

Svobodný trh a jeho
nepřátelé:
pseudověda,
socialismus a inflace

Ludwig von Mises
(1951)

I. Ekonomie a její oponenti

Mezi velkými knihami lidstva jsou nesmrtelné spisy řeckého filosofa Platóna. „Ústava“ a „Zákony“, napsané před 2300 až 2400 lety, které se zabývají nejen filosofií, teorií znalostí, epistemologií, ale také sociálními podmínkami.

Pojednání o těchto problémech bylo typické pro přístup, kterým jsou filosofické a sociologické problémy o státu, vládě a podobně diskutovány po víc než 2000 let. Ačkoliv je nám tento přístup dobře znám, rozvinuly se během posledních stovek let nové náhledy na sociální filosofii, vědu, ekonomie a praxeologii.

Platón řekl, že vůdce je povolán „Prozřetelností“ nebo svým věhlasem, k reorganizování a vytvoření světa stejným způsobem jako stavitel buduje stavbu — bez starostí stran přání svých spolupracovníků. Platónova filosofie byla ta, že většina lidí je „nástroji“ a „kameny“, které musí být opracovány pro vytvoření nové společenské entity řízené „supermanem“. Spolupráce mezi „poddanými“ je pro úspěch plánu nedůležitá. Jediným požadavkem je to, že diktátor má potřebnou moc k donucení lidí. Platón sobě samému připsal specifický úkol, a to být poradcem diktátora, specialistou, „sociálním inženýrem“ tvořícím svět podle svého plánu. Srovnatelnou situaci dnes můžeme vidět v postavení univerzitního profesora, který přichází do Washingtonu.

Platónův vzor zůstal po téměř 2000 let stejným. Všechny knihy této éry byly psány z tohoto bodu pohledu. Každý autor byl přesvědčen, že lidé jsou jen pěšáky v rukách knížat, policie atd. Cokoliv mohlo být

uděláno, pod tou podmínkou, že vláda byla dosti silná. Síla byla považována za největší přednost vlády.

Znamení úspěchu tohoto myšlení může být pozorováno při čtení „Příběhů Telemachových“ od biskupa Fénelona [Francois de Salignac de la Mothe Fénelon, 1651–1715]. Biskup Fénelon, současník Ludvíka XIV., byl významným a velkým filosofem, kritikem vlády a učitelem vévody Burgundského, dědice francouzského trůnu. Telemach napsaný pro vzdělávání mladého vévody byl používán ve francouzských školách až do nedávna. Kniha vypráví o cestách po světě. V každé navštívené zemi vše, co je dobré, je připsáno doзору; vše hodnotné je připsáno vládě. To je známo jako „policejní věda“ — anebo v němčině jako Polizeiwissenschaft.

18. století zažilo nové objevy — objev jiného přístupu ke společenským problémům. Vyvinula se idea, že zde jsou pravidelnosti ve sledu společenských problémů podobné pravidelnostem ve sledu přírodních jevů. Učilo se, že právní dekrety a jejich vynucení samo by nemohly odstranit zlo. Pravidelné sledy nebo zřetězení společenských jevů musí být studováno, aby se zjistilo, co může být uděláno a co by mělo být uděláno. Ačkoliv pravidelnosti byly na poli přírodních věd známy, existence řádu a pravidelných sledů také na poli společenských problémů předtím rozpoznána nebyla.

Utopické podmínky přírodního stavu tak, jak byly popsány Jeanem Jacquesem Rousseauem [1712–1778] jsou změněny, jak se tvrdilo, „zkaženým“ lidem a jeho špatnými společenskými institucemi, vedoucími k vytváření existující bídy a utrpení. Věřilo se, že nejveselejší člověk — ten, který žije za nejspokojivějších podmínek — byl Indián ze Severní Ameriky. Severoa-

meričtí Indiáni byli v těchto časech v evropské literatuře idealizováni; byli považováni za veselé, protože nebyli obeznámeni s moderní civilizací.

Potom přišel Thomas Robert Malthus [1766–1834] s objevem, že příroda neposkytuje prostředky pro existenci každého. Malthus zdůrazňoval, že pro všechny lidi existují požadavky na životní minimum. Všichni lidé soutěží o prostředky pro přežití a o podíl na světovém bohatství. Cílem člověka má být odstranění nedostatků a tak učinit možným to, aby přežilo větší množství osob.

Konkurence vede k dělbě práce a rozvoji spolupráce. Objev, že dělba práce je produktivnější než izolovaná práce, byl šťastnou událostí, která učinila možnou společenskou spolupráci, společenské instituce a civilizaci. Pokud by byla všechna produkce okamžitě spotřebována, jakékoliv vylepšení podmínek by bylo nemožné. Vylepšení je možné jen proto, že některá produkce je uspořena pro použití v pozdější výrobě — tj. jen když je akumulován kapitál. Úspory jsou důležité!

V očích všech reformátorů jako Platón nemohla „obec“ operovat bez zásahů shora. Zásahy od „krále“, od vlády a od dozorčí autority byly nutné pro dosažení činností a výsledků. Vzpomeňme si, že to byla také teorie Fénelona; ten popisoval, že ulice, továrny a veškerý existující pokrok jsou dílem dozorčí autority.

V 18. století bylo objeveno, že i za absence dozorčí autority — i tehdy pokud nejsou dávány žádné příkazy — lidé přirozeně jednají takovým způsobem, že se nakonec objeví plody výroby. Adam Smith [1723–1790] uváděl příklad ševce. Švec nedělá boty z altruistických motivů; švec nám poskytuje boty kvůli svým vlastním ziskům. Šveci vyrábí boty, pro-

tože chtějí výrobky jiných lidí, které mohou získat ve směně za boty. Každý člověk, tím že slouží sobě, nutně slouží zájmům jiných. „Král“ nemusí vydávat příkazy. Jednání je tak navozeno nezávislým jednáním lidí na trhu.

Objevy 18. věku s ohledem na společenské problémy byly úzce spojeny s politickými změnami a byly neoddělitelné od těchto politických změn, které se uskutečnily během této doby — náhrada autokratické vlády zastupitelskou vládou, protekcionismu svobodným obchodem, tendencí k mezinárodnímu míru namísto agresivnosti, zrušení nevolnictví a otroctví apod. Nová politická filosofie také vedla k náhradě monarchie a absolutismu svobodou. A to přineslo změny do průmyslového a společenského života, které změnily svět všeobecně v krátkém čase. Tato transformace je obvykle nazývána Průmyslovou revolucí. A tato „revoluce“ vyústila ve změny v celé struktuře světa, znásobila populaci, očekávaná průměrná délka života vzrostla a vzrostl standard života.

Se zvláštním zřetelem k populaci, dnes [1951] je čtyřikrát větší, než byla před více jak 250 lety. Pokud odečteme Asii a Afriku, je růst ještě více překvapující. Velká Británie, Německo a Itálie, tři země, které byly zcela obydleny a kde každý kousek půdy byl do roku 1800 již užíván, našly do roku 1925 prostor pro podporu dalších 107 milionů lidí. (To se jeví jako pozoruhodnější, když to srovnáme se Spojenými státy — s mnohokrát větší plochou, než je plocha těchto tří zemí — které zvětšily svoji populaci o 109 milionů za stejnou dobu.)

Ve stejné době všude vzrostl standard života jakožto výsledek Průmyslové revoluce zavedením masové

výroby. Samozřejmě jsou zde pořád ještě neuspokojivé podmínky; jsou zde pořád ještě situace, které mohou být vylepšeny. Těmto nová filosofie odpovídá: Je jen jeden způsob, jak vylepšit životní standard populace — zvýšit akumulaci kapitálu více než je růst populace. Zvýšit množství investovaného kapitálu na obyvatele.

Ačkoliv tato nová doktrína ekonomické teorie byla pravdivá, byla z mnoha důvodů nepopulární u jistých skupin — monarchů, despotů a šlechty — protože ohrožovala jejich zajištěné zájmy. V 19. a 20. století tito oponenti filosofie 18. století vytvořily množství námitek, epistemologických námitek, které napadaly samotné základy nové filosofie a vznesly mnoho velmi vážných a důležitých problémů.

Jejich útok byl více či méně filosofickým útokem, směřujícím na epistemologické základy nové vědy. Téměř všechna jejich kritika byla motivována politikou zaujatosti; nezrodila se pomocí zkoumání pravdy. Nicméně to nemění ten fakt, že bychom měli studovat vážně námítky k různým pravdám 18. století — zdravé filosofii a ekonomii — bez odvolávání se k motivům těch, kdo s nimi přichází. Některé byly dobře podložené.

Během posledních sta let narostla opozice vůči zdravé ekonomii. To je velmi vážná věc. Zdvižené námítky byly použity jako argumenty proti celé buržoazní civilizaci. Tyto námítky nemůžou být jednoduše označeny za „výsměch“ a odmítnuty. Musí být studovány a kriticky analyzovány. Pokud se týká dotčených problémů, někteří lidé, kteří podporují zdravou ekonomii, tak činí kvůli obhajobě nebo obraně buržoazní společnosti. Ale tito obránci neznají celý příběh. Omezují svůj boj na velmi malé teritorium, podobné situaci v dnešní

Koreji, kde je jedné armádě zapovězeno napadnout opěrné body druhé armády.¹

V intelektuálním zápase existují stejné situace; obránci bojují bez útoku na opravdové základy svých odpůrců. Nemůžeme být spokojeni s tím, že se zabýváme vnějším příslušenstvím nějaké doktríny; musíme zaútočit na základní filosofický problém. Rozlišování mezi „levicí“ a „pravicí“ v politice je zcela bezcenné. Toto rozlišování bylo neadekvátní od samého začátku a přineslo mnoho nedorozumění. I námitky proti základní filosofii jsou klasifikovány z tohoto úhlu pohledu.

August Comte [1798–1857] byl jedním z nejvlivnějších filosofů 19. věku a pravděpodobně jeden z nejvlivnějších mužů posledních sta let. Dle mého vlastního soukromého názoru to byl také pomatenec. Ačkoliv ideje, které vyložil, nebyly ani jeho vlastní, musíme se zabývat jeho texty, protože byl vlivný a obzvláště protože byl nepřátelský ke křesťanské církvi. Vymyslel si svoji vlastní církev, se svými vlastními svátky. Obhajoval „reálnou svobodu“, větší svobodu, jak říkal, než byla nabízena buržoazií. Podle svých knih neměl žádné pochopení pro metafysiku, svobodu vědeckého bádání, svobodu tisku nebo svobodu myšlení. Všechny tyto byly v minulosti velmi důležité, protože mu daly příležitost napsat jeho knihy, ale v budoucnosti nebude žádná potřeba pro takovéto svobody, protože jeho knihy již byly napsány. A tak policie musí tyto svobody potlačit.

---

¹ Mises tu odkazuje na situaci v Korejské válce, kdy měla vojska Spojenců vedená USA zákaz podniknout něco proti shromažďující se čínské armádě, která za nedlouho překročila řeku Jalu a vedla svoji vlastní ofenzívu do Koreje. Pozn. překladatele.

Odpor ke svobodě, marxistický postoj, je typický pro lidi na „levé“ nebo „progresivní“ straně. Lidé jsou překvapení, když slyší, že tak zvaní „liberálové“ nemají v oblibě svobodu. Georg Wilhelm Friedrich Hegel [1770–1831], známý německý filosof, dal vzniknout dvěma školám — „levým“ Hegeliánům a „pravým“ Hegeliánům. Karel Marx [1818–1883] byl nejdůležitějším „levým“ Hegeliánem. Nacionální socialisté pocházeli od „pravých“ Hegeliánů.

Problémem je studium základů filosofie. Jednou dobrou otázkou je, proč marxisté do jisté míry byli seznámeni s velkým filosofickým zápasem, zatímco obhájci svobody nebyli? Selhání obhájců svobody rozpoznat základní filosofické záležitosti vysvětluje, proč nebyli úspěšní. Prvně musíme porozumět základům nesouladu; pokud tak učiníme, potom přijdou odpovědi. Nyní přejdeme k námitkám, které byly vzneseny proti filosofii svobody 18. století.

II. Pseudověda a historické porozumění

V angličtině slovo „věda“ je obvykle používáno jen pro přírodní vědy. Není zde žádná pochybnost o tom, že mezi přírodními vědami a vědami o lidském jednání, které jsou někdy nazývány jako společenské vědy anebo historie, existují zásadní rozdíly. Mezi těmito zásadními rozdíly je způsob, jakým jsou získávány znalosti.

V přírodních vědách znalosti pocházejí z experimentů; důkaz je něco, co je ustaveno experimentem. Přírodopisci na rozdíl od lidí studujících lidské jednání, jsou v pozici, že jsou schopni řídit změny. Mohou izolovat různé zúčastněné faktory, jako v laboratorním experimentu a pozorovat změny, když se změní jen jeden faktor. Teorie přírodních věd musí odpovídat těmto experimentům — nikdy nemůže odporovat nějakému určenému důkazu. Pokud by měly odporovat takovému důkazu, musí být hledáno nové vysvětlení.

Na poli lidského jednání nejsme nikdy v pozici toho, abychom byli schopni řídit experimenty. Nikdy nemůžeme hovořit o důkazech na poli společenských věd ve stejném smyslu, v kterém se odvoláváme na důkazy v přírodních vědách. Zkušenost na poli lidského jednání je komplikovaná, vytvořená vzájemnou součinností různých faktorů, všech působících změn.

Na poli přírody nemáme žádnou znalost konečných příčin. Neznáme zde žádné závěry stran cílů, o které nějaká „moc“ usiluje. Někteří lidé se pokoušeli vysvětlit vesmír jako by byl zamýšlen pro to, aby byl používán člověkem. Ale potom může být vznesena otázka: Jaká

je pak pro příklad hodnota much anebo bakterií pro člověka? V přírodních vědách neznáme nic kromě zkušenosti. Jsme obeznámeni s jistými jevy a na podkladě experimentů byla vyvinuta věda o mechanismech. Ale my nevíme to, co je to elektřina. Nevíme, proč se věci dějí způsobem, kterým se dějí. Neptáme se. A kdybychom se zeptali, neodbrželi bychom odpověď. Říci, my známe odpověď, značí, že máme úmysly ‚Boha‘. Tvrzení, že můžeme najít důvody, předpokládá, že máme jisté ‚jakoby božské‘ charakteristiky.

Je zde vždy bod, za který může lidská mysl jíti — sféra, jejíž další zkoumání nepřináší žádné další informace. Během let tato hranice byla zatlačena dále a dále dozadu. Přírodní síly byly sledovány zpět za to, co bylo dříve zvané jako „konečná“ lidská znalost. Ale lidské znalosti se musí vždy zastavit u nějaké „konečné danosti.“

Francouzský filosof Claude Bernard [1813–1878] napsal ve své knize o experimentálních vědách, že život sám je něco „konečně daného“; biologie může jen určit ten fakt, že je zde takový jev jako život, ale nemůže o něm říci více. Situace je na poli historie nebo lidského jednání rozdílná. Zde můžeme stopovat naše znalosti nazpět k něčemu, co stojí za jednáním: můžeme ji stopovat nazpět až k motivu.

Lidské jednání předpokládá, že lidé usilují o konečné cíle. Tato „konečná danost“ na poli lidského jednání je bodem, v kterém jednotlivec anebo skupina jednotlivců jednájí, jsouce inspirovaní konečným hodnotovým soudem a konečnými idejemi o tom jaké postupy by měly být aplikovány k získání vybraného cíle. Touto „konečnou daností“ je individualita.

Jsouce lidmi víme něco o lidském vyhodnocování, doktrínách a teoriích týkajících se metod používaných k dosažení těchto cílů. Víme, že je zde nějaký účel za různými pohyby jednotlivců. Víme, že je zde nějaká vědomá aktivita na straně každého člověka. Víme, že zde je smysl, důvod. Můžeme stanovit, že zde jsou konečné hodnotové soudy, konečné cíle, ke kterým se míří a konečné prostředky použité ve snaze dosáhnout těchto cílů.

Pro příklad cizinec vržený náhle do primitivního kmene, ačkoliv neznalý jeho jazyka, si může nicméně do určitého rozsahu vyložit jednání lidí o něm, cíle, ke kterým snaží dobrat a prostředky použité pro dosažení těchto cílů. Skrze logiku si vyloží jejich hopsání kolem ohňů a vkládání předmětů do kotlů jako přípravu na jídlo.

Zabývání se hodnotovými soudy a metodami není zvláštností společenských věd. Logika vědce, mozková práce, se neliší od logiky praktikované každým při jeho denním životě. Nástroje jsou stejné. Úsilí se neliší od úsilí společenského vědce. I plačící a ječící dítě má nějaký motiv a jedná tak, aby dostalo něco, co chce. Podnikatelé také jednají tak, aby dostali věci, které chtějí. Rozumí vědě lidského jednání a jednají spolu se svými kolegy na tomto porozumění každý den, zvláště při plánování budoucnosti.

Tato epistemologická interpretace zkušenosti porozumění není vynálezem nové metody. Jde jen o objevení znalostí, které každý používá od začátku věků.

Ekonom Philip H. Wicksteed [1844–1927], který publikoval knihu „The Common Sense of Political Economy“, si vybral jako své motto citaci od Goetha: Ein

jeder lebt's, nicht vielen ist's bekannt. („Všichni to děláme; velmi málo z nás rozumí, co děláme.“) Dle francouzského filosofa Henriho Bergsona [1859–1941] porozumění l'intelligence sympathique, je základem historických věd. Historik sbírá svoje materiály tak, aby pomohly jeho interpretaci právě tak jako policista hledá důkazy, které by mu umožnili dosáhnout nějakého rozhodnutí u soudu. Historik, soudce, podnikatel, všichni začínají práci, když sbírají tak mnoho informací, jak je jen možné.

Auguste Comte [1798–1857], který nepřispěl ničím k rozvoji přírodních věd, popsal to, čemu věřil, že má být úkolem všech věd: řekl, že je nezbytné vědět, aby se dalo předvídat a jednat. Přírodní vědy nám dávají konečnou metodu pro dosažení tohoto. S pomocí různých odvětví fyziky, chemie a podobně, jsou mechanici schopni zkonstruovat návrh staveb a strojů a předpovědět výsledky jejich fungování. Pokud spadne most, pozná se, že byla učiněna chyba.

V lidském jednání nemůže být rozpoznáno nic jako konečná chyba, a to považoval Comte za nedostatek. Auguste Comte považoval historii za nevědeckou a následkem toho za bezcennou. V jeho mysli zde byla jistá hierarchie různých věd. Podle něho vědecké studium začínalo s nejjednodušší vědou a postupovalo ke komplikovanější vědě; nejkomplicovanější věda měla být teprve vyvinuta. Comte říkal, že historie byla syrovým materiálem, z něhož mělo být toto komplikované studium vyvinuto. Toto nové studium bude vědou o zákonech, ekvivalentních zákonům mechaniky, které byly vyvinuty přírodovědci. Nazval tuto novou vědu ‚sociologií‘. Jeho nové slovo ‚sociologie‘ mělo enormní

úspěch; lidé ve všech částech světa nyní studují a píší o sociologii.

Comte věděl velmi dobře, že obecná věda o lidském jednání byla vyvinuta během předchozích sta let — věda ekonomie, politická ekonomie. Ale Comte neměl v oblibě její závěry; nebyl v pozici, aby je vyvrátil, ani aby vyvrátil základní zákony, z kterých byly tyto závěry odvozeny. Tak je ignoroval. Toto nepřátelství nebo ignorace byla také vykazována sociology, kteří Comteho následovali. Comte měl na mysli výzkum vědeckých zákonitostí. Obviňoval historii z toho, že se zabývá jednotlivými případy, událostmi, které se staly v ukončené historické době a ve specifickém geografickém prostředí. Historie se nezabývá věcmi vytvořenými lidmi v obecnosti, řekl Comte, ale věcmi učiněnými jednotlivci.

Ale sociologové neudělali to, co Comte řekl, že by měli udělat; nevyvinuli obecné znalosti. Co udělali je právě to, co Comte považoval za bezcenné, zabývali se jednotlivými událostmi a nikoliv všeobecnostmi. Pro příklad byl publikován sociologický výzkum o „Volném čase ve Westchesteru“. Sociologové také studovali delikvenci mladistvých, metody trestu, formy vlastnictví a podobně. Napsali enomní množství materiálů o zvycích primitivních kmenů. Jistě tato literatura se nezabývá králi nebo válkami; zabývá se principiálně „obyčejným mužem.“ Ale pořád se nezabývá vědeckými zákonitostmi; zabývá se historickými fakty, historickým zkoumáním toho, co se stalo na jednom místě v jistou dobu. Takové sociologické studie jsou hodnotné, nicméně právě protože se zabývají historickým výzkumem, výzkumem různých aspektů všedního života lidí, který je často zanedbán jinými historiky.

Comteho program je sám rozpomý, protože žádné všeobecné zákonitosti nemohou být ze studování historie určeny. Pozorování historie jsou vždy komplexními jevy, které jsou propojené takovým způsobem, že je nemožné přiřadit specifické příčiny s nepochybnou přesností k nějakým jistým částem konečného výsledku. Proto metoda historiků nemá nic společného s metodami přírodovědců.

Program Augusta Comta k vytvoření vědeckých zákonů z historie nebyl nikdy realizován. Tak zvaná „sociologie“ je buď historií anebo psychologíí. Psychologií nemyslím přírodopisné postřehy. Míním doslovně psychologii popsanou filosofem Goergem Santayanaou [1863–1952] jako vědou o porozumění historickým faktům evoluce lidstva, která se zabývá lidským snažením.

Max Weber [1864–1920] sám sebe nazýval sociologem, ale byl velkým historikem. Jeho kniha „Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie“ (Sociologie velkých náboženství) se zabývá v první části „Protestantská etika a duch kapitalismu“ původem kapitalismu. On připisoval rozvinutí kapitalismu Kalvinismu a psal o tom velmi zajímavě. Ale jestli jeho teorie může být logicky podpořena je jiná otázka [dnes se soudí opak, Kalvín se inspiroval řekněme zjednodušeně středověkým (proto)kapitalismem, pozn. překladatele].

Jedna esej o „městě“ — která nebyla přeložena do angličtiny² — se zaměřovala na město jako takové, a pokoušela se podat ideje o městě v obecnosti. V jednom ohledu byl Weber velmi jasný, zejména jmenovitě, že v podpoře tohoto přístupu je více hodnoty,

---

² První anglická edice *The City* byla přeložena a editována Donem Martindalem a Gertrudou Neuwirthovou (Glencoe, Illinois, Free Press, 1958).

než kdybychom se zabývali historií jednoho města v určité době. De facto může být situace zcela opačná; může být, že nejobecnější historická informace, obsahuje menší hodnotu. S ohledem na budoucnost, si musíme vytvářet určité názory o porozumění budoucím událostem. Státník, podnikatel a do jistého rozsahu kdokoliv, je ve stejné pozici. Každý z nás se musí potýkat s nejistými budoucími podmínkami, které nemohou být předpokládány. Státník, politik, podnikatel a tak podobně jsou, tak říkajíc, „historikové budoucnosti.“

V přírodě existují konstantní kvantitativní vztahy — určité váhy, a podobně, které mohou být zjištěny v laboratoři. Tak se nacházíme v pozici, že můžeme měřit a přiřazovat kvantitativní veličiny různým fyzikálním objektům. S pokrokem přírodních věd, se stávají jejich studie více a více kvantitativními — pro příklad rozvoj kvantitativní chemie z kvalitativní chemie. Jak Comte řekl „Věda je měření.“

Nicméně na poli lidského jednání, zvláště na poli ekonomie, neexistují žádné takové kvantitativní vztahy mezi veličinami. Nicméně názory o opaku stále žijí, a i dnes mnoho lidí selhává v tom, aby vidělo, že přesná kvantitativní vysvětlení na poli ekonomie jsou nemožná. Na poli lidského jednání můžeme činit jen výklad s konkrétními odvolávkami na jednotlivé případy.

Vezměme pro příklad Francouzskou revoluci. Historikové hledají vysvětlení faktorů, které ji přivodily. Mnoho faktorů se působilo společně. Přiřazují hodnotu každému faktoru — finanční situaci, královně, jejímu vlivu na slabého krále a podobně. Všechny mohou být navrženy jako ty, co k revoluci přispěly. Skrze použití duševních nástrojů se historici pokoušeli porozumět

několika faktorům a připsat každému konečnou důležitost. Ale jak moc každý z různých faktorů ovlivnil výsledek, nemůže být přesně určeno.

V přírodních vědách není určení experimentálních důkazů závislé na soudech jednotlivců. Ani na výstřednosti ani na individualitě konkrétního vědce. Soud na poli lidského jednání je zabarven osobností člověka, který se snaží porozumět a nabízet vysvětlení. Nehovořím zde o zaujatých osobách, ani o těch, kdo mají politickou příslušnost, ani o osobách, které se pokoušejí falsifikovat fakta. Odkazuji jen na ty, kteří jsou osobně upřímní. Neodkazuji na rozdíly dané vývojem v jiných vědách, které mají vliv na historická fakta. Neodkazuji zde na změny ve znalostech, které mají vliv na interpretování historie. Ani se nezabývám rozdíly, které ovlivňují člověka skrze vědecké, filosofické anebo teologické úhly pohledu. Zabývám se jen tím, jak dva historici, kteří spolu v každém dalším ohledu souhlasí, můžou nicméně mít rozdílné názory pro příklad na důležitost faktorů, které přinesly Francouzskou revoluci.

Stejně jednomyslnosti nebude dosaženo na poli lidského jednání, jako je tomu pro příklad v případě atomové hmotnosti nějakého jistého kovu. A s ohledem na porozumění budoucím operacím nějakého podnikatele anebo politika, jen pozdější události prokážou, zda jisté prognózy založené na jejich vyhodnocení byly nebo nebyly správné.

Jsou zde dvě činnosti, které se účastní na pochopení: určení hodnot, soudů lidí, jejich snažení, jejich cílů; a určení metod, které lidé používají pro dosažení svých cílů. Význam jednotlivých faktorů a způsob jakým ovlivňují výsledky je jen otázkou hodnotových soudů.

V diskusi o Křížových výpravách, pro příklad, by se jevilo, že základní příčinou byla víra. Ale byly zde i jiné příčiny. Pro příklad Benátky získaly ustavením své komerční převahy. Je úkolem historiků rozhodnout o významu různých faktorů zúčastněných v běhu událostí.

Historická německá škola ekonomie chtěla aplikovat na ekonomii stejná obecná pravidla, které měl Comte jako cíl pro sociologii. Byli zde lidé, kteří doporučovali něco jiného jako náhradu historie — vědu o zákonech odvozenou ze zkušenosti stejným způsobem jako fyzikové získávají znalosti v laboratoři. Mělo se také za to, že metoda historie byla jediná metoda pro zacházení s problémy na poli lidského jednání.

V pozdním 18. věku někteří reformátoři chtěli revidovat existující systém práva. Zaměřili se na nedostatky štěstí a nedostatky existujícího systému. Chtěli, aby vláda nahradila novými zákoníky staré právo. Doporučovali reformy v souladu s „přirozeným právem“. Rozšířila se idea, že právo nemůže být psané, že má původ v přirozenosti jednotlivců.

Tato teorie byla personifikována Britem Edmundem Burkem [1729–1797], který se postavil na stranu Amerických kolonií a později se stal radikálním odpůrcem Francouzské revoluce. V Německých zemích byl obhájcem tohoto způsobu myšlení pruský jurista Karl von Savigny [1779–1861]. S odvoláním se na duši lidu tato skupina reakcionářů souhlasila s Burkeho školou.

Tento program byl proveden do určitého rozsahu a někdy velmi dobře, v mnoha evropských zemích — v Prusku, Francii, Rakousku a konečně v roce 1900 v Německé říši. V tomto čase oposice rozvinula svoji

touhu po novém psaném právu. Tato skupina byla předchůdcem současného světa.

Škola historické metody říká, že pokud chcete studovat problém, musíte studovat jeho historii. Nejsou zde žádné obecné zákonitosti. Historické bádání je studium problému tak, jak existuje. Člověk musí prvně znát fakta. Pro studium volného obchodu anebo protekcionismu jen můžete studovat historii jejich vývoje. To je opačný přístup, než ten, který obhajoval Comte. Tohle vše není haněním historie. Říci, že historie není teorie, ani teorie není historie, nehaní ani historii ani teorii. Je jen důležité upozornit na rozdíly. Jestliže historik studuje problém, zjistí, že jsou zde jisté trendy v historii, které v minulosti převažovaly. Ale nic nemůže být řečeno o budoucnosti.

Lidé jsou individuality, a proto jsou nepředvídatelní. Matematické zákony pravděpodobnosti nám neříkají nic o jakémkoliv specifickém případě. Ani psychologie davu nám neříká nic, kromě toho, že davy se skládají z jednotlivců. Nejsou zde homogenní masy lidí. Jako výsledek studie mas lidí a zástupů bylo zjištěno, že nějaká malá změna může přinést důležité a dalekosáhlé výsledky.

Pro příklad, jestliže někdo zakřičí „Hoří!“ v zaplněné hale, výsledky budou rozdílné od toho, než by bývaly byly v nějaké malé skupině lidí. Také v zástupu je prestiž policie a strach z trestního zákoníku a trestních tribunálů méně mocný. Ale pokud se nemůžeme zabývat jednotlivci, nemůžeme se zabývat masami.

Jestliže historik určí, že existuje nějaký trend, tak to neznámá, že tento trend je dobrý anebo špatný. Určení trendu a jeho zhodnocení jsou dvě rozdílné věci. Někteří historikové řekli, že co je v souladu

s trendy evoluce, je „dobré“, i morální. Ale fakt, že je zde v USA vývojový trend směrem k vícero rozvodům než dříve anebo skutečnost, že je zde trend směrem k rostoucí gramotnosti, pro příklad, nečiní jeden ani druhý trend „dobrými“, jen protože jsou evolučními.

III. Jednající člověk a ekonomie

Lidé obecně věří, že ekonomie se zabývá jen zájmy byznysmenů, bankéřů a podobně, a že existuje separátní ekonomie pro každou skupinu, segment nebo zemi. Protože ekonomie je poslední (společenskou) vědou, která vznikla, není žádným zázrakem, že zde je mnoho chybných idejí o významu a obsahu tohoto odvětví znalostí. Trvá to hodiny zjistit, jak vzniklo obecné nepochopení, kteří spisovatelé byli zodpovědní, a jak k tomu přispěly politické podmínky. Je důležitější vyjmenovat omyly a diskutovat následky jejich akceptace ze strany veřejnosti.

Prvním nepochopením je víra, že ekonomie se nezabývá způsobem, jakým člověk ve skutečnosti žije a jedná, ale panákem vytvořeným ekonomii, fantomem, který nemá svůj protějšek v reálném životě. Je čněna kritika, že skutečný člověk je rozdílný od panáka „člověka ekonomického“.

Když je toto první nepochopení vyvráceno, vyroste druhé nepochopení — víra, že ekonomie předpokládá, že lidé jsou hnáni jenom jednou ambicí a záměrem — vylepšením svých materiálových podmínek a svého vlastního blaha. Kritikové této víry říkají, že ne všichni lidé jsou egoističtí. Třetí nepochopení je to, že ekonomie předpokládá, že všichni lidé mají být rozumnými, racionálními a řízení jenom rozumem, zatímco ve skutečnosti kritikové zastávají názor, že lidé mohou být vedeni „iracionálními“ silami.

Tato tři nepochopení jsou založena na zcela mylných předpokladech. Ekonomie nepředpokládá, že člověk ekonomický se liší od člověka v každodenním

životě. Jediným předpokladem ekonomie je to, že jsou zde podmínky ve světě s ohledem, na něž člověk není neutrální, a že tento člověk chce změnit situaci účelovým jednáním. Do té míry, do jaké je člověk neutrální, indiferentní, spokojený, nedělá žádné aktivity, nejedná.

Ale když člověk rozlišuje mezi stavy různých událostí a vidí nějakou příležitost k vylepšení podmínek z jeho úhlu pohledu, jedná. Jednání je hledáním lepších podmínek z pohledu osobních hodnotových soudů. To neznamena vylepšení z metafyzického pohledu, ani z bodu pohledu Boha. Cílem člověka je dát to, co považuje za lepší stav událostí na místo méně uspokojivého stavu událostí. Snaží se o umístění více uspokojivého stavu událostí na místo méně uspokojivého stavu událostí. A uspokojením této touhy, se stává šťastnějším, než byl předtím. To nevyjadřuje žádné odkazy na obsah jednání, ani na to, zda jedná z egoistických důvodů anebo z altruistického rozumu.

K vyloučení nepochopení, které vyvstává, když se někdo snaží rozlišovat „racionalismus“ a „iracionalismus“, musí být rozpoznáno, že to, co člověk dělá vědomě, je čněno pod vlivem nějaké síly nebo moci, kterou nazýváme rozumem (intelektem). Jakékoliv jednání snažící se o konečné cíle je v tomto smyslu „racionální“. Populární rozlišení mezi „racionálním“ a „iracionálním“ je zcela bez významu.

Jako příklady „iracionalismu“ jsou uváděny patriotismus anebo nákup nového kabátu nebo lístků na symfonii, když se něco jiného může jevit jako rozumnější jednání. Teoretická věda o lidském jednání předpokládá jen jednu věc — že je zde jednání, to jest vědomé usilování jednotlivců k odstranění nejistot a je-

jich nahrazení více upokojujícím stavem událostí, který je pro tyto jednotlivce méně uspokojující. Žádný hodnotový soud zde není stran důvodů anebo obsahů jednání činěn. Ekonomie je neutrální. Ekonomie se zabývá výsledkem hodnotových soudů, ale ekonomie sama je neutrální.

Ani nemá žádný smysl rozlišovat mezi „ekonomickým“ a „ne-ekonomickým“ jednáním. Některé jednání se zabývá zachováním vlastního lidského vědomí a základních životních potřeb — jídla, přístřeší a podobně. Jiné je považováno za vedené „vyšší“ motivací. Ale hodnoty spojené s různými cíli se liší člověk od člověka a liší se u stejného člověka i v čase. Ekonomie se zabývá jenom jednáním; je účelem historie popsat rozdíly v cílech.

Naše znalosti ekonomických zákonitostí jsou odvozeny z rozumu a nemůžou být naučeny z historické zkušenosti, protože historická zkušenost je vždy komplexní a nemůže být studována jako laboratorní experiment. Zdrojem ekonomických skutečností je vlastní rozum člověka, tj. to co v epistemologii nazýváme apriorní znalostí, kterou již člověk zná; apriorní znalost je odlišná od aposteriorní znalosti, znalosti, která je odvozena ze zkušenosti.

Ohledně apriorních znalostí anglický filosof John Locke [1632–1704] rozvinul teorii, že lidská mysl se rodí jako prázdná stránka, na kterou píše zkušenost. Řekl, že zde není žádná taková věc jako vrozená znalost. Gottfried Wilhelm von Leibniz [1646–1716] německý filosof a matematik, učinil výjimku v případě samotné lidské inteligence. Podle Leibnize zkušenost nepíše na prázdné stránky v lidské mysli; v lidské mysli je přítomný duševní aparát, duševní aparát, který nee-

xistuje v mysli zvířat, který umožňuje lidem převádět zkušenost na lidské znalosti.

Nebudu vstupovat do argumentů mezi „rationalismem“ a „empiricismem“, rozdílem mezi zkušeností a znalostí, kterou britský filosof a ekonom John Stuart Mill [1806–1873] nazýval aprioristickou znalostí. Nicméně i Mill a američtí pragmatiči věřili, že aprioristická znalost pochází nějakým způsobem ze zkušenosti.

Způsob, jakým se vážou ekonomické znalosti, ekonomická teorie a podobně k ekonomické historii a každodennímu životu, je ten samý, jako vztah logiky a matematiky k našemu uchopení přírodních věd. Tak můžeme eliminovat naše antiegoismy a přijmout fakt, že učení ekonomické teorie je odvozeno z rozumu. Logika a matematika jsou vyvozeny podobným způsobem z rozumu; není zde žádná taková věc jako experiment a laboratorní výzkum na poli matematiky. Podle jednoho matematika je jediným zařízením, které matematik potřebuje pero, kousek papíru a odpadkový koš — jeho nástroje jsou duševními nástroji.

Ale my se můžeme ptát, jak je možné že matematika, která je něco vyvinutého čistě z lidské mysli bez odkazů k externímu světu a realitě, je používána pro uchopení fyzického vesmíru, který existuje a operuje mimo naši mysl? Odpověď na tuto otázku byla nabídnuta francouzským matematikem Henrim Poincarém [1854–1912] a fyzikem Albertem Einsteinem [1879–1955]. Ekonomové si můžou klást stejnou otázku o ekonomii. Jak je možné, že něco vyvinutého exkluzivně z našeho vlastního rozumu, z naší vlastní mysli, když sedíme v křesle, může být použito pro uchopení toho, co se uskutečňuje na trhu a ve světě?

Aktivity každého jednotlivce — veškeré jednání — pramení z rozumu (intelektu), ze stejného zdroje, z kterého vychází naše teorie. Lidské jednání na trhu, ve vládě, v práci, při zábavě, při nakupování a prodeji je celé vedeno rozumem, vedeno volbou mezi tím, čemu osoba dává přednost oproti tomu, čemu přednost nedává. Intelekt je metoda, pomocí které je dosaženo řešení (jakkoliv dobré nebo špatné). Každé jednání může být nazváno změnou do té míry, že to znamená náhradu jednoho stavu událostí druhým stavem. Jednající s nadějí nahrazuje situaci, které dává přednost na místo té situace, které dává přednost méně.

Počátečním bodem pro přírodní vědy jsou různá fakta určená experimentem. Z pomocí těchto faktů jsou vystavěny více a více abstraktní teorie, více a více obecné. Konečné teorie jsou tak abstraktní, že jsou prakticky nepřístupné běžným davům. To je nečím méně hodnotnými; je na tom dosti, že jsou přístupné několika vědcům. V aprioristické vědě začínáme s obecným předpokladem — jednání se bere jako náhrada jednoho stavu druhým stavem. Tato teorie — pro mnohé bezvýznamná — vede k jiným myšlenkám, které se stávají více a více pochopitelnějšími a méně abstraktními.

Přírodní vědy postupují od méně obecných k více obecným; ekonomie postupuje opačným směrem. Přírodní vědy jsou v pozici určit konstantní vztahy mezi veličinami. Na poli lidského jednání žádné takové konstantní vztahy nepřevládají, tak zde není žádná příležitost pro měření. Hodnotové soudy, které podněcují lidi k jednání, které vedou k cenám a tržní aktivitě, jsou neměřitelné; vytvářejí rozdíly v míře; stupňují se. Neříkají „A“ je rovno, nebo je větší či menší než „B“. Říkají:

„Dávám přednost A před B.“ Neurčují soudy. Po dva tisíce let se tomuto nerozumělo. I dnes je mnoho osob, i významných filosofů, kteří tomuto zcela nerozumí. Je to tak, že ze systému hodnot a preferencí vyvstává systém trhu.

Aristoteles psal mezi jinými věcmi o různých vlastnostech mužů a žen. Často se mýlil. Kdyby se zeptal paní Aristotelové na ženy, byl by zjistil, že se v některých ohledech mýlil; poučil by se jinak. Také se mýlil v tvrzení, že jestliže by dvě věci měly být směněny na trhu, musí mít něco společného, že byly směněny proto, že byly sobě rovné. Ale pokud byly sobě rovné, proč bylo nutné je směňovat? Jestliže máte desetník a já má desetník, nepotřebujeme si je měnit, protože jsou stejné. Z toho plyne tedy, že pokud je zde nějaká směna, potom zde musí být nějaká nerovnost v položkách, které mají být zobchodovány, nikoliv rovnost.

Karel Marx [1818–1883] založil svoji teorii o hodnotě na omylu. V knize „Kapitál a úrok“ od Eugena von Böhm-Bawerka [1851–1914], vizte kapitolu XII, která se zabývá Marxem („Teorie vykořisťování“ ve svazku I, Historie a kritika úrokových teorií, česky viz zde: <https://www.mises.cz/danky/teorie-vykoristovani-20.aspx>).

Dlouho po Marxovi Henry Bergson v hodně obdivované knize o dvou zdrojích morálky a víry, přijal ten stejný omyl — jestliže jsou směněny dvě věci na trhu, musí být nějakým způsobem rovné. Ale věci, které jsou „rovné“ nejsou směňovány, směna se uskuteční jen proto, že věci nejsou rovnocenné. Namáháte se s tím, že jdete na trh, protože hodnotíte pecen chleba výše než peníze, které za něj dáte. Lidé směňují věci, protože v daném čase dá-

vají přednost jiné věci než penězům. Směna se nikdy neuskuteční se záměrem ztráty. Jednající člověk není nikdy pesimistický, protože jeho jednání je inspirováno myšlenkou na to, že podmínky můžou být zlepšeny.

Cílem jednání je nahradit předcházející situaci stavem událostí, který lépe vyhovuje lidem, kteří provádí dané jednání. Hodnota jakékoliv změny v jejich situaci je nazývána „ziskem, pokud je kladná, „ztrátou“ pokud je negativní. Tato hodnota je čistě duševní, nemůže být změřena. Můžete jen říci, že je větší nebo menší. Stává se měřitelnou jen do té míry, když jsou věci směňovány na trhu za peníze. Pokud se týká samotného jednání, nemá žádnou matematickou hodnotu.

Nyní řeknete, to je přece v rozporu s naší denní zkušeností. Ano, protože naše společenské prostředí činí ekonomickou kalkulaci do té míry možnou, protože jsou věci směňovány za obecný prostředek směny, peníze. Když jsou věci směněny za peníze, je možné používat peněžní poměry pro ekonomickou kalkulaci, ale jen když jsou splněny tři podmínky:

A. Musí zde být soukromé vlastnictví, nejen pro výrobky, ale také pro výrobní faktory.

B. Musí zde být dělba práce, a tak výroba pro potřeby ostatních.

C. Musí zde být nepřímá směna za podmínek společného jmenovatele.

Zkrátka a dobře, pokud jsou dány tyto tři podmínky, mohou být určeny nějaké matematické hodnoty, ačkoliv nikoliv přesně. Tato měření nejsou přesná, protože se zabývají tím, co se stalo včera, historicky. Podnikatelské finanční výkazy mohou vypadat jako přesné, ale i když peněžní hodnota soupisu majetku přijde na „tolik a tolik dolarů“, je spekulativní hodno-

tu budoucích očekávání; hodnota připsaná zařízení a jiným aktivům je také spekulativní. Reálným problémem inflace je to, že zkresluje tyto kalkulace a přináší sebou tragické problémy.

Peněžní kalkulace nemusí nutně existovat ve všech druzích organizací anebo společností. Neexistují tehdy, když ekonomika teprve počíná. Ranní lidé jednali; ale to bylo tisíce let před rozvinutím dělby práce a finančního aparátu, který učinil peněžní kalkulace možnými. Peněžní kalkulace se rozvinuly krok za krokem během středověku. Při raném rozvoji postrádaly mnoho rysů, které dnes považujeme za nutné. (V socialistickém systému by tyto podmínky opět zmizely a učinily by tak kalkulaci a měření nemožným.)

Kvantitativní charakter přírodních věd dovoluje technikům dělat plány a stavět mosty. Pokud víte, co musí být vybudováno, technologie založená na znalostech přírodních věd je dostatečná. Otázky jsou nicméně tyto: Co by mělo být zkonstruováno? Co by mělo být uděláno? Znalci technologií nemůžou na takové otázky odpovědět.

V životě jsou výrobní faktory vzácné. Ať uděláme cokoli, pořád zde budou projekty, pro které nemohou být nezbytné výrobní faktory ušetřeny. Budou zde vždy jiné potřebné poptávky. To je faktor, který podnikatelé berou do úvahy při kalkulacích ztrát a úspěchů. Pokud se nějaký podnikatel rozhodne proti jistému projektu, protože náklady jsou příliš vysoké, znamená to, že veřejnost není připravena platit cenu za použití surovin tímto způsobem. Použití je učiněno pomocí dostupných výrobních faktorů pro realizaci největšího množství těch projektů, které uspokojují nejpálčivější potřeby bez plýtvání výrobními faktory stažení těchto fakto-

rů z více potřebných použití do méně potřebných použití.

K určení tohoto je nutné být v pozici, která umožňuje srovnání výdajů na různé výrobní faktory. Pro příklad, předpokládejme, že je nutné postavit železnici mezi dvěma městy — A a B. Předpokládejme, že mezi A a B je hora. Jsou zde tři možnosti — jít přes tuto horu, skrze ni anebo ji obejít. Je tu nutný společný jmenovatel pro kalkulované srovnávání hodnot (cen). Ale to můžeme získat jen pohledem na peněžní stránku věci; to není měření. Je to vyhodnocení ve světle současných potřeb a situací. Zítřa budou podmínky rozdílné. Úspěch anebo selhání každého podnikatelského projektu závisí na jeho úspěchu v předvídání budoucích možností.

Problém se snahou vyvinout kvantitativní vědeckou ekonomii je ten, že mnoho lidí si představuje, že teoretická ekonomie musí následovat vývoj jiných odvětví vědy. Přírodní vědy se vyvinuly směrem od kvalitativního charakteru ke kvantitativnímu charakteru a mnoho lidí inklinuje k víře, že stejný trend se musí uskutečnit také v ekonomii. Nicméně, v ekonomii nejsou konstantní vztahy, a tak není měření možné. A bez měření se nemůže uskutečnit kvantitativní rozvoj ekonomie. Kvantitativní fakta v ekonomii náleží do ekonomické historie — nikoliv do ekonomické teorie.

Kniha nazvaná „Measurement of the Elasticity of Demand“ byla recenzována nedávno člověkem, který je dnes americkým senátorem Paulem Douglasem [1892–1976], který může doufat někdy ve vyšší politický post. Douglas řekl, že ekonomie by se měla stát exaktní vědou s pevnými hodnotami, jako je atomová hmotnost v chemii. Ale sama tato kniha se neodkazuje

na pevné hodnoty; odkazuje se na ekonomickou historii určité časové periody v jedné specifické zemi, Spojených státech. Výsledek by byl rozdílný, kdyby byla zvažována jiná časová perioda nebo jiná země. V rámci vesmíru, v kterém se pohybujeme, se atomové hmotnosti nemění od jedné časové periody či jedné země ke druhé časové periodě anebo zemi. Na druhou stranu ekonomické hodnoty a ekonomické kvantity se mění z času na čas a z místa na místo.

Ekonomie je teorií lidského jednání. Pro příklad, je historickým faktem velkého významu, že užitečnost brambor byla objevena domorodci v Mexiku, přinesena do Evropy britskými džentlmeny, a tak se jejich použití rozšířilo na celý svět. Tento historický fakt měl důležitý efekt pro příklad na Irsko, ale z pohledu ekonomické teorie to byla jen náhoda.

Když zavedete do ekonomie čísla, nejste více na poli ekonomie, ale na poli ekonomické historie. Ekonomická historie je také samozřejmě velmi důležitým polem. Statistika na poli lidského jednání je metodou historického studia. Statistika dává popis faktů, ale nemůže prokázat nic více než tato fakta. (Je pravda, že někteří statistici jsou „podvodníci“ a je nepochybnou zkušeností, že někteří statistici ve vládě byli pravděpodobně zaměstnání jen za tímto účelem.)

Někteří lidé si mohou chybně vysvětlit tato tvrzení a uzavřít, že účelem ekonomie, jakožto čistě apriorní vědy, je vyvinout program pro budoucí vědu, a že ekonomie je teorií praktikovanou jen „džentlmeny od zeleného stolu“. Obě tato tvrzení jsou chybná. Ekonomie není programem pro nějakou ještě neexistující vědu. A není to věda jen pro puristy. Proto musíme zamítnout ideje některých lidí, že člověk se musí naučit

historii, aby mohl studovat lidské jednání. Historie je důležitá. Ale nemůžete zacházet se současnými podmínkami pomocí studování historie. Podmínky se mění.

Jeden příklad toho, co míním: Národní úřad pro ekonomický výzkum (National Bureau of Economic Research) vydalo zprávu o zásilkovém prodeji v předvečer druhé světové války, v předvečer inflace a v předvečer vládních úvěrových restrikcí. V ten okamžik, kdy byla studie vyhotovena, byla již „mrtvá“; zabývala se věcmi, které již byly minulostí. Nemíním tím říci, že byla neužitečná. S dobrým mozkiem z ní člověk mohl vyčíst mnoho. Ale nezapomeňme, že to není ekonomie — je to ekonomická historie. Co ve zmíněném úřadu opravdu studovali, byla ekonomická historie nedávné doby.

Darwin to také zjistil. Viděl to na studiu zvířat, zvířata byla zabita v ten moment, když byla pitvána za účelem studia, tak nikdo nemohl vlastně studovat zvíře — nikdo nemůže studovat život samotný. To samé je pravda pro ekonomii. Nikdo nemůže popsat současný ekonomický systém — člověk může popsat jen minulost. Nikdo nemůže předvídat budoucnost v důsledku studování minulosti. Velmi často ekonomičtí historikové učí historii pod nálepkou „ekonomie.“ Třebaže víte všechno o minulosti, nevíte nic o budoucnosti.

IV. Marxismus, socialismus a pseudověda

Dnes se budu zabývat některými aspekty teorií Karla Marxe. Chtěl bych trochu přispět k materialistické interpretaci historie. Především musím něco říci o Marxově obecné filosofii a historii.

V obecnosti filosofické doktríny týkající se historických problémů jsou doktrínami velmi speciálního druhu. Snaží se zjistit nejen to, jaká byla historie v minulosti, ale odvažují se i znát to, co má budoucnost připraveno na skladě pro lidstvo a nabídnout řešení budoucích problémů. Většina filosofů odmítla tuto metodu myšlení. Pro příklad Immanuel Kant [1724–1804] tvrdil, že člověk, který se snaží toto dělat, sobě přiděluje schopnosti vidět věci očima Boha.

Nicméně ve 20. letech 19. věku Georg W. F. Hegel [1770–1831] takovou interpretaci historie učinil. Podle Hegela byla hnací silou Průmyslové revoluce entita nazvaná duch doby (Geist), tj. duch nebo mysl. Geist má jisté cíle, které chce splnit. Evoluce Geistu v historii nyní dosáhla konečného cíle. Tímto konečným cílem podle Hegela bylo ustavení pruského království Bedřichem Vilémem III. [1770–1840] a pruské unionistické církve. Kritici této doktríny říkají, že to znamená, že zde nebude v budoucnosti žádná historie, protože evoluce dosáhla svého konečného cíle.

Uprostřed 19. století Karel Marx vyvinul svoji vlastní filosofii odlišnou od té Hegelovy. Hnací silou u Karla Marxe nebyl Geist nebo duch, ale něco nazvaného „materiální výrobní síly.“ Tyto síly tlačily historii lidstva skrze různá následná stádia, téměř posledním z nich je

kapitalismus. Po kapitalismu přichází neúprosně poslední stupeň — socialismus. Tak podle této teorie je příchod socialismu nevyhnutelný, určený silami historie. Předchůdci Marxe, historičtí socialisté věřili, že k realizaci socialismu bylo nutné přesvědčit většinu lidí o tom, že socialismus je lepším nebo nejlepším systémem; potom lidé sami přivodí změnu. Karel Marx ne tvrdil nic o vhodnosti socialismu; tvářil se, že nehovoří o podpoře socialismu. Tvrdil, že objevil zákon společenské evoluce, který označuje, že socialismus je spojen s neúprosným zákonem přírody.

Ale je socialismus lepší? Tato otázka již byla odpovězena Hegelem a Comtem. Podle jejich doktrín bylo taktickým předpokládat, že každé následující stadium evoluce musí z nutnosti být „lepší“ a „vyšší“ než předchozí stadia. Tak položit otázku toho, zda je anebo není pozdější evoluční stadium lepší, je mimo tento bod. Bylo to zřejmé. Protože socialismus by byl pozdějším stadiem, musí být nezbytně lepším.

Marx věřil, že socialismus byl hned za rohem. Poté by všechna historie přišla ke svému konci. Poté by zde nebyl žádný budoucí rozvoj, protože jakmile by byl třídní konflikt eliminován, žili bychom ve stavu, v kterém se již nic dalšího důležitého nemůže stát. Zde je citace ilustrující tento bod od Bedřicha Engelse [1820–1895], který považoval sám sebe nejen za velkého ekonoma, ale také za velkého experta na vojenské problémy: „Na prvním místě používané zbraně dosáhly takového stavu dokonalosti, že další vývoj, který by měl revoluční vliv, není nadále možný... Éra

evoluce se tak v zásadě v tomto směru uzavírá.“³ Od tehdejší doby byly vyvinuty všechny moderní zbraně.

Nejdůležitějším problémem pro doktrínu nevyhnutelnosti socialismu je vysvětlení toho, jak nadlidská entita jako Geist nebo „materiální výrobní síly“ mohou přinutit jednotlivce jednat tak, že musí převážit jistý neodolatelný výsledek. Lidé mají své vlastní individuální plány — své cíle s různými konci. Ale teorie nevyhnutelnosti socialismu tvrdí, že cokoliv lidé udělají, musí nakonec vést k výsledkům, které Geist nebo „materiální výrobní síly“ chtěly vytvořit. Pro toto byla navržena dvě vysvětlení.

Jedna skupina měla velmi jednoduché řešení. Tato skupina tvrdila, že lidé budou přinuceni „fýrery“ nebo nadčlověky jít tím způsobem, kterým Geist anebo materiální výrobní síly ukazují. Vždycky zde byli králové a diktátoři, kteří sami sobě přisouvali nadčlověčí poslání. Tak Stalinové, Hitleři a Mussoliniové byli povoláni historií; ti, co neposlouchali jejich rozkazy, museli být zlikvidováni, protože byli proti „historické evoluci.“

To nebyla Marxova idea. Marxistická doktrína byla založena na mnohokrát diskutovaném „ekonomickém dialektickém historickém materialismu.“ Materialismus je jednou z cest, kterou se lidé pokoušeli řešit nejzákladnější a neřešitelné problémy, vztah mezi funkcemi duše jednotlivce nebo jeho mysli na jedné straně a funkcemi těla na druhé. Přesně kvůli tomuto vztahu to zůstává kontroverzním. Není zde žádná pochybnost, že zde je nějaké spojení a bylo učiněno mnoho pokusů, aby se to vysvětlilo. Nicméně naším vlastním zájmem na takovémto materialistickém vy-

---

³ Herr Dühring's Revolution in Science (Anti-Dühring) [1878] od Bedřicha Engelse (New York: International Publishers, 1939), str. 188.

světlení v tento moment, je jen jeho vztah k teorii Karla Marxe.

Materialistický filosof říká, že všechny mentální funkce lidí jsou jednoduše produkovány jejich tělesnými orgány — jejich fyzikálními mozky. Někteří filosofové 18. věku navrhli tuto ideu. V 19. století byla vyjádřena mnohem hruběji některými Marxovým současníky, mezi nimi německým filosofem Ludwigem Andreasem Feurbachem [1804–1870], který nepokrytě řekl: „Člověk je to, co jí.“ To je zajímavé, ale poněkud těžko akceptovatelné.

Chemicky je vylučování orgánů všech normálních lidí stejné. Do té míry nejsou stejné, nakolik jsou zde nepravidelnosti, tyto varianty indikují nějaké patologické podmínky a tyto nepravidelnosti jsou stejné pro všechny lidi za stejných patologických podmínek. Ideje a myšlení jsou nicméně různé. Dva chlapci mohou být podrobeni stejné zkoušce, ale jejich odpovědi na stejné otázky budou rozdílné. Italský básník Dante napsal nádherná slova, zatímco jiní sotva něco napsali. Tak je zde ohledně této doktríny něco „zkaženého“.

Marx odmítl tento typ materialismu, když řekl, že tyto materialističtí filosofové byli slabí při zacházení se společenskými problémy. I přes ten fakt, že zběžná znalost Marxova vlastního druhu materialismu vyžaduje velmi málo času, není tento moc dobře znám. Jeho specifický druh materialismu je vyjádřen na velmi málo stránkách jeho „Kritiky politické ekonomie“, původního nástinu pro první kapitolu „Kapitálu“: „Ve společenské produkci své existence lidé vstupují do předurčených a nutných vztahů s jinými lidmi, které jsou nezávislé na jejich vůli — jde o výrobní vztahy, které odpo-

vídají určitému stadiu rozvoje materiálních výrobních sil.“⁴

Materiální výrobní síly vytváří nezávisle na vůli lidí konečný právní a institucionální systém nazvaný „výrobní vztahy.“ Produkční vztahy jsou nezbytným následkem materiálních výrobních sil. Nad výrobními vztahy je nadstavba, která zahrnuje všechny ideologie — umění, literaturu, vědu, víru a podobně. Tyto nadstavby jsou nezbytnými produkty existujících výrobních vztahů. Výrobní vztahy jsou postupně nutnými následky existujících materiálních výrobních sil, které jsou reálnými věcmi. Materiální výrobní síly sami mají osobitý efekt. Když se materiální výrobní síly změní, nevyhnutelně přinesou nezávisle na vůli člověka, odpovídající změny ve výrobních vztazích sociálních orgánů společnosti. Přináší také změny v nadstavbě. Pak je důležitou otázkou: Co jsou to materiální výrobní síly?

Zde čelíme Marxově podivuhodné technice neposkytování definic k termínům, které používá. Nicméně jsou zde nápomocny jeho příležitostné příklady. Nejdůležitější je příklad, který se objevil v jeho „Bídě filosofie“ (1847). Ruční mlýnek vám dává „feudální společnost“; parní mlýn vám dává „průmyslovou společnost.“ To znamená, že materiální výrobní síly jsou nástroje a stroje. Jsou to nástroje a stroje, které jsou reálnými věcmi. Nástroje a stroje se mění: mají svoji vlastní historii: vytvoří prvně všechny výrobní vztahy a společenskou strukturu a nad společenskou strukturu vytvoří nadstavbu — literaturu, víru a tak dále. Další

---

⁴ Capital, the Communist Manifesto and other Writings od Karla Marxe, edice s úvodem od Maxe Eastmana (New York: The Modern Library, 1932), str. 10.

příklady nás vedou ke stejnému závěru, že to co Marx mínil „materiálními výrobními silami“ byly nástroje a stroje.

Ale vyvstávají pak dvě důležité otázky. Nástroje a stroje se nejeví být ve vesmíru nezávislymi na lidské mysli. Jsou produktem lidského myšlení a idejí — jsou produktem lidské mysli. Za druhé tyto nástroje a stroje mohou být zavedeny do praxe jen tehdy, pokud to umožní společenské podmínky — musí zde být prvně jistý stupeň dělby práce, aby se daly upotřebit a používat stroje. Bez dělby práce jsou stroje, produkty idejí, neužitečné. Je to opravdový materialismus? Tak rozvinutí Marxových ideologických faktorů — zdrojů idejí, základních materiálních výrobních sil — jde nazpět k produktům, které jsou samy výsledky lidské mysli. Tím je celý Marxův návrh nedostatečným.

Marx chtěl ukázat, jak vznikají nové ideje. Zaútočil na teorie 18. věku, zvláště ty od skotského historika a filosofa Davida Humeho [1711–1776], že ideje jsou důležitými věcmi, že změny idejí vedou ke změněným podmínkám. Marx řekl, že ideje jsou ničím, jen nutným výstupem materiálních faktorů, výsledkem materiálních výrobních sil. Ale my vidíme, že materiální výrobní síly jsou sami výsledkem idejí. Marxovo myšlení se pohybuje v kruhu.

Mimo Marxe zde byli další, kteří přikládali enormní důležitost vynálezům a vylepšením strojů. O trochu později v 70. letech 19. století Leopold von Ranke [1795–1886] prohlašoval, že historie technologie je nejdůležitějším aspektem lidské historie; vše pokračuje díky technologii. Marx šel dále v tom, že řekl, že vše opravdu a doslovně závisí na změnách v technologiích. Ale nemohl vše vysvětlit z materialistického bodu po-

hledu, protože nástroje a stroje jsou samy produktem lidské duše.

Když Marx zemřel, jeho přítel a spolupracovník Bedřich Engels měl u jeho hrobu proslov ke svým přátelům. V této řeči se pokusil zestručnit do krátkého prohlášení to, co považoval za největší nesmrtelné Marxovy ideje. Tato řeč obsahuje lehce novou interpretaci Karla Marxe. Engels prohlásil, že „Jako Darwin, který objevil zákon evoluce organické přírody, Marx objevil zákon historické evoluce lidstva, tj. jednoduchý fakt, až dosud ukrytý za ideologickým porostem, že lidé musí prvně ze všeho jíst, pít, mít střechu nad hlavou a oblečení předtím, než mohou sledovat politiku, vědu, umění, víru a podobně...“

To, říká Engels, bylo předtím, než to Marx objevil, neznámé. Ale je zřejmé, že to nikdo nepopírá. Jako fakt zde slouží zde staré latinské přísloví nebo rčení z raného středověku: „Prvně musíš žít, potom můžeš být filosofem.“ Byl to od Engelse podivuhodný trik připsat tuto interpretaci Marxovi, protože od té doby kdokoliv se pokouší popřít Marxovu teorii, je tázán, zda popírá to, že někdo musí prvně jíst a pít, předtím, než může psát. Je zřejmé, že člověk musí. A tak jste přinuceni akceptovat základ marxistické teorie.

Marx pokračuje. Společnost je rozdělená do tříd a každý člen třídy je omezen zákony historie tak, že myslí podle svých třídních zájmů. Třídní oddanost nejen v současném stádiu společnosti, ale také v předchozích stádiích společnosti, když třídy vznikly, určuje obsah osobních idejí. Osoba myslí určitým způsobem, protože je členem určité skupiny. A když všichni členové třídy myslí podle svých vlastních třídních zájmů, výsledkem je, že zájem těch tříd, které historie vybrala,

musí nakonec triumfovat. Marxovou idejí je to, že třída, ne jednotlivec, myslí.

Třídy nevytváří samy sebe. My vytváříme třídy pomocí třídění. Jestliže třídění je správné a logické, potom nemůže být třídění napadeno. Marx roztřídil lidi a předpokládal, že existují nesmiřitelné konflikty zájmů mezi několika třídami. Otázkou je, zda takový konflikt existuje? Marx toto nikdy neprokázal. Prvně představil teorii tříd v „Komunistickém manifestu“ roku 1848. Později publikoval mnoho jiných knih. Ale nikde nám neřekl, co to je „třída“; jen vysvětlil to, co třída není.

V jednom svazku „Kapitálu“ publikovaném Engelsem po Marxově smrti je kapitola otitulovaná „Třídy.“ Zde Marx začíná tím, co třídy nejsou. Potom rukopis končí. Poznámka od Engelse říká, že práce nebyla nikdy dokončena. Mohli bychom se cítit velmi smutní, kdybychom nevěděli, že Marxovo spisování nebylo přerušeno jeho smrtí; on přestal psát tyto svazky mnoho let před svou smrtí.

Marx dává příklady třídního konfliktu, ale tyto všechny odkazují k podmínkám stavu v kastovní společnosti, kdy je někdo narozen do jisté kasty — šlechta, měšťanstvo, poddaní a tak podobně. Za takových podmínek je zde konflikt zájmů. Kdokoliv narozený jako člen určité kasty má jen práva a privilegia svého otce. A potom je správné říci, že je zde třídní konflikt. Ale společnost, ve které je rovnost před zákonem, a v které je každý svobodný v tom dělat, co by chtěl — v takové společnosti zde nejsou žádné stmulé „třídy“ a žádné nesmiřitelné „třídní“ zájmy.

Dále pak mluvit o „buržoasi“ předpokládá, že jedna skupina má speciální zájmy nad těmi, které mají masy. To je filosofie vyplývající z americké politiky, že

bychom měli dotovat farmáře nebo poskytovat speciální privilegia pracujícím, poskytovat pomoc „Ruritánům“, aby se uchránili před přicházejícím komunismem a podobně. Pokud chtějí jít ke komunismu, je to pro ně nejlepší. Žijeme ve světě ovládaném „třídní“ filosofií. Odkazování se na buržoasii přejímá marxistickou teorii tříd.

I když převezmeme jiné Marxovy teze, je těžké akceptovat jeho třídní argument. Marx připouští v „Komunistickém manifestu“, že jsou zde lidé, kteří mají třídní vědomí a ti, kteří ho nemají, že zájmy nějakého jednotlivce jsou opačné k zájmům jeho „třídy.“ Proč by měl nějaký jedinec myslet podle zájmů své třídy, jestliže jsou zájmy třídy rozdílné od jeho vlastních zájmů? Říká se, že dělníci v USA jsou extrémně pozadu v rozvíjení třídního povědomí. Jestliže může existovat nedostatek třídního vědomí, jak je možné říci, že zde je taková věc jako třídní zájem?

Existují zde také rozdíly v názorech mezi různými osobami o tom, co skutečně jsou zájmy třídy. Otázka je, co je správné? Marxisté říkají, „Je velmi jednoduché to určit. Jestliže člen třídy myslí rozdílně, je to zrádce třídy, zrádce společnosti. Jestliže jiný člověk, nečlen třídy myslí rozdílně, není zde žádná potřeba pro vysvětlování.“ Potíž s tímto je v tom, že existují někteří členové třídy, kteří nemyslí podle not předepsaných jejich „třídními zájmy.“

Další potíž je to, že Karel Marx sám, který si troufнул hovořit za proletáře, nebyl proletářem. Byl synem zámožného právníka; oženil se s dcerou pruského junkera a jeho švagr byl šéfem pruské policie. Pak také jeho společník Bedřich Engels nebyl proletářem; byl synem továrníka a sám byl továrníkem. Jejich odpověď

na tuto kritiku je: „Konečně v časech, kdy se třídní zápas blíží rozhodující hodině, proces rozkladu v rámci vládnoucí třídy pokračuje — ve skutečnosti v rámci celého rozpětí staré společnosti — předpokládá se, že tento proces je násilného a neomaleného charakteru, že malá část vládnoucí třídy se odštěpí sama unášena proudem a připojí se k revoluční třídě, třídě, která nese budoucnost ve svých rukách.“⁵ Ale Marx a Engels nebyli v rámci hnutí vzadu — byli v čele tohoto hnutí. Oni a jiní vůdci hnutí byli také buržoasií.

V Anglii, kde se rozvinulo fabiánské hnutí, kontinentální socialisté navštěvující tuto zemi, aby se setkali s významnými přáteli a obdivovateli, byli často ohromeni zjištěním, že Fabiáni byli vysoce společensky postavení. U svých večeří se objevovali v bílých vázankách a fracích a dámy nosily šperky a veškerou výbavu viktoriánské společnosti. Je přinejmenším diskutabilní, že socialismus vyšel z proletářské mysli.

Jak mohl člověk jako Marx selhat v tom, že to není „zájem“, který tvoří ideje, ale spíše ideje učí lidi, jaké jsou jejich zájmy? Jak mohl selhat v tom, aby to viděl? Věřím, že to bylo, protože byl plně ovládnut idejí, že ekonomie je pouze jídlo, šaty a přístřeší. Byla to jeho idea, že hladovějící masy byly zaměřeny jen na získávání jídla. Byl plně přesvědčen, že vývojem kapitalismu bylo nevyhnutelné ožebračení mas a koncentrace bohatství v rukou malé skupiny lidí. Byl přesvědčen, že nic nemůže zabránit tomuto vývoji, a že tento vývoj nakonec přinese socialismus.

Každý ví, že to není pravda. Ale lidé odpovídají, není to pravda, protože se stalo něco, co Marx nemohl předvídat. Nepředvídal odborářské hnutí a sociální

---

⁵ Marx, op. cit, str. 331.

legislativu. Ale jeden krátký článek publikovaný Marxem diskutoval odbory a tvrdil, že je pro ně beznadějně, aby se pokoušely vylepšit podmínky pracujících, protože vývoj historie měl jít jinudy. Reálné mzdy nevyhnutelně klesají a klesají. Odbory by měly opustit svoje úsilí o vyšší mzdy a nahradit je „konzervativním“ cílem — odstraněním mzdového systému navždy.

Marx oponoval sociální legislativě — sociálnímu pojištění a tak dále — přinejmenším po 50. letech 19. století, když se utvrdil ve své víře, že materiální výrobní síly by přinesly změny. Pokud se materiální produktivní síly změní, celá struktura se musí nutně změnit, protože materiální výrobní síly se nemohou déle rozvíjet ve starých vztazích.

Na radu Marxe samotného a po jeho smrti Bedřich Engels volil v německém Reichstagu proti socializaci lékařství, sociálnímu pojištění a pracovní legislativě, označil je za podvody k vykořisťování pracující třídy, vykořisťující ji více než předtím. „Žádné společenské utváření nikdy nezmizí předtím, než se všechny výrobní síly rozvinou tam, kde mají prostor a nové vyšší vztahy výroby se niky neobjeví předtím, než materiální podmínky jejich existence jsou v lůně staré společnosti zralé.“

Tak to byly Marxovy teze, že ve snaze urychlit přicházející socialismus, musí kapitalismus dosáhnout svoji zralosti. (To je srovnatelné s „dospělým kapitalismem“ Nového údělu.) Všechny tyto metody „zlepšující“ kapitalismus jako sociální pojištění, pracovní legislativa a tak podobně jsou jen maloburžoasnými politikami; jsou zhoubné pro zájmy pracujících, protože jen oddalují zralost kapitalismu.

Pokud je pravdou, že příchod socialismu — požehnání pro dělníky — je nezávislý na vůli člověka, jestliže závisí exkluzivně na zralosti kapitalismu a rozvoji výrobních sil v rámci kapitalismu, jaké je pak využití Socialistické strany? Není pošetilé podle této teorie, pro člověka, který nemá co říci k budoucnosti, při pokusu dosáhnout cíle? Odpověď učená k této otázce je, že jak je porodní asistentka nutná k pomoci matce při porodu, tak je Socialistická strana nutná k přinesení socialismu do světa. Někdy může porodní asistentka zasáhnout a situaci změnit, ale slouží cíli.

Tak vidíme, že Marxův pokus ukázat, že ideje jsou produktem něčeho materiálního, nebyl definitivní. Demonstroval jen, že ideje jsou vytvářeny silami, které jsou již sami výtvorem jiných idejí. Všechny jeho teorie učí, že mezi idejemi jsou některé důležitější než jiné. Podle něho idea (myšlenka), která přináší konstrukci nového stroje je pro příklad důležitější než idea, která přináší báseň nebo filosofický systém. Hodnota všech těchto mentálních aktivit je Marxem napadána. Jaké je využití básnictví, hodnota víry, jestliže to jsou jen následky toho faktu, že máme jisté výrobní nástroje? Nebyl bych nazval tuto Marxovu teorii „materialismem.“

Ve 40. a 50. letech 19. věku uznávání sociologové a ekonomové rozbili svou kritikou učení socialistických autorů. Ale jejich kritiky se nedotkly nejdůležitějších problémů. Nebyl zde žádný důvod proto to, aby to dělali, protože skoncovali s tvrzeními svých socialistických současníků. Karel Marx zjistil, že nemohl na tuto kritiku odpovědět a jeho socialistické doktríny vzaly ještě jeden obrat. Prvně ze všeho vypracoval teorii o tom, že každý je omezen zákony přírody tak, že myslí

takovým způsobem, jak ho nutí myslet zájmy jeho třídy. Věřil, že teorie lidí bez ohledu na to, čím se zabývají — zda vírou, filosofií nebo právem — nám nemůžou dát nikdy pravdu do té doby, dokud jsou tu třídy. Třídní ideologie, cítil, jsou samozřejmě falešné, protože jejich nedostatky a předpojatosti slouží zájmům jejich autora. Marxisté i dnes věří, že prokázali svoje teze tvrzením, že zde není žádná taková věc jako nepředpojatý výzkum stran pravdy, že člověk nehledá pravdu, ale jen praktické výsledky.

V zájmu argumentace, jestliže přijmeme tezi, že všechny duševní aktivity jsou motivovány touhou po praktických výsledcích, musíme připustit, že jestliže člověk chce výsledky, měl by se zaměřit na teorii, která je správná. Pragmatici říkají „pravda“ je něco, co funguje, když je to aplikováno. Ludwig Boltzmann [1844–1906] filosof pozitivismu řekl, že důkaz toho, že naše fyzikální teorie jsou správné, spočívá na faktu, že stroje konstruované podle těchto teorií fungují tak, jak se očekává. Protože lidé chtěli jeden druhého zabít palnými zbraněmi, vyvinuli teorii balistiky. Podle Marxe teorie balistiky nebyla vyvinuta, protože lidé chtěli zabít jiné lidi, ale teorie jsou správné, protože chtěli vraždit. Marx rozvinul svoji teorii, protože chtěl říci, že proletáři se nemusí zabývat buržoasními názory; co buržoasní ekonomové říkali o socialismu, se netýkalo dělníků.

Druhým bodem, který vytvořil, byla teorie o nevyhnutelnosti příchodu socialismu kvůli postupujícímu zbídačení pracujících ze strany kapitalistů. Jelikož socialismus je pozdější stadium, dle Marxe je nevyhnutelně také vyšším stádiem. Je tak nemožné proto vyvinout plány na budoucí socialistický stát. Kritické roz-

bořili tyto ideje, když řekli, že nemůžou fungovat. Ale Marx řekl, že to nesmíme udělat; výrobní síly vytvoří plány, když vše uzraje.

Marxův úspěch byl enormní. Dnes mnoho lidí, kteří věří, že socialismus je nevyhnutelný, sami sebe považují za mladé marxisty a mladé komunisty. Byl zde odpor k historickému materialismu, ale byl zde jen malý odpor k teorii nevyhnutelnosti socialismu. Hlavním nedostatkem současné mentality je přesně ten fakt, že lidé jsou dosti slabí v kritizování základních tezí marxismu. Kniha Alexandra Millera „The Christian Significance of Karl Marx“ (New York: Macmillan, 1947) doporučuje použít křesťanskou víru k podpoře nejen marxismu samotného, ale i marxistického materialismu.

Marx byl konsistentní při odmítání pokusů ohledně zaměstnanecké legislativy. Jeho teorie byla, že svět musí následovat určité sledy událostí:

- (1) feudalismus;
- (2) kapitalismus a
- (3) socialismus.

Protože to bylo nekompatibilní s jeho teorií, odmítl teorii, že jedno stádium by mohlo být přeskočeno. Nicméně když Marx zemřel, Engels našel mezi jeho věcmi jednu poznámku od Marxe na kousku papíru, která navrhovala, že by to bylo možné. Evidentně Marx naškrábal tuto poznámku v noci — ráno si ji lépe promyslel, zjistil, že pokud by s ní souhlasil, zničila by jeho základní teorii. Engels okopíroval poznámku do svého rukopisu a poslal ji jedné ženě v Rusku, která získala svoji slávu tím, že zabila policejního komisaře a byla osvobozena — takové věci se tehdy v Rusku děly.

V 80. letech 19. století tuto poznámku publikovala. Bolševici mysleli, že je to úžasná myšlenka — věděli, že Rusko je pozadu a chopili se této poznámky jako základu pro víru, že by nemuseli projít skrze kapitalismus před dosažením socialismu, ale mohli by jedno stádium přeskočit.

Význam Marxe je v tom, že označil doktríny jiných humanistů jako ideologie, falešné teorie, které přesně kvůli svým chybám jsou užitečné pro třídu, z které tito humanisté pocházeli. Jako ekonom byl Marx zcela ovládán doktrínami britských klasických ekonomů. Tito rozvinuli důležitý systém politické ekonomie, ale selhali ve vyřešení jednoho základního problému — paradoxu hodnoty. Jejich teorie se zdála zřejmá — lidé hodnotí vnější věci a služby kvůli jejich užitečnosti, protože tyto věci mohou přinést jisté užitečné služby — čím užitečnější služby, tím větší hodnota. Ale oni nedokázali vysvětlit, proč jedna váhová jednotka zlata, která je méně užitečná než železo, se směňuje za mnoho takových jednotek železa.

V roce 1870 bylo řešení tohoto paradoxu objeveno nezávisle ve třech různých časech třemi různými osobami — Williamem Stanley Jevonsem [1835–1882] v Anglii, Karlem Mengerem [1840–1921] v Rakousko-Uhersku a Léonem Walrasem [1834–1910] ve Švýcarsku. Tito tři muži rozpoznali, že pouze určité omezené množství něčeho je obchodováno v určité jednotlivé směně. Lidé nesměňují celkovou dostupnou nabídku pro příklad železa nebo zlata. Jestliže člověk dá několik jednotek železa za jednu jednotku zlata, nechová se tak jako by směňoval celou zásobu železa proti celé zásobě zlata. Čím je větší dostupná zásoba, tím menší

je hodnota na jednotku, tím menší uspokojení na jednotku. Toto byla teorie mezního užitku.

Teorie klasických ekonomů byly odpovědné za ten fakt, že hodnoty nebyly stopovány ke konečným spotřebitelům. To vysvětluje, proč tak moc významu bylo připojováno k teorii nakupovat lacino a prodávat draze a vedlo k nepochopení strašidla „homo economicus.“ Tato teorie se zabývala jen podnikateli a nikoliv spotřebiteli. To by vyžadovalo začít od užitku, což nebylo lehké pro to, aby tomu rozuměli obyčejní lidé.

Důležitým faktem je, že dva velcí socialisté 19. věku, revoluční socialista Marx a salonní socialista, filosof a ekonom John Stuart Mill [1806–1873] byli tak oddaní klasické teorii hodnoty, že o ní neměli nikdy žádné pochybnosti. Tato teorie hodnoty již byla kritizována mezi jinými socialistou Ferdinandem Lassallem [1825–1864], který měl vícero vlivu ve své době, než měl Marx. A Mill ve své knize „Principles of Political Economy“ vydané roku 1848 tvrdil, že teorie hodnoty je vyřešena pro všechny nadcházející časy — další generace ji nemohly dále vylepšovat.

Marx nazýval systém klasické ekonomie jako buržoazní ideologii. Ale co vyvinul jako ekonomickou teorii, nebylo nic jiného, než klasický systém zformovaný trochu jinak a vyjádřený lehce odlišnými slovy. Marxův přídavek k ekonomii je jen málo důležitý. Jako ekonom jen více či méně opakoval, co slyšel od ostatních — někdy je nazýváje idioty, pochlebníky a podobně — ale nikdy se moc od jejich učení neodchyloval.

Marx vysvětloval historii jako výsledek ekonomických třídních zájmů. Každá situace zahrnuje skupiny, které získávají nebo prodělávají v krátkém období, a to jsou ty zájmy, na které Marx poukazuje. Pro příklad,

pokud by zde byl mor anebo epidemie tak by výrobci léků a doktoři získávali. Dlouhodobé zájmy nejsou tak zřejmé a mohou být určeny pouze idejemi.

V. Kapitalismus a lidský pokrok

Chtěl bych dnes večer začít se vztahem mezi ekonomikou a praktickým životem člověka a následky vývoje ekonomické teorie. Kipling řekl, „Východ je Východ a Západ je Západ a ti dva se nikdy nesetkají.“ Rozdíly mezi Východem a Západem jistě po tisíciletí existovaly. Východ si nikdy nevyvinul ideu vědeckého výzkumu — výzkumu znalostí a pravdy pro jejich vlastní důvody — který staří Řekové dali civilizaci. Druhým úspěchem Řeků, kteří byli vždy pro Východ cizinci, je idea vládnoucí politické svobody — politické odpovědnosti jednotlivých občanů. Tyto ideje široce akceptované na Západě, nikdy nenašly svůj protějšek na Východě. I dnes jen malé skupiny východních intelektuálů následují tyto ideje. Nicméně svět byl více či méně jedním světem i navzdory těmto idejím, až do doby zhruba před 250 lety.

Společenské vztahy a životní podmínky byly více či méně stejné všude po celém světě až do doby před 250 lety. Průměrný životní standard se lišil mezi Východem a Západem málo. Moderní metody výroby a standardy spotřeby, technologické znalosti a rovnost před právem byly neznámé. Dnes bychom považovali většinu podmínek, které tehdy převažovaly, za neuspokojivé. Pokud si odmyslíme jejich politický význam, tak slova Wendella Willkieho, „Jeden svět“, byla tehdy více platná než dnes.

Obecná vylepšení v politickém klidu, kterých bylo dosaženo do jisté míry před asi 250 lety, přispěla k nárůstu populace. Tato dodatečná populace byla pro sociální systém tehdejších časů příliš velká. Země, kde

politické podmínky byly nejvíce příznivé, začaly být zamořeny lupiči, zloději a vrahy — lidmi, pro které zde za panující ekonomické situace nebylo žádné místo.

Potom se něco v Evropě stalo — prvně v západní Evropě, ve Velké Británii a Nizozemí — co se pak rozšířilo po zbytku Západního světa. Bylo to toto hnutí, které vedlo ke vzniku pozoruhodných rozdílů mezi Východem a Západem. Toto hnutí je historiky nazýváno jako Průmyslová revoluce. Radikální změny byly přineseny předchozími radikálními intelektuálními změnami, tj. intelektuálním hnutím, které vytvořilo ekonomii jako nezávislé odvětví lidských znalostí. Tyto radikální změny znásobily množství populace a změnilы tvář světa.

Některé z těchto ideálů byly vyvinuty během dřívějších generací. Pro příklad Greshamův zákon, „zákon“ sira Thomase Greshama [asi 1519–1579], který poukázal, že zákony nadhodnocené (špatné) peníze vytlačí zákonem podhodnocené (dobré) peníze z oběhu. Této pravidelnosti peněz na poli peněz si povšiml dříve řecký komediální dramatik Aristofanés [asi 448 až 385 před Kristem] ve své hře Žáby a francouzský biskup Mikuláš Oresme [asi 1320–1382].

Nicméně nebylo zde žádné poznání stran toho, že podobná pravidelnost existovala také s ohledem na návaznosti a sledy jevů na trhu [s výjimkou převážně španělských scholastiků, pozn. překladatele]. Rozpoznání pravidelností v širším poli tržních aktivit bylo pokrokem lidské mysli, duševním úspěchem. Jako výsledek těchto nových znalostí v pravidelnostech na tržištích, se lidé začali dívat na všechny produktivní aktivity z jiného úhlu pohledu.

Byla vznesena otázka proč staří Řekové, pro příklad, jejichž znalosti vědy byly tak dalece pokročilé, nepřistoupili k praktickému použití svých objevů. Říkalo se, že měli vědecké znalosti k rozvinutí železnic, ale nevyužili je. Proč ne? Jejich pokrok byl hendikepován jistými idejemi. Jedna idea, která je držela pozadu, idea, která převládá ještě dneska, je ta o „technologické nezaměstnanosti“, že idea vylepšení metod výroby povede k nezaměstnanosti. Kvůli tomu bylo považováno za zločin odchýlení se od tradičních metod výroby bez ohledu na to, jak neuspokojující staré metody byly. Nepřišlo jim na mysl, že omezení množství práce potřebné k výrobě jistého množství statků nebo položek, by umožnilo uvolnit materiál a práci pro výrobu jiných položek.

Druhá idea, která omezovala řecký rozvoj, bylo to, že hleděli na úděl podnikání jako na jednostranný — prodejce získává, kupující prodělává. Tento postoj byl obzvláště důležitý ve svém vlivu na zahraniční obchod. Tato stará pověra, že zahraniční obchod vytváří nezaměstnanost, převládá ještě dnes. Mnoho lidí pořád ještě věří, že výhoda získaná ze zahraničního obchodu pochází z vývozu, a nikoliv z dovozu. Kdyby to byl tento případ, znamenalo by to, že výhoda plynoucí z nákupu bochníku chleba by vycházela z „vývozu“ peněz, utracení peněz na získání chleba, a nikoliv z toho, že je získán chléb samotný.

Protože bylo považováno za zločin odchýlit se od tradičních metod výroby a obchodu — a jakákoliv změny jsou nutně vždy inovacemi — máme sklon ignorovat další rozvoj, a tak nové myšlenky jsou pak neznámé. Jsme slepí k velkým změnám, které se udávají nejen ve výrobě, ale také ve spotřebě. Vidíme maso-

vou výrobu, ale selháváme v tom, abychom viděli, že tato masová produkce byla vyrobena pro uspokojení potřeb mas. Cechy a řemeslníci středověku vyráběli pro zámožné.

Před Průmyslovou revolucí a v raných dnech Průmyslové revoluce byl velký obchod se second-handovým oblečením. Oblečení, které bylo vyráběno na objednávku zámožných, bylo kupováno z druhé ruky chudými. Tento obchod se second-handovým oblečením, opravdu důležitá část ekonomiky, zmizel jako výsledek rozvoje moderních výrobních metod.

Průmyslová revoluce začala tím, že se vyrábělo pro potřeby chudých, pro potřeby mas. Masová produkce začala výrobou nejlevnějších a nejjednodušších věcí. Bavlnářský průmysl byl jedním z nejranějších rozvinutí Průmyslové revoluce. Bavlna byla materiálem chudého člověka — žádný z členů horní anebo střední vrstvy nechtěl bavlnu. Kvalita masové produkce se zlepšila až tehdy, když se podmínky mas zlepšily do té míry, že se masy staly také zaujaté proti levným výrobkům.

Ne moc před dlouhou dobou by žádná dáma a žádný gentleman nekoupili továrnou vyrobené boty anebo již hotové boty. Až do doby před 100 nebo 120 lety by nikdo nemohl v Německu koupit ani hotovou košili. Všechny tyto průmysly se vyvinuly během posledních 100 až 150 let. Jako následek Průmyslové revoluce na Západě, se vytvořila enormní propast, propast, která dodnes odděluje Západ od Východu. Východ lne ještě k ideji, která bránila rozvoji kapitálu v Západním světě, ideji, že bohatství jednoho člověka je příčinou chudoby jiných.

Vznikl koncept „nerozvinutých národů“ a myšlenka, že je nezbytné jim dávat technologické rady, tj. know-

how. To je opravdu směšné! Je zde mnoho Indů, Číňanů a studentů z jiných zemí na našich univerzitách, kteří jsou velmi schopní, a kteří získávají know-how. A i kdyby nebyli, mnoho Američanů by bylo ochotno jít do těchto zemí a pracovat zde a dávat zde rady. Co oni ale opravdu potřebují je kapitál. Co chybí je kapitalismus.

Jaké je použití ekonomie, ekonomických teoretických diskusí? Všechn pokrok věd fyziky a chemie by zůstal „mrtvým papírem“ bez jakéhokoliv významu pro reálný život, jestliže by myšlenky rozšiřované ekonomy 18. století o dělbě práce, svobodě směny a podobně, nevydláždily cestu pro praktickou aplikaci těchto vědeckých objevů. A to ještě dnes někteří lidé hledí úkosem na inovace.

Pro příklad jeden německý profesor [Werner Sombart, pozn. překladatele], který byl považován za významného ekonomického historika a byl čestným členem mnoha společností, napsal v jedné ze svých posledních knih, že bylo vážnou stinnou stránkou to, že naše společenské instituce dovolily každému mít příležitost uvádět do praxe vytvořené vynálezy. Věřil, že by nemohly vzniknout žádné škody umístěním vynálezů do muzeí, kde měly zůstat, pokud to tedy nebyly vojenské vynálezy. (To byl základ pro vůdcovský princip — ideu, že vševědoucí vůdce (fýrer) by měl vydávat rozkazy, a že vůdce svoje rozkazy obdržel od Boha, který je vůdcem vesmíru.) Vědeckému pokroku může být do jistého rozsahu bráněno, ale vcelku je nemožné ho zcela zastavit.

Někteří lidé považovali vědecký pokrok za „materialistický“. Usilování o nic jiného, než je jen vylepšení materiálních nebo vnějších podmínek života — lepší

jídlo, šaty, domy a tak dále — nazvali „materialismem“. Říkají, že lidé, kteří mají takové cíle, se starají jen o „sprosté“ potřeby dne. Na druhou stranu si myslí, že jsou etičtí, a že ukazují idealismus, když pohrdají takovým materiálním vylepšením. Ale podívejme se.

Jedním z následků Průmyslové revoluce je to, že svět je nyní obydlen mnohem více lidmi, než mohlo být vyživeno dříve. Každý jednotlivec v kapitalistických zemích také žije na mnohem vyšším standardu života než dříve. To znamená, že průměrná délka života je mnohem delší. Nárůst populace nebyl dosažen vzestupem v porodnosti, ale poklesem v úmrtnosti obzvláště u kojenců.

Anglická a skotská královna Anna Stuartovna, poslední vládnoucí člen dynastie Stuartovců, měla 17 dětí (a těhotenství), ale ani jedno se nedožilo dospělosti. Tato situace měla vážný význam pro Anglii; vytvořila historický a náboženský problém protestantského následovnictví.

Jako další případ důkazů o rozsahu dětské úmrtnosti: většina rozkošných dětí z domu Habsburků, které malíř Diego Velázquez namaloval, zemřela v dětství. Můžete nazývat vylepšení životních standardů, které přinesla Průmyslová revoluce, „materialismem“. Ale z úhlu pohledu rodičů se zvýšená průměrná doba dožití jejich dětí nemůže zdát jen materialistickou. Engels tvrdil, že lidé musí jíst předtím, než mohou vyvinout filosofické ideje. S tím mohu souhlasit. Evropané nyní tvrdí, že bojují proti „civilizaci Coca-Coly“, ale bylo by chybou tvrdit, že kapitalismus nepřišel s ničím jiným, než je Coca-Cola.

Kapitalismus jistě vedl také k filosofickému a teologickému zdokonalení. Ve světle velkých vědeckých

objevů 19. a 20. století říci, že kapitalistická ekonomika je „civilizací Coca-Coly“, by se nezdálo nebýt „nepředpojatým“ tvrzením.

Několik práv a svobod se vyvinulo s Průmyslovou revolucí — politiky ekonomické svobody jak u domácího, tak u zahraničního obchodu, tvrdé peníze a absence vládních zásahů. To jsou politiky, ne vědecké pravdy; jsou to politiky založené na hodnotových soudech, které vyrostly ze znalostí, které byly získány. Musíme si být vědomi vztahu mezi znalostmi a hodnoceními.

Je lepší uchopit tyto rozdíly na poli medicíny nebo chemie. Přírodovědci mohou určit důkazy, pro příklad lék A je jedem, ale nevydávají hodnotové soudy o tomto léku. Patologie a chemie neříkají, jak by nějaká chemikálie měla být použita. Jejich úkolem je prokázat, že určily, zda prodlouží nebo neprodlouží lidský život. Rozhodnutí, zda použít anebo nepoužít jed [jak už věděly staré kořenářky, některé jedy jsou v malém množství léčivé, pozn. překladatele], a jak, musí přijít od někoho jiného, ne od chemika nebo patologa; toto rozhodnutí musí pocházet z nějakého hodnotového soudu.

Jestliže lékař nemůže zachránit život jak matce, tak dítěti, je výsledkem dilema: Čí život by měl být zachráněn? Odpověď nepřichází od lékařské vědy; toto rozhodnutí musí přijít od nějakého hodnotového soudu. Na poli společenských vztahů a lidského chování nám věda poskytuje existenciální návrhy, tvrzení jako důsledek jistých příčin. Je zde zásadní rozdíl mezi takovými tvrzeními o faktech a hodnotovým soudem, který nám říká, jaká alternativa je žádoucí, více preferovaná.

Hodnotový soud nám říká, co by mělo být z pohledu těch, co sdílejí stejné hodnoty.

Zdálo by se, že význam ekonomie pro běžný život je malý. Ale to není pravda. Ve skutečnosti je ekonomická teorie velmi důležitá. Ve snaze o použití řádných kroků pro dosažení určitých cílů, musíme být prvně důvěrně obeznámeni se současným stavem událostí — existující situací. Ale potom potřebujeme ekonomické znalosti, ekonomické chápání, abychom mohli učinit rozhodnutí, jednat, učinit hodnotový soud.

Soudit důležitost ekonomických znalostí, posoudit řekněme pro příklad případ Iránu. Když tento nedávno zkonfiskoval vlastnictví „Anglo-iránské ropné společnosti“ (Anglo-Iranian Oil Company) a znárodnil olejářský průmysl ve snaze zlepšit tak situaci iránského lidu.⁶ Otázka je, zda politika, kterou sleduje, bude mít tento efekt anebo nebude.

Klasičtí ekonomové představili termín „správně pochopené zájmy.“ Jsou zde různé „pohyby“ v čase rozdílné délky. K pochopení „správně pochopených zájmů,“ člověk musí zvážit všechny možnosti, protože krátkodobý důsledek je často rozdílný od dlouhodobého důsledku. Jeden z nejpobulárnějších útoků na ekonomii je ten, že ekonomové berou do úvahy pouze dlouhodobé důsledky, a nikoliv krátkodobé důsledky. Ale to není pravda. Ekonomové jednoduše zdůrazňují, že je zde mezi těmito rozdíly.

Jeden je nakloněn dávat přednost krátkodobým zájmům před dlouhodobými, ale to neznamená, že někdo jiný musí zvažovat jen dlouhé období. Vlády usilu-

---

⁶ 30. dubna 1951 iránský parlament za premiéra Muhammeda Mosa d-
deka přijal legislativu, retroaktivně od 20. března 1951, vyvlastňující vlas-
tnictví Anglo-Iranian Oil Company a znárodnění průmyslu „pro štěstí a
prosperitu iránského národa a pro účely zajištění světového míru.“

jící o nápravu ekonomických problémů různými intervencemi nemůžou zničit v krátkém období kapitalistické země. Některé jedy působí rychle, jiné pomaleji. Jako pomalý jed můžou vládní zásahy přinést následky v dlouhém období, které jsou katastrofální, i z úhlu pohledu přesně těch osob, které se chtěly uchýlit k těmto opatřením.

John Maynard Keynes [1883–1946] řekl, „V dlouhém období jsme všichni mrtvi.“ To je můj jediný bod, v kterém s Keynesem souhlasím. Ačkoliv tato myšlenka je správná, neznamená více než postřeh madam de Pompadour, milenky francouzského krále Ludvíka XV., jejíž rolí bylo těšit krále, když byly jeho armády v ohrožení — „Není tu žádný důvod proto se strachovat. (Aprés nous le déluge.)“ Naštěstí pro ni, madam de Pompadour zemřela brzy. Ale její následovnice jako milenka Ludvíka XV., madam du Barry, neměla takové štěstí — přežila v krátkém období, ale dožila se toho, že byla popravena v dlouhém období.

Ale Keynesovy ideje jsou neuspokojující i z jeho úhlu pohledu. Jeho teorie úvěrové expanze přivodí umělý boom, který se nakonec musí zvrátit v depresi a hospodářskou krizi. Nechtěné následky se můžou objevit několikrát během něčího života, nejen po jeho smrti. Člověk žijící dneska, mohl vidět deprese roku 1907, 1921, 1929, 1937 a může žít, aby viděl ještě nějakou.

Ekonomie jen tvrdí, že jsou zde jak krátkodobé, tak dlouhodobé následky. Člověk musí zvažovat obojí. Rozhodnutí by mělo být učiněno ve světle všech dostupných znalostí. Ekonomie neříká, pro příklad, že svobodný obchod je lepší než protekcionismus. Ekonomie jen upozorňuje na rozdíl mezi následky těchto

dvou věcí. Ekonomie jen oznamuje, že protekcionismus není cestou k vylepšení obecného standardu života. Ale to neplatí pro případy, při kterých jsou ochranné tarify obhajovány z jiných důvodů. Pro příklad, když Spojené státy zjistily ohrožení svých zásobovacích linek na počátku druhé světové války, mohly zavést dovozové clo na gumu a dotovat výrobce syntetické gumy. Ale to by mělo být pak považováno za výdaje na obranu, ne za volbu činěnou na základě ekonomie, a mělo by to být posuzováno z úhlu pohledu obrany.

Co ekonomové poskytují tedy nejsou hodnotové soudy, které nemůže vydávat žádná věda, ale informace, které člověk potřebuje pro činění hodnotových soudů a rozhodnutí. Hodnocení, soudy spočívají na jednotlivci, lidech a na voličích. Myšlenka hodnotové neutrality vědy byla kritizována, zvláště těmi, kteří si přáli vyzdvihnout jisté hodnotové soudy na vyšší úroveň důstojnosti vládnutí, kterému se každý musí podrobit.

V Německu po válce z let 1870–1871 němečtí profesoři, kteří učili o ekonomických hlediscích politické vědy, ji považovali za politováníhodnou, protože by měla být mezi národy tolerance, porozumění, mír a dobrá vůle. Myšlenka neutrality vědy (Wertfreiheit) je nejvíce charakteristickým vývojem vědy. Přestože ekonomická věda je hodnotově neutrální, tak to neznamená, že se nezabývá praktickými problémy: jen to znamená, že to nevysvětluje úmysly lidského jednání. Ale je to přesně kvůli této neutralitě, že lidé s různými hodnotami jsou schopní žít mírově spolu dohromady. To je jedna z nejdůležitějších idejí, které přišly s Průmyslovou revolucí a rozvojem moderní vědy. Byla to idea, která byla absolutně cizí i nejvýznačnějším

myslím 16. století. Velmi málo lidí tehdy mohlo rozumět tomu, že lidé s různou vírou, hodnotami a idejemi by mohli žít spolu ve stejném městě, stejné zemi nebo na stejném světě.

Mírová výměna idejí a mírová koexistence lidí s různými idejemi byly na začátku 19. věku na vítězném postupu. Potom zde následoval vývoj směrem ke svobodě a k míru, zvláště směrem k intelektuální svobodě idejí, směrem k eliminaci vládní krutosti při trestání a vládního mučení u kriminálních procedur, a také směrem k vylepšování standardu života. Lidé začali věřit, že tento posun směrem ke svobodě a míru byl nevyhnutelný. V 19. století byli plně přesvědčeni, že nic nemůže zastavit směřování směrem k větší svobodě.

Manchesterská obchodní komora ve Velké Británii dokonce vyhlásila ve 20. letech 19. století, že války jsou pryč. To byla neduživá ekonomická teorie. Nebyla zde potřeba žádných válek, pokud zde byl svobodný trh a zastupitelská vláda. Ale ti stejní lidé selhali v tom, aby zjistili, že reakce již začala. Hnutí v opačném gardu se rozvíjelo.

Mezi odpůrci ideje svobody byl Auguste Comte. Je to tato reakce proti svobodě, která svět dnes rozdělila do dvou táborů. Paradoxně ti, co podporují skupiny, které dávají přednost věznění, persekuci úchylek a podobně, jsou označováni jako „pokrokoví.“ „Etičtí ekonomové“, kteří odporují „materialismu“ neduživé ekonomické teorii Britů, se stali předchůdci toho, co bylo později nazýváno jako nacionální socialismus. Nacionální socialisté imitující marxisty, by netolerovali žádnou opozici. Dobrý Němec by měl mít jen německé ideje: každý by měl být nucen zákony přírody myslet

podle „přirozených“ zájmů rasy a národa. Nacionální socialisté měli těžkosti při vysvětlování takových osobností, jako byly Beethoven, Goethe, Kant a podobně, všichni Němci, ale Němci, kteří měli ne-německé ideje. Nyní s ohledem na pozdější události, se můžeme ptát, zda nacionálně socialistické ideje, uvalené na německý lid zdánlivě pro jeho vlastní dobro, byly anebo nebyly opravdu pro něj tak užitečné v dlouhém ohledu.

Někteří moderní komunisté prohlašují, že předpověděli úspěch nacionálního socialismu. Ale oni tak neučinili! Naopak, ani jeden z nich to nepředpověděl. V Německu na konci 20. let a na začátku 30. let 20. století, kdy prvně jako by ze země vyrostla nacionálně socialistická strana. Neutrální pozorovatel řekl: „Je pravda dostávají nějaké hlasy, ale je nemožné pro Německo, aby se stalo nacionálně socialistickým. Podívejte se na statistiky. Většina Němců jsou dělníci a marxisté. Nikdy by nedali své hlasy nacionálním socialistům.“ To ukazuje, že nikdo nemůže předvídat z historie. Člověk může dělat prognózy, ale zda budou anebo nebudou tyto prognózy správné, je otázkou.

Nějaká skupina se speciálními zájmy bude pravděpodobně v menšině. Dobytkáři, farmáři z mléčných farem, pěstitelé bavlny, pěstitelé pšenice a podobně, ti všichni jsou menšinou se speciálními zájmy. Ale pokud vláda intervnuje, můžou být mezi takovými skupinami vytvořeny aliance, ačkoliv jejich zájmy nejsou stejné, třeba mohou být vůči sobě v opozici. Stejná situace existuje s ohledem na práci — konfekční dělníci, železničáři, horníci uhlí a podobně. V politickém životě věc, které čelíme, nejsou nátlakové skupiny zformované z přirozených společných zájmů, ale nátlakové skupiny

tvořené z vládou podporovaných aliancí několika menšin.

Privilegia jsou přínosem jen tehdy, když jsou udělena menšině. Za jistých okolností si menšiny mohou zajistit jistá privilegia po nějaký čas, ale nakonec výhody budou upadat, zvláště u farmářů, když lidé začnou zjišťovat různé následky. Není těžké přesvědčit různé menšinové skupiny, že ztrácejí více na jedné straně, než obdrží na druhé straně, tak takové aliance mohou být jen dočasné. V zastupitelské vládě si nějaká menšina nemůže nikdy zajistit sama nějaké privilegium, než ve spolenectví s jinými skupinami. Jen když lidé mají pravdivé znalosti, sklídí přínosy.

Před érou nacionálního socialismu bylo Německo nazýváno národem básníků a myslitelů. Nacionální socialisté vytvořili všeochraňující teorii, ochraňující každý druh národní organizace. Neodhalili to, že jestliže ochraňujete každého na stejné úrovni, každý získává jako spotřebitel přesně tak mnoho, jak mnoho ztrácí jako výrobce. Když se toto stalo v Německu, zemi básníků a myslitelů, co můžete očekávat od jiných zemí? Důsledky vedou k touze po jiném systému, tak lidé volí pro vládu, která je bude ochraňovat před jejich vlastní ignorací.

V dlouhém období musí být každá země ovládána v souladu se souhlasem s idejemi většiny. Jestliže je vláda dané země proti idejím lidí, potom dříve nebo později většina vyvolá revoluční povstání a eliminuje vůdce. V „Prvním principu vlády“, eseji od Davida Humeho, tento uvádí, že o dlouhém období panuje ten názor, že činí vládu mocnější. Z tohoto důvodu je zastupitelská vláda dobrá; odráží názor. A v příštích volbách bude odstraněn nesouhlas.

Jestliže většina je ovládána špatnými idejemi, nic s tím nemůže být uděláno kromě toho, že se můžeme snažit špatné ideje změnit. To je úkol spisovatelů, autorů, ekonomů a podobně. Naneštěstí je mnoho špatných spisovatelů, špatných autorů a špatných ekonomů. Pořád zde není žádná náhrada mimo snahy změnit špatné ideje za dobré ideje. Na poli státu, vlády a ekonomické organizace se důsledky politik objevují po velmi dlouhé době, a když se objeví, jsou jen historickými fakty. Protože je těžké tyto připsat jedné určité příčině, může být změna idejí velmi těžká. Pořád však jediná cesta, jak si poradit se špatnými idejemi je pokoušet se je nahradit těmi dobrými.

Sociální filosofové a ekonomové 18. a raného 19. století byli obzvláště nasáklí myšlenkou, že pokrok směrem k lepším podmínkám a směrem k větší svobodě by měl jít napořád. Nepředpokládali události našeho věku. Vše, co můžeme vědět o budoucnosti je skrze metodu porozumění historii, a to nám nedává jistotu. Nicméně skutečnost, že budoucnost je nejistá, a že my jsme svobodně jednající jednotlivci, je jedním a tím stejným faktem. Pokud by budoucnost byla známá, potom bychom nebyli lidmi, nebyli bychom svobodní a nebyli bychom schopní činit rozhodnutí a jednat. Byli bychom jen mravenci v mraveništi. Jsou zde v současném světě tlaky, které se pokouší lidi převést na mravence, ale nemyslím si, že tyto tendence budou úspěšné!

VI. Peníze a inflace

Jeden z problémů, s kterými musí ekonom zápasit, je ten fakt, že terminologie v byznysu se vyvinula před rozvojem ekonomické teorie, takže jazyk není zvláště vhodný pro nakládání s ekonomickými problémy. Jedním takovým případem, který vyústil v reálné těžkosti, je případ trhu peněz.

Na konci 18. století britští ekonomové našli „trh peněz“, který se zabýval půjčováním peněz pro byznys. Termíny „poptávka po penězích“ a „nabídka peněz“ byly již používány pro označení poptávky po půjčkách a pro nabídku půjček. Tyto termíny byly tak pevně ustanoveny, že by nemohly být používány pro nakládání s monetárními problémy, to jest pro nakládání se poptávkou po penězích a s nabídkou peněz jako takovými. Naopak ekonomové museli zdůraznit, že úroková míra a poptávka po půjčkách na trhu nezávisí na množství nebo kvantitě existujících peněz. Museli zdůraznit, že zde je poptávka po penězích, po peněžní hotovosti nezávislá na poptávce po půjčkách. Jak se burza a peněžní trh staly více a více známější pro lidi skrze zprávy v novinách, bylo pro ně těžší jim porozumět. Téměř každé noviny používaly tuto terminologii byznysu k reportování o stavu peněžního trhu, tj. trhu půjček.

Ekonomové zdůrazňovali, že na trhu existuje poptávka po penězích a nabídka peněz podobné poptávce a nabídce u jiného zboží. Mělo by zde být stranou řečeno, že tato poptávka po penězích a nabídka peněz nemají co dělat s poptávkou po půjčkách a nabídkou půjček. Významné je také to, že poptávka po větším

množství zboží je poptávkou po větší spotřebě, poptávka po penězích není poptávkou po spotřebě; poptávka po penězích nespotřebovává nebo neničí jednotlivé kusy peněz. Poptávka po penězích per se je poptávkou po držbě peněz, poptávkou po „držbě hotovosti.“

Protože budoucí podmínky jsou nejisté, lidé musí držet určité množství hotovosti v ruce. Pokud by věci byly jisté, mohli by investovat každou část svých peněz na určitý čas. Vědouce přesně, kdy by potřebovali hotovost, mohli by si naplánovat svoje investice tak, aby byly splatné v požadovaný čas. Ale protože člověk nemůže přesně odhadnout, kdy bude potřebovat peníze, musí člověk držet jistou sumu peněz u sebe nebo na šekovatelném účtu; nikdo nemůže půjčit nebo investovat celou svoji hotovost.

Peníze v oběhu to je suma všech peněžních zůstatků. Pokud jde o historii jednotlivých kusů peněz, nejsou zde peníze, které by nebyly někým drženy, tj. není zde žádná hotovost, která by nebyla součástí něčí držby peněz. Jde o jednoho držitele peněžního zůstatku k jinému držiteli peněžního zůstatku. V případě každého jednotlivého kusu peněz zde neexistuje žádný okamžik mezi těmito dvěma situacemi. Není zde žádná taková věc jako peníze, které nejsou někým vlastněny, a jejichž zmizení by nějakým způsobem, pro příklad ohněm, nepoškodilo jednotlivce, jehož peníze shořely.

Mylné definice, nepřesná vysvětlení a výklady stran peněz spadají do dvou tříd, jmenovitě jde o to, že peníze jsou buď

(A) něco více než komodita nebo za

(B) něco méně než komodita.

Ale ve skutečnosti peníze nejsou více anebo méně komoditou; jsou vším, co je komodita. Podobně jako jiná komodita; dostupná nabídka ovlivňuje jejich tržní hodnotu a podobně jako jiná komodita, jsou poptávány, protože je lidé považují za užitečné.

Protože je zde poptávka po penězích po držbě hotovosti, a protože lidé jsou připraveni se vzdát zboží, aby dostali peníze, hodnota předmětu používaného jako peníze je zvýšena touto poptávkou. Hodnota zlata vzrostla, když se objevila poptávka po něm jako po penězích. Podobně hodnota stříbra vzrostla, když bylo poptáváno jako peníze. Když se peněžní podmínky v běhu 19. věku změnila a stříbro se stalo méně důležitým pro peněžní použití, jeho hodnota za jednotku, jeho kupní síla, měla tendenci klesnout.

Inflace je nárůst v množství peněz bez odpovídajícího vzestupu v poptávce po penězích, tj. po držbě hotovosti. Neříkám, že inflace sama neovlivňuje poptávku po penězích. Množství peněz a poptávka po penězích nejsou absolutně nezávislými veličinami. Poptávka po penězích po držbě hotovosti závisí na určitém porozumění ze strany jednotlivce budoucím podmínkám — jeho spekulacím a jeho názorům na budoucnost.

Na začátku inflace, tj. na začátku nárůstu množství peněz bez odpovídajícího vzestupu v poptávce po penězích, zapříčiní vzestup cen. Potom, kdyby lidé znali něco z teorie nebo z historie, potom by mohli předjímat ještě další cenový vzestup. V tomto případě očekávají, že ceny vzrostou a kupní síla každého kusu peněz poklesne a budou mít tendenci k omezování držby své hotovosti ve srovnání s tím, co by dělali za absence takové spekulace stran budoucí kupní síly peněz. To

závisí na spekulativní reakci veřejnosti. Na druhou stranu, jestliže si lidé myslí, že ceny klesnou, budou mít tendenci ke zvyšování své držené hotovosti v očekávání toho, že kupní síla peněz vzroste.

Celkem vzato inflační změna v kupní síle peněz je zapříčiněna tím faktem, že několik lidí je dosti rychlých na to, aby zjistilo, co bude následovat a přizpůsobí své aktivity inflační politice vlády. Tito nemají vždy bystrou mysl. Ani nejsou nutně inteligentnější než jiní. Jen reagují rychleji než jiní. V Německu a Rakousku, když byla inflace po první světové válce, někteří „hloupí spekulantů“ byli postrčeni k nákupu akcií za půjčené peníze. Nebylo to tím, že byli chytří, ale bankéři byli méně chytří. Banky držely kmenové akcie, financované prodeji a prodávaly akcie některým spekulantům na dluh. Ve velmi krátké době, se tito spekulanti stali extrémně bohatými. A ve velmi krátké době ztratili, co získali, protože nevěděli, co přijde.

Ne každý nedůvěřuje své vládě v tomto ohledu tak, jak tito rychlí lidé museli důvěřovat. Jakmile ti, co jsou rychlí v předjímání inflace, jsou v menšině a pomalejší jsou ve většině, dokud ženy v domácnosti odkládají nákupy ve víře, že ceny klesnou, říkajíce si sami pro sebe, že všichni, obzvláště vláda, říká, že ceny poklesnou, inflace může pokračovat. Tato mentalita je základem pro inflaci, skála, na které je postavena.

Jak více a více lidí zjišťuje, že je zde něco „pochybného“ ve vládních tvrzeních, a potom když to jeden den všichni zjistí, celá věc se začíná hroutit. Tato změna přichází přes noc. Přichází tehdy, když se ženy v domácnosti rozhodnou, že je lepší nakoupit ihned spíše, než aby čekaly do zítřka anebo do příštího roku, protože potom ceny budou ještě vyšší. V Německu po

první světové válce toto bylo nazýváno Flucht in die Sachwerte — útek ke věcným hodnotám.

To je charakteristické pro každou inflaci, která není včas zastavena. První perioda může trvat mnoho let; vláda pak triumfuje. Druhá perioda trvá jen po velmi krátkou dobu. V Německu první perioda trvala od 1. srpna 1914 do konce září 1923; druhá perioda trvala jen tři nebo čtyři týdny. Druhá perioda v Německu byla charakteristická tou skutečností, že dělníci byli placeni každé ráno v předstihu. Jejich ženy s nimi šly do práce; každý muž obdržel své peníze, předal je ihned své ženě, a ta potom šla do nejbližšího obchodu něco koupit — cokoliv — jen se zbavit peněz. Koupit něco bylo lepší, než držet peníze, které mohly do zítřka ztratit svoji hodnotu.

Takové inflační dobrodružství se stalo několikrát v běhu doby. Většina byla vládami zastavena před druhou periodou. Tři nejdůležitější události, kdy inflace běžela, dále jsou

(A) Spojené státy s kontinentální měnou v roce 1781,

(B) Francie v roce 1796 a

(C) Německo v roce 1923.

Byly zde také inflace v jiných menších státech také, jako třeba v Maďarsku (po druhé světové válce), ale ty nebyly tak důležité. Situace jižních amerických států s jejich konfедераční měnou v roce 1865, byla jinou záležitostí. Mohlo by se říci, že to bylo jiné, protože konfедераční vláda se sama rozpadla s porážkou svých vlastních vojsk.

Ve 20. století Karl Helfferich [1872–1924] excelentní spisovatel a nadaný ekonom, který ale postrádal kvality člověka, které dělají člověka, který zastává své

názory veřejně, vynalezl slogan: peníze vítězného národa se prokážou jako lepší a uchovají si svoji hodnotu po válce. Ale to nebyl v historii tento případ. Ve Spojených státech v roce 1781, kolonie zvítězily; právě porazily velkou zemi, Velkou Británii, a přesto se kontinentální měna zvrhla. Také v roce 1796, Francie byla úspěšná ve vojenských kampaních, a přesto trpěla inflací.

Helfferrich se dvojnásobně mýlil, když se přijde k Německu — prvně v tom, že si myslel, že Německou by vyhrálo první světovou válku a za druhé ve víře, že jeho peníze jakožto peníze vítězného národa by nutně byly dobré. Helfferrich selhal v rozpoznání toho, že není otázkou to, zda je země bohatá anebo chudá — pokud jde o inflaci, co je důležité, je její základ pro přidávání peněz do oběhu.

Každá inflace, která není zastavena včas, se sestává ze dvou časových period — katastrofálního škodlivého boomu, který je velmi nevíтанý a prudké inflace. Je ekonomickým zákonem, že se věci dějí tímto způsobem. Délka první časové periody závisí na podmínkách, které můžeme nazvat psychologickými; závisí na myslích lidí, na jejich soudu, na jejich víře ve vládu. A ta závisí na jejich idejích, na lidově tvořivé ekonomii, kterou jsou indoktrinováni. Tak je nemožné odhadovat, jak dlouho bude první časová perioda trvat.

Němci byli samozřejmě indoktrinováni. Měli důvěru ve svoji vládu. Ještě i tak pozdě, jako bylo 19. října 1918, věřili, že by mohli zvítězit ve válce a mysleli si, že jejich peníze jsou bezpečné. Obviňovali spekulanty za zvýšení nákladů na nákup amerických dolarů. Nevzdělaní farmáři 18. věku ve Spojených státech a ve Francii soudili v tomto ohledu lépe, než tak

učinili vzdělaní bankéři v Německu. Nezapomeňme, že německé banky se v této době zhroutily, protože ignorovaly problémy spojené s inflací.

To nás vede k vysvětlení toho, proč cenová kontrola nemůže fungovat. Vláda zvýší množství peněz. To je inflace. Každý má více hotovosti ve svých peněžních zůstatcích než dříve. Výsledkem je to, že jednotlivec má přebytek peněz, který neutratil za denní spotřebu. V jeho očích jde o přebytek držené hotovosti. Jestliže nepreferuje nákup nějakého luxusního zboží, chce část investovat. Malý člověk investuje do úspor v bance anebo do své pojistky. Velký byznys nakládá s množstvím, které se objevilo, přímo anebo nepřímo na trhu půjček. Pro danou chvíli vláda uspěje v tom, že udrží ceny nízko. Cenová kontrola neodstraňuje nebezpečí. Ale to umožňuje lidem lehčeji nakoupit za nižší ceny to, co by stejně chtěli koupit. To také zvyšuje množství peněz v jejich kapsách, v jejich peněžních zůstatcích, které jsou dostupné pro další nákupy.

Inflace za druhé světové války byla v této zemi při srovnání (s první světovou válkou) mírná, protože velká část pracujících, kteří vydělali dodatečné peníze, měla tendenci zvýšit držbu své hotovosti během války. Obyčejný pracovník opravdu zvýšil držbu své hotovosti v očekávání poválečných pohybů, a protože některé zboží nebylo během války dostupné — radia, ledničky, automobily a tak dále. To je charakteristika první časové periody inflace. Vzpomeňme na ženu v domácnosti, která říká, „nechme si peníze; příští rok budou ceny nižší.“

Ale jakmile lidé zjistí, že se věci mohou vyvíjet jinak, může nastat katastrofa. Toto vysvětlení ze strany obyčejného člověka může učinit situaci kritickou a nebezpečnou.

pečnou. Dnes [1951] je zde pořád ještě mocný odpor k inflaci. Je zde pořád ještě mnoho řečí o nezbytnosti omezení inflace. Je pravdou, že 90 % těchto řečí jsou jen nesmysly, pro příklad plány zastírající nevyhnutelné efekty inflace pomocí cenové kontroly. Ale nicméně, jakmile je zde takový odpor a jakmile vláda a Kongres jsou nuceni uznat, že je zde nebezpečí inflace, nebezpečí není velké. Zlom nastane, když se vládní představitelé již více o to nestarají a neobávají se toho, že by to nemohli později uřídit.

Během poslední světové války bylo ve většině zemí ekonomům bráněno kvůli cenzuře říkat, co se stane v jejich vlastní zemi. Nebo jim bylo zabráněno hovořit, protože byli v armádě. Ale první světové války se ne všechny země zúčastnily. Ve Švédsku, které bylo neutrální, byl ekonom profesor Gustav Cassel [1866–1945]. Jako neutrální měl to privilegium navštívit Německo jeden týden, Anglii další a mezitím se zastavit v Nizozemí a Belgii.

Napsal o tom, co viděl. Cassel řekl Němcům: „Nafukujete svoji měnu a vaše zisky nejsou reálnými zisky, ale ilusorními zisky.“ Řekl jim, že musí stáhnout přídavné peníze ze systému (A) daněmi a (B) půjčkami. Ale Němci neměli odvahu zdanit ty, kteří obdrželi extra peníze. Zkusili jen zdanit nadměrný zisk, který odstranil jen malou část (nových peněz). Zkoušeli půjčky tímto způsobem: ve snaze nakoupit 100 marek takové půjčky, občan musel zaplatit jen 17 marek a zbývajících 83 marek bylo poskytnuto na půjčku vládním tištěním nových bankovek. Tak každé nové vydání dluhopisů znamenalo nárůst množství peněz. To ukázalo, jak i nejlepší rada je neužitečná v rukách lidí, kteří mají takové ideje.

Nyní bych se chtěl zabývat druhým problémem. V druhé polovině 18. století byla Velká Británie na zlatém standardu. To bylo zřejmé každému, protože zde byly každý den používány při denních obchodních transakcích zlaté mince. Také byly v užívání bankovky „Bank Of England“ a již v ten čas počínaly šekovatelné peníze. Bankovky byly používány jako peněžní substituty a byly splatné ihned bez zdržení nebo výmluv. To byl zlatý standard, jaký existoval v Anglii v 18. století a jak byl přijat v běhu 19. století důležitějšími kontinentálními zeměmi Evropy — Francií, Německem, Nizozemím, Belgií a skandinávskými zeměmi.

Adam Smith navrhl, že jestliže by všechny cesty mohly jít vzduchem, potom půda používaná pro tyto cesty by mohla být dána do produktivnějšího použití jako je zemědělství. Ve stejném duchu se začali ekonomové ptát, zda bylo či nebylo opravdu nutné, aby lidé věnovali část své dřiny a nesnázi na výrobu drahocenných kovů, aby měli dobrou měnu. Kdyby člověk mohl vytvořit měnu s menšími náklady, byla by tato výhodná.

V roce 1819 David Ricardo usuzoval, že by člověk mohl odstranit zlaté mince a mít jen bankovky, které by byly směnitelné, ne za mince, ale za ingoty mincovního kovu. Tento zlatý mincovní kov by mohl být použit pro mezinárodní transakce. To by uspořilo peníze zapojené do výroby zlatých mincí malých denominací. Po více než 60 let zůstal Ricardův návrh u ledu.

V 70. letech 19. věku země, které zažívaly z hlediska financí tvrdé časy, a ještě se chtěly dostat na zlatý standard nejlevnějším způsobem, toto Ricardovo řešení objevily. Toto řešení bylo nazváno „standardem zlaté devizy“. Ke konci 19. století a začátkem 20. století

mnoho zemí přijalo tento typ standardu zlaté devizy. Ten se lišil jen ve stupni od klasického zlatého standardu.

Jménem americké veřejnosti profesor Jeremiah Jenks [1856–1929] z Newyorské univerzity studoval tento standard na Dálném východě — v Malajsii, v Britské Západní Indii a podobně. Byl to nadšenec, jako jím byl jeho asistent profesor Edwin Walter Kemmerer [1875–1945]. Lidé neviděli v této teorii nic problematického. Nemůžu říci, že bych byl sám nadšeným, ale neviděl bych žádný důvod, proč by tato nemohla být přijata.

Jeden německý ekonom řekl, že koncentrací všeho zlata v rukách vlády, by byly věci v čase války jednodušší. Co to udělá je to, že to učíní pro vládu jednodušším manipulování s měnou, což vždy znamená s ní manipulovat k jejímu poklesu, tím se připravuje cesta pro inflaci. Když nějaká země má zlatý standard a žádné zlato v denním oběhu, nikdo nezjistí, co to znamená, když vláda prohlásí, že bankovky již nejsou více za zlato směnitelné.

Když vypukla první světová válka, všechny země pokračovaly ve standardu zlaté devizy. Bylo zde pořád trochu zlata v oběhu, ale ne mnoho. I země na klasickém zlatém standardu se postupně blížily standardu zlaté devizy více a více. Brzy namísto standardu zlaté devizy přišel standard neplnohodnotných peněz (fiat money) ve všech zemích. Po válce byly všechny země dychtivé se vrátit rychle jak jen možno ke zlatému standardu. Ale většina se jen vrátila ke standardu zlaté devizy tím, že učinila svoji domácí měnu směnitelnou za zahraniční měnu a dávala ji lidem místo zlata. Ale

v roce 1929 spolu s krizí začali lidé obhajovat něco jiného.

Standard zlaté devizy s flexibilní měnovou paritou byl znám jako flexibilní (plovoucí) standard. Když banky vydaly bankovky, tak opravdu vyplácely peníze; rozdíl jedné desetiny v paritě, za který byly bankovky vypláceny, byl považován za hanebný. (Mimochodem v 70. letech 19. století bylo francouzské bankovníctví centralizováno v Paříži a zlato bylo v Paříži, která byla v rukou komunardů. Ještě i pak byla odchylka od parity 5 % u měny považována za hroznou. Dnes [1951] je měna považována za stabilní, jestliže se odchyluje ne o více než o 20 %.) Vyplacení bankovek centrálními bankami bylo kontrolováno veřejně, protože centrální banky byly povinny vydávat každý týden prohlášení, které popisovalo celou situaci veřejnosti.

Krok za krokem vlády získávaly příležitost nahradit standard zlaté devizy plovoucím standardem, což znamenalo, že parita nebyla již více určována zákonem, ale třebaš byrokratem. Bankovní transakce byly převedeny z bank do nové agentury. V Británii to byla „Exchange Equalization Account.“ Prvně ze všeho, parita nebyla již nadále pevná stejným způsobem jako předtím; byla obklopena tajnostmi. Čas od času noviny otiskly prohlášení, že měna byla oslabena, což znamenalo, že byrokraté paritu o kousek změnili. Čas od času byla změna ve větším rozsahu v závislosti na zemi a podobně.

Devalvace mohla nastat i v zemi okázale ovládané demokratickými metodami. Ve Švýcarsku v roce 1936, i když byla dána ujištění, že švýcarský frank nebude devalvován, bylo toto provedeno za půl hodiny na mítinku v parlamentu. Opravdu neměli na výběr —

předcházející politiky jako dotace zemědělství, hodi- nářskému průmyslu, hotelům a podobně — je přivedly do situace, kdy museli provést těžké rozhodnutí. A i v takové demokracii byla změna provedena administrativním opatřením.

Plovoucí standard byl obhajován Keynesem a jeho následovníky jakožto velká věc, ale zmizel, když byl nahrazen něčím ještě „větším“. Velká Británii se vrátila ke zlatému standardu na úrovni 4,86 dolaru v dubnu 1925, což vedlo k vyšším vývozním cenám, upadajícímu vývozu a nezaměstnanosti. 21. září 1931 Británie opustila zlatý standard a hodnota libry šterlinku byla ponechána, aby fluktovala. Tak klesala. Peníze jsou jako jiné komodity.

Pokud není žádní doprava mezi Manhattanem a Brooklynem, ceny vzrostou mezi městskými obvody jen o množství dopravních nákladů. Kdyby zde byly celní překážky, podmínky by byly jiné. Podobně je to s penězi. Jestliže Brooklyn měl oddělený systém mincí od Manhattanu, směnný kurz mezi těmito dvěma penězi by byl ustaven v takové výši, že by nevznikl žádný rozdíl, jestli by komodita byla koupena na jednom místě nebo na druhém, s jedněmi penězi nebo druhými. Pokud by se objevil rozdíl, ihned by povstala příležitost k učinění výhodného obchodu. Tato výhoda by pokračovala do té doby, než rozdíl zmizí.

Mluvíme stejným způsobem o britské devalvaci v roce 1931, když odešla Velká Británie od zlata a její devalvaci z 18. září 1949, když byl kurs libry změněn z 4,03 dolarů na 2,80 dolarů. Ale to jsou dvě absolutně odlišné věci — nemají nic společného. V roce 1931, když Britové opustili zlatý standard, množství zahraničních peněz nebo zlata, které mohli majitelé brit-

ských bankovek získat, bylo omezeno. Bylo v úmyslu s těmito prostředky držet Britskou měnu stabilní s ohledem na zahraniční měny. Britská vláda vytvořila monopol v obchodě se zlatem a cizími měnami a také zákon na vyvlastnění cizí měny. Přehodnocením, které měli na mysli, byla změna míry, ve které by britští držitelé zahraniční měny byli odškodněni na jednu stranu a na druhou stranu míra, za kterou by dovozce dostal zahraniční měnu od britské vlády.

Před dvěma lety byla ve Velké Británii parita 4,03 dolaru historickým faktem podobně jako jiná historická fakta. Byla to parita de facto — byla to právní norma pro vyvlastňování Britů, kteří vlastnili zahraniční peníze, a cena, kterou museli platit za zahraniční měnu. Ale ve skutečnosti libra na světovém trhu byla ohodnocena jen na přibližně 3 dolary. Ve smlouvě se Spojenými státy britská vláda slíbila, že k určitému datu bude opět za svoji měnu platit zlatem, dolary a podobně. Ale britská vláda již více neměla chytré ekonomické poradce. Tito nezvažovali, co by to znamenalo, jestliže by bylo možné vyplácet peníze v Londýně v poměru od tří do čtyř. Kdokoliv na světě by byl schopen koupit libru za 3 dolary mimo Spojené království, a potom prodat tu stejnou libru ve Velké Británii za čtyři dolary. Po čtyřech nebo šesti týdnech zjistili, že to bylo zcela ne-realistické.

VII. Zlatý standard: jeho význam a obnovení

Otázka, kterou se chci dnes večer zabývat, představuje výbomou příležitostí k ilustraci jednoho bodu učinného v lekcí o epistemologii — vysvětlení rozdílu mezi ekonomickými idejemi a hodnotovými soudy. Jakožto jednatel mám velmi určitou představu o níže uvedeném politickém problému. Důležitým bodem je, že každý, kdo chce dospět k nějakému hodnotovému soudu, by měl vědět, proč ho dělá a měl by rozumět následkům svého jednání.

Otázka je, jak se vrátit ke zlatému standardu. A v jaké paritě by měl být proveden návrat Spojených států ke zlatu. Předpokládáme, že bychom se měli vrátit ke zlatému standardu. Neplohodnotné (fiat) peníze nemůžou pokračovat napořád a musí jeden den skončit. Zlatý standard za současných podmínek je jediným standardem, který činí určení kupní síly peněz nezávislým na měnicích se idejích politických stran, vlád a zájmových skupin. Otázkou je, jak by měl být tento návrat proveden — přijetím ceny 35 dolarů za unci zlata? Nebo určením ceny unce zlata podle tržních podmínek v čase přechodu?

Prvně ze všeho musíme vědět, proč jsou takovéto problémy důležité. Jsou důležité, protože změny v kupní síle peněžních jednotek musí nezbytně přinést společenské následky s ohledem na příjmy a bohatství různých členů společnosti. Jestliže změny přinesené posunem v peněžních vztazích, to jest zvýšením nebo snížením množství peněz ve vztahu ke zboží a službám, by ovlivnily různé komodity a služby ve stejném rozsa-

hu a ve stejném čase, potom by jediným následkem byl jejich dopad na staré smlouvy, co se týká odložených splátek, půjček apod.

Zabývejme se společenskými dopady nerovnoměrnosti a nedostatku synchronizace při změně kupní síly přivozené inflací nebo deflací. Pokud by se tyto změny udály všude ve stejný čas a ve stejném rozsahu, lidé by jednoho rána zjistili, že kupní síla jejich peněžní jednotky se změnila přes noc. Ale jinak by zde nebyl žádný rozdíl; ceny služeb, které by prodávali, by byla také změněna o stejné množství a ve stejném směru.

V inflaci přidané množství peněz vstupuje do ekonomického systému skrze bohatství nebo příjem konkrétních jednotlivců. Jestliže vláda tiskne peníze, vláda je první, kdo dostane nové peníze. Dodatečné poptávky a nabídky zvýší cenu produktů, které chce vláda získat. Osoby prodávající tyto komodity a služby vládě chtějí prodávat za vyšší ceny. Potom muniční dělníci, podnikatelé s municí a vojáci, ti všichni obdrží více, než obdrželi včera. Tyto osoby, v jejich držené hotovosti se tyto peníze objeví, jsou v takové pozici, že jsou schopni nabídnout více peněz za své nákupy. Mají více peněz a větší příjmy. Následně mohou utratit více a nabídnout vyšší ceny za komodity, které kupují. Ale tito lidé nekoupí vše. Pravděpodobně koupí třeba nápoje ale už ne knihy.

Nyní je zde druhá skupina obdařená nárůstem v množství peněz, řekněme třeba výrobci nápojů, kteří dostanou více za služby a komodity, které prodávají. Členové této druhé skupiny jsou nyní ve výhodné pozici, protože služby a komodity, které si přejí nakupovat, ještě nebyly ovlivněny. Ale jiní jednotlivci — pro příklad učitelé a ministři — jsou pořád vypláceni původ-

ními mzdami; i přes ten fakt, že přidané peníze neovlivnily služby, které prodávají, musí platit vícero za komodity, které jiní stran ceny přelácejí.

V takové inflační časové periodě jsou zde vítězové a poražení. Vítězi jsou pracující z muniček, kteří prodávají produkty, jejichž cena roste dříve než ceny komodit, které nakupují. Jakmile toto pokračuje, jsou zde každodenní problémy. Vítězové jsou spokojení a mlčí; nepíší dopisy redaktorům, aby jim řekli, že jde o zázračnou věc. Varietní umělci, prodejci nápojů a jiní udělají během těchto dnů dobrý byznys — jsou to vítězové — nediskutují, ale užívají si prosperity a utrácení.

Ti, co ztrácí, jsou na tom naopak. Ti, co jsou znevýhodněni, to pocítí. Žena v domácnosti, jejíž manžel ještě pořád vydělává stejnou mzdu, a která má množství dětí, které musí živit, je v nevýhodě. Až do té doby, co inflace skončí a dlouhý čas poté zde jsou poražení a vítězové, protože existuje taková nevyrovnanost. Člověk slyší na veřejnosti jen hlasy poražených. Tyto změny cen jsou nejnápadnějšími efekty inflační a deflační změny v množství peněz.

Další charakteristikou inflace je to, že to, že všechny odložené platby jsou ve svém významu změněny. Jestliže na začátku inflace jste si půjčili 100 dolarů, které by mohli v tento čas koupit deset A, a jestliže po šesti měsících je výsledkem inflace to, že 100 dolarů může koupit jen pět A, to co zaplatíte nazpět věřiteli má menší hodnotu než předtím. Mohli jste si tak půjčit peníze, koupit deset jednotek A, čekat šest měsíců a prodat pět jednotek za 100 dolarů a splatit půjčku; váš čistý inflační zisk bude pět jednotek A v ceně 100 dolarů; vy jakožto dlužníci získáváte. Člověk, který

spořil, věřitel, je inflací poškozen. Ve snaze zabývat se dnešními problémy, musíme mít tyto věci na paměti.

Před válkou Velké Británie proti Napoleonovi I. od začátku 19. století po rok 1815, existoval v Anglii klasický zlatý standard — byly zde zlaté mince a byly zde bankovky „Bank of England“ používané jako peněžní substituty. Bankovky „Bank of England“ byly směnitelné za zlato na požádání; papír byl substitutem zlata. Protože lidé mohli získat zlato bez zdržení, Angličané brali bankovky bez váhání.

To vnuklo vládě myšlenku půjčit si od „Bank of England“ a britská vláda zjistila, že to byl nejjednodušší způsob, jak získat peníze. Následkem jejich půjček vzrostlo množství domácích peněz a ceny vzrostly. S růstem cen ve Velké Británii a nikoliv v cizích zemích, shledali obchodníci výhodným dovoz. Ve snaze zaplatit za tyto dovozy bylo nutné vyvážet zlato. Někteří lidé požádali o vyplacení bankovek. Manažeři „Bank of England“ se začali znepokojovat a strachovat před krachem.

Vláda navrhla velmi lehkou léčbu; prosadila zákon zprošťující „Bank of England“ povinnosti vyplácet její bankovky; pozastavila vyplacení hotovosti. Zákon učinil bezvýznamným prohlášení na bankovkách, že jsou splatné. Vláda si půjčovala více a více. Výsledkem byla vyšší cena zlata. Zlaté mince byly obchodovány za dodatečné prémium (ážio). Oficiální směnný kurs před Napoleonskými válkami byla jedna unce zlata za 3 libry 17 šilinků a 10,5 pence (1 libra = 20 šilinků = 240 penci). V roce 1814 krátce před koncem války, aktuální cena, pokud jde o bankovky „Bank of England“, byla 5 liber a 4 šilinky. Cena zlata vyrostla

téměř o 50 %, pokud jde o britskou libru; jinými slovy hodnota libry se snížila.

Poté, co válka Velké Británie proti Francii skončila, Velká Británie se rozhodla vrátit ke zlatému standardu. Jedinou zvažovanou metodou byla deflace a návrat k předválečné paritě — 3 libry 17 šilinků a 10,5 pence za unci zlata. Tak omezili množství peněz; provedli kontrakci. Aby provedla deflaci, musí si vláda půjčovat od veřejnosti — ne od bank. A nesmí utratit peníze, které k ní přichází; musí je zničit. To je těžké, jak si umíte představit. Zřídka kdy najdete ministry financí, kteří jsou připraveni toto udělat. Ale v ten čas se tak stalo — protože věřili, že to byla jediná „čestná“ a „správná“ cesta.

Nyní se podívejme na to, jak „spravedlivá“ a „férová“ tato metoda je. Jestliže si člověk vzal půjčku před rokem 1797 a ještě ji nesplatil, bylo by správné říci, že by měl zaplatit předválečnou hodnotu. Ale nezapomeňme, že mnoho lidí si půjčilo peníze během periody zastaveného vyplácení hotovosti na straně „Bank of England“. Zvláště mnoho britských farmářů, kteří chtěli vylepšit své vlastnictví, aby pomohlo Anglii přežít válku, když nebylo lehké dovážet, zatížilo svoje farmy hypotékou a obdrželo znehodnocenou nebo „zlehčenou“ libru.

A nyní přišel zákon, který vyžadoval zaplatit nazpět „tvrdou“ librou. Je to „férové“? Je to „spravedlivé“? Pro tyto farmáře zde byla ještě jedna komplikace. Když se vrátil mír, dovozy vzrostly a oni museli soutěžit s většími dovozy než před válkou. Zatímco jejich dluhy a jejich splátky úroku a jistiny narostly, ceny jejich produktů klesly. Tyto dva faktory přispěly ve 20. letech 19. století ve Velké Británii k hrozně zemědělské krizi.

Mezi důležitými následky této krise bylo zintenzivnění Obilních zákonů (celních tarifů), které byly později během 40. let 19. věku zrušeny.

Vláda byla také půjčovatelem a půjčovala „zlehčené“ libry. Ale podle nového zákona vlády — která byla tehdy daňových poplatníků — se musely nazpět platit „tvrdé“ libry. Tak bylo zajištěno privilegium těm osobám, které nakoupily vládní dluhopisy pomocí „zlehčených“ liber, a které měly být vyplaceny „tvrdými“ librami. Výsledkem také byly všechny následky dané změnami cen. Byli zde vítězové a poražení. To přineslo ve Velké Británii velmi silné usilování o inflaci, vedené tak zvanou skupinou birminghamských „Little Shilling Men.“ Po několika letech, když všechny změny proběhly, krize odezněla. Část národa byla obohacena na účet jiných částí, které byly ožebračeny. Nakonec si Velká Británie užívala opět stabilních peněz.

Během první světové války se britská vláda opět pustila do inflace. Libra byla znehodnocena oproti svému zlatému ekvivalentu. Potom po válce se vláda chtěla navrátit ke zlatému standardu. Ale opět si neuvědomila, že návrat ke zlatému standardu na předválečné paritě libry by přinesl řadu událostí podobných těm, které nastaly po Napoleonských válkách. Bylo neomluvitelné, že velká Britská říše nevěděla, co s tím dělat. Oni nerozuměli teorii, ani neznali historii. Měli zkušenosti, ale nerozpoznali je. Situace byla kdysi vhodně popsána Švédem Axelem hrabětem Oxenstiernaem (1583–1654), který řekl, „Nevíš můj synu, jak s malou moudrostí se vládne světu.“

V roce 1922 lord Keynes napsal knihu, v které zdůraznil, že domácí stabilita je důležitější než stabilita zahraničního směnného kursu. Vzpomínám si, když

jsem měl řeč několik let předtím, než se toto stalo s jedním britským bankéřem, nikoliv nějakým socialistickým reformátorem, který mně řekl, „Nikdy více nebude britský lid muset platit vyšší úrok lichvářům světového trhu zlata ve snaze udržet britskou měnu na paritě.“ To byly převažující ideje, víte. A v této zemi to bylo stejné.

Když se Británie po první světové válce vrátila ke zlatému standardu, kancléř státní pokladny, toho času [1925] pan Winston Churchill, vrátil libru k předválečné paritě. Nevěděl, že podmínky byly jiné ve Velké Británii než v jiných zemích. Londýn byl před První světovou válkou bankovním centrem světa, a z toho důvodu drželi zahraniční národy pozoruhodné množství deposit v britských bankách. Když přišla válka, byla tato zahraniční deposita nazývána „horké peníze“, protože vkladatelé se báli inflace a znehodnocení libry. Starali se o stažení svých peněz, ale pokud věřili, že se Velká Británie vrátí k předválečné paritě, čekali.

Britové, když se v roce 1925 navrátili ke zlatému standardu, nevěděli, co dělají. I nejstupidnější člověk v Anglii by měl vědět, že britské odbory byly neoblomné ve svých požadavcích na větší mzdy, a že mzdy byly zvýšeny k takovému bodu, že zde byla trvalá nezaměstnanost s miliony osob bez práce. Ale tváří v tvář takové situaci britská vláda zvýšila hodnotu libry. Učinili „zlehčenou“ libru „tvrdou“ librou, reálné mzdy pracujících tak narostly bez jakékoliv změny v počtu pracovních míst. Výsledkem bylo to, že britské výrobní náklady, které byly již vysoké za existujících mzdových sazeb, příliš vysoké pro světový trh, byly ještě více zvýšeny.

Velká Británie udělala v roce 1925 návratem k předválečné paritě libry velkou chybu. To zvýšilo příjmy lidí, kteří koupili dluhopisy nebo si jinak půjčili peníze za „zlehčené“ libry. Vláda musela vybírat větší daně, aby splatila tyto dluhopisy „tvrdými“ librami. Výsledkem byla katastrofa. Spojené království nemůže uživit a ošatit svoji populaci z domácích zdrojů; musí dovážet jídlo a suroviny a platit za tyto průmyslovým zbožím, z něhož je většina vyrobena z dovážených surovin. Ocitli se sami v situaci, kde byli neschopní vyvážet dostatečně, aby si zajistili standard života. Odbory nepomýšlely na redukci mezd.

K vyhnutí se poškození zájmů těch, kdo si půjčili „tvrdé“ libry, by nebylo nutné se vrátit k předválečné paritě. Mohlo by to být zařízeno tak, že nějaká půjčka uzavřená v roce 1910 by byla splacena vyšším množstvím liber, než nakolik byla uzavřena. Ačkoliv by toto mohlo pomoci, nebylo by to nutně „spravedlivé“ nebo „férové“, protože dluhopisy mohly vyměnit několikrát majitele. Kvůli problémům, které se rozvinuly, vláda v roce 1931 kapitulovala, devalvovala libru čtyřikrát více, než byla devalvována před rokem 1925. To znamenalo, že Velká Británie, pořád ještě velký věřitelský národ, dala dárek stovek liber zahraničním dlužníkům, kteří po roce 1931 mohli platit svoje dluhy Británii ve „zlehčených“ librách. Jaký druh státníků to byl? Winston Churchill jako kancléř státní pokladny, měl špatné rádce.

Nyní máme ve Spojených státech otázku, jak se vrátit ke zlatému standardu. Podle mého názoru zde nemůže být žádná otázka stran nezbytnosti proto, aby se tak stalo. Ale otázka je ta, k jaké paritě se vrátit. Měla by být určena skrze stabilizaci, zrušením zákonů

proti držbě zlata a zastavením nárůstu množství peněz? V rámci krátkého času na dohadování by zde vznikla více nebo méně nějaká cena pro zlato, která by neovlivňovala kupní sílu. Jeden by se tak mohl navrátit ke zlatému standardu. Ponechá-li se stranou problém starých dluhů, nezměnilo by to nic — nerozbilo by to celý ekonomický systém.

Ale mezi menšinou upřednostňující návrat ke zlatému standardu jsou významní lidé, kteří dávají přednost opětovnému vyplácení bankovek na úrovni 35 dolarů za unci zlata. Ti říkají, že to je jediné „čestné“ řešení. Nevím, proč tito pánové preferují přesně 35 dolarů. Člověk musí stabilizovat současnou zlatou hodnotu peněz bez deflace. Návrat ke zlatému standardu na 35 dolarů za unci zlata by zapříčinil deflaci, protože dnes [1951] není 35 dolarů již považováno za ekvivalent unce zlata. Cena zlata je mnohem vyšší, jak může být viděno z nabídek amerického dolaru ve Švýcarsku a jiných neutrálních zemích. Kdyby americká vláda vyplácela za 35 dolarů, bylo by zde ohromné stažení zlata z této země, které by učinilo celou věc nepopulární.

Jestliže někdo chce zhodnocovat měnu po zvážení těchto ohromných nevýhod deflace, jestliže někdo chce jít zpět ke staré hodnotě, která má jen teoretickou hodnotu, proč nejít nazpět k hodnotě Nového údělu, která nebyla ničím jen strašákem v zákoníku a nikdy neměla pro Američany žádný reálný význam? Proč nejít zpět k původnímu starému dolaru Spojených států — 20,67 dolarů za unci zlata: Proč právě dolar Nového údělu? Oni řeknou, že je to zákonný dolar. Samozřejmě 35 dolarů za unci je míra pro cizince, ne pro Američany — je kriminálním přečinem pro Ameri-

čany vlastnit zlato — je to míra, v které vláda provádí své mezinárodní obchody. [Prohibice zákazu vlastnictví zlata v této zemi byla od té doby odvolána. V lednu 1975 občané USA získali svobodu nakupovat a vlastnit zlato.] Mnoho producentů zlata bylo přinuceno zlato prodat. Ale 35 dolarů není reálnou tržní paritou pro zlato. Nevidím, proč by někdo chtěl přijmout katastrofu deflačních pohybů. Deflace je tak velmi nepopulární. Její nepopularita je přehnaná, ale nemůže fungovat, protože lidé jí tak oponují.

Vidím jen jednu cestu k návratu ke zlatému standardu — zrušení zákonů proti držbě zlata, znovu ustavení trhu se zlatem a sledování toho, jaký kurs se ustaví. To by zapříčinilo nejmenší možné poruchy. Větší část zlata je mimo tuto zemi. Vláda USA by mohla po nějaký čas zůstat v klidu a nevstupovat na trh se zlatem. Na černém trhu by byl v ceně zlata propad. Nikdo nemůže v předstihu znát, jak vysoká bude volná cena zlata — ale hádám, že někde mezi 38 a 40 dolary. Potom bychom měli zlatý standard.

Jako občan mám svůj názor. Neříkám, že je špatné anebo nečestné obhajovat návrat k 35 dolarům za zlatou unci, ale říkám, žijete v iluzorním světě, jestliže věříte, že je možné obdařit Američany pomocí deflačního programu, což by návrat k 35 dolarům znamenal. 35 dolarů není nic, jen míra pana Morgenthaua [ministra financí za Rosseveltova Nového údělu]. Proč vzít dolar z Nového údělu? Jak znám tyto obhájce, nejsou to moc velcí příznivci Nového údělu. Poměr 35 dolarů za unci začal roku 1934, ale od té doby uplynulo 18 let. Někteří lidé věří, že inflaci léčíte pomocí deflace. To je tak trochu jako návrh na léčbu člověka, který byl přejet

nějakým autem ze severu na jih, abyste ho opět přejeli autem od jihu na sever.

Souhlasím, bude těžké se ke zlatému standardu navrátit. Ale prvním krokem je znovu zřízení trhu se zlatem. Následně tu bude cena zlata. Prvně by vláda mohla říci, že nebude prodávat více zlata, než by ho prodala za tuto cenu, v průměru pro příklad za posledních 10 let. Spojené státy odešly od zlatého standardu, protože se věřilo, že inflace byla přínosem. Chtěli jsme se přizpůsobit standardu podle cen. Kopírovali jsme Velkou Británii, které opustila starou paritu v roce 1931. Ve Spojených státech byla deprese a nezaměstnanost a následně bylo nutné přizpůsobit mzdy směrem dolů. To nebylo učiněno.

Devalvace z roku 1931 ve Velké Británii, v roce 1934 v USA a v roce 1935 v Latinské měnové unii (Francie, Itálie a spol.) se uskutečnily, protože vlády a lidé byly příliš slabými ve svém odporu proti odborům. Odbory věřily, že čím vyšší mzdy, tím lépe pro pracující. Nevěřte, že dávám přednost nízkým mzdám. Nicméně, nízké mzdové sazby byly nutným, nevyhnutelným důsledkem toho faktu, že zde bylo více a více obchodních bariér ve světě a větší a větší konzumace kapitálu. Cla omezila produkci v celém světě a mzdové sazby musely klesnout. Ceny jsou přizpůsobeny dle standardu. Obchodní bariéry se mění. Produkce jde z těch míst, ve kterých menší vstup produkuje větší výstup, do míst, kde je tomu obráceně.

Řekněme pro příklad: jestliže portugalská vláda zvýší cla pro něco, co Britové obvykle vyváží do Portugalska a následně se v Portugalsku vyvine průmysl toho typu, pro který jsou podmínky v Portugalsku velmi nepříznivé, a kde tak jsou náklady na výrobu vyšší a

Britové jsou přinuceni omezit své vývozy a musí vytvořit nové průmysly, pro které jsou podmínky ve Velké Británii velmi nepříhodné, výsledkem je obecný propad v produktivitě všech na světě.

Spolu s tím, je zde nezbytnost spotřebovávat méně, což znamená pro pracující nižší mzdové sazby. A vy nemůžete změnit nízké mzdové sazby nějakým stávkováním. Stávky nedrží ceny výše. Proto, jestliže řeknete, že to bylo po prvé krát, že země odešla od zlatého standardu, když zde nebyl žádný důvod pro to, aby se tak stalo ve světové historii, já řeknu, že to nebylo přesně po prvé krát.

Kvantita zlatých rezerv není otázkou. Pokud zde není speciální důvod pro snížení množství rezerv, musíte provést přechod ke zlatému standardu v kursu, v kterém současné transakce nemění množství zlata. Hlavní věcí je nalezení parity, při které se trh udržuje bez transferů zlata.

Černý trh je trhem. Není na něm zde nic „černého“. Cena na černém trhu bere v potaz riskování. Když je černota z tohoto trhu sejmuta, ceny potom pravděpodobně poklesnou. Tak to bude se zlatem. Nevěřím, že nebezpečí pádivé inflace je bezprostřední, protože je zde dosti mocných lidí, kteří ji oponují, aby jí zabránili.

Podporuji zlaté mince tak, aby jednotlivci byli účastni, tak aby člověk zjistil, když se objeví mírná inflace. Fakt, že jednotliví občané mohou vidět to, že se situace změnila, je jedním z nejdůležitějších kontrol ústavy proti inflaci. Svět je na zlatém standardu, ale Spojené státy jsou na papírovém standardu. Návrat ke zlatému standardu je ekonomicky možný, ale ne politicky. Současná vláda je postavena na tak ohromných domácích výdajích, že pokud tomu lidé nebudou aktiv-

ně oponovat, vláda bude vždy proinflační. Výhodou zlatého standardu je to, že kupní síla závisí na podmínkách, které nejsou vystaveny vládě, politickým stranám a měnícím se zákoníkům, dekretům a tužbám.

Není zde nic božského na zlatém standardu, ale jsou zde pro něj nějaké důvody. Zlatý standard je lidskou institucí. Přišel do užívání během historie. Zlatý standard brání vládě zvyšovat množství peněz skrze inflaci. Je nemožné udržet neplnohodnotné (fiat) peníze stabilní.

Velmi schopný ekonom, který byl někdy dosti podivínský, zvěčnělý Irving Fisher [1867–1947], byl přesvědčeným, že můžete měřit kupní sílu peněz. Hovořil o spotřebním koši ženy v domácnosti naplněném nákupy za 10 dolarů. Věřil, že udržování stabilní kupní síly učiní peněžní jednotku takovou, že vždy koupí stejný sortiment různých komodit. Je to podivuhodné, když si zvolíte standard nějaké dámy ze světa, nějaké určité dámy v nějakém určitém čase. Ale stačí jen krátký čas a nákupy každé osoby jsou rozdílné, a nákupy každé osoby se mění čas od času během života. Jako mnoho benzínu kupovala babička? A co dětská výživa, když děti už navštěvují univerzitu?

Irving Fisher zanedbal nestejnost a zabýval se jen trhem jakožto standardem odložených plateb. Započal svůj postup na poli monetární stability v době, kdy pokles v kupní síle nebyl velmi velký. Začal s tím, protože měl v oblibě věřitele, což je pozoruhodné samo o sobě, protože velmi málo lidí má v oblibě věřitele. Obecně lidé mají v oblibě trvalý pomalý pokles kupní síly směrem dolů, který je výhodný pro dlužníky.

Tvrdé peníze jsou peníze, u kterých změny v kupní síle jsou velmi pomalé tak, aby neovlivňovaly vážněji

podnikání. William Gladstone [1809–1898] řekl, že ani láska neučíní z tak mnoha lidí šílence, tak jako peníze.

VIII. Peníze, úvěr a hospodářský cyklus

Počátky substitutů peněz jsou velmi dobře známe. Lidé ve Velké Británii používali k uložení zlata zlatníků v Londýně. Později začali používat stvrzenky zlatníků jako substituty peněz při transakcích a pro držbu hotovosti. Rozdíl mezi lístkem opravňujícím osobu k určitému množství peněz a nějakým lístkem opravňujícím ji na určité množství chleba je ten, že jestliže tato osoba chce dostat chleba, musí proplatit lístek na chleba, ačkoliv může použít lístek na peníze samotný, aby dostala chleba poskytovaný pekařem, který zvažuje hodnotu lístku na peníze a chce ho použít pro držbu hotovosti.

Zlatníci brzy zjistili, že mohou vydat více lístků na peníze, více peněžních substitutů, než mají zlata v rezervách. To znamenalo přídavek k národnímu množství peněz, a to ve formě nekrytého prostředku směny a peněžních certifikátů nad množství zlata v rezervách. Problém narostl, protože nekryté peníze mohou být vytvořeny z ničeho: teoreticky zde není žádný limit — nebo se to tak jeví.

Vytvoření nekrytých peněz představuje faktor, který přináší vzestup cen. Jestliže se nekrytý prostředek směny objeví na trhu s půjčkami jakožto dodatečná zásoba peněz k půjčení, je zde ještě také jeden efekt; rostoucí nabídka zapříčiní ihned a dočasně snížení úrokové míry. Nemůže tu zde být žádná námitka proti tomu, že úroková míra je tržním fenoménem, který vyrůstá z časových preferencí jednotlivců; není to jen výhradně peněžní fenomén. Nicméně úroková míra je

ovlivňována efektem daným nárůstem množství peněz, které se objevily na trhu s půjčkami. Nárůst množství peněz, který se objevil na trhu s půjčkami, přinese pokles peněžní úrokové míry. Jak se toto přizpůsobení odehraje? To je problém hospodářského cyklu.

Pokud se zabýváme peněžními substituty a nekrytými prostředky směny tj. množstvím peněžních substitutů, které jde nad rezervy banky, nesmíme nikdy zapomenout, že pozice bankéře anebo banky vydávající takové nekryté prostředky je ožehavá. Jen pokud má bankéř dobrou pověst, tak mohou být lidé přesvědčeni, že budou ochotni držet tyto nadbytečné peněžní substituty a nepředloží je k proplacení, které by přivedlo banku k bankrotu. Ještě důležitější je uvědomit si na prvním místě, že není moc lehké přimět lidi k akceptování peněžních substitutů jako peněz.

Původně byly peněžní substituty nahlíženy s podezřením; lidé nebyli při jejich přijímání na místo zlata příliš nadšení. Je těžké pro naše současníky toto zjistit, protože peněžní substituty chráněné vládou se objevily v posledních letech a byly vnučeny lidem vládou. Navíc dnes tyto peněžní substituty byly prohlášeny legálním platidlem, takže pokud chce dlužník zaplatit dluh, je půjčovatel zákonem nucen přijmout tyto peněžní substituty, jako by šlo o reálné peníze.

Propagandisté, kteří chtějí, aby vláda měla přednost při vydávání peněžních substitutů, zveřejnili mnoho příběhů o soukromých peněžních substitutech. Tyto příběhy byly zhuštěny neznámým Američanem, kterému je přiznán výrok „Svobodný trh v bankovníctví je svobodný trh se švindlováním.“ Ekonomové nicméně smýšlejí jinak; považují svobodný trh v bankovníctví

jako jedinou ochranu proti vládnímu vydávání špatných bankovek.

Hlavním problémem je, že naneštěstí všichni lidé, i ve věku klasického liberalismu a klasických ekonomů považovali úrokovou míru za peněžní, a nikoliv tržní fenomén. Klasičtí ekonomové vysvětlovali, že ceny a mzdy jsou tržním fenoménem, ale nebyli tak úzkostliví, aby řekli, že úrokové míry jsou také tržním fenoménem. To je jedna ze slabín knihy „Bohatství národů“ od Adama Smithe. Ten odmítl myšlenku, že nedostatek peněz může učinit byznys špatným. Ale nebyl připraven napadnout staré zákony proti vysokým úrokům, zákony proti „lichvě.“ Jeremy Bentham ve své „Obraně lichvy“ [1787], která se používá dodnes, byl prvním, kdo odmítl tyto staré myšlenky o úroku.

Lidé považovali vysoké úrokové míry za bariéry pro ekonomický obchod a pokrok a počítali, že cokoli co může snížit úrokovou míru je požehnáním. Následkem toho byl vzestup v množství peněžních substitutů považován za požehnaný, protože přišel se snižováním úrokové míry. Všechny ostatní věci zůstávají stejné, jestliže je učiněna dodatečná nabídka půjček od osoby vytvářející peníze, vydávající banky, případní vypůjčovatelé musí snížit úrokovou míru, aby přitáhli další půjčovatele. To bylo považováno za výhodné a bylo zde pro to na straně veřejného mínění nadšení.

Je tragickým a osudovým, že ne všichni klasičtí liberálové rozpoznali, že úroková míra je ekonomickým, a nikoliv peněžním fenoménem. Tito klasičtí liberálové nejen selhali v boji proti, ale i pomáhali stavět základy pro další vládní centrální banky se speciálními privilegii, protože si mysleli, že tyto centrální banky by mohly snižovat úrokovou míru. Následkem toho bylo

v krátkém období snížení úrokové míry, krátkodobé boomy — ale později nevyhnutelně po nějakém čase objevení se ekonomické krize, deprese. Lidé začali považovat periodické deprese a hospodářský cyklus za vrozenou charakteristiku kapitalismu. To bylo jedním z hlavních argumentů pro socialismus a jednou z hlavních příčin toho, že se lidé stali antikapitalistickými. Vliv deprese z roku 1929 v této zemi je pořád ještě patrný i v mylné interpretaci zkušenosti ze strany lidu.

Jako následek této víry ve výhody nízkých úrokových sazeb, se úvěrová expanze stala velmi populární — prvně v těch zemích, kde byl kapitalismus a nějaký bankovní systém. Na konci 18. věku již Velká Británie trpěla následky periodických ekonomických krizí. Později tyto krize začaly ovlivňovat jiné země — prvně evropské země, které byly stran kapitalismu více pokročilé — Nizozemí, Francie a nejpokročilejší městské státy Německa: Hamburk a Brémy. Tyto periodické krize přišly do jiných zemí až s rozšířením kapitalismu.

Pro příklad: v depresi z roku 1857 bylo staré Rakousko v kapitalistickém rozvoji ještě tak pozadu, že bylo zasaženo jen velmi málo. Rakouská vláda udělala něco, co bylo na tuto dobu senzační. Z politických důvodů chtělo Rakousko pomoci Hamburku. Naložilo plný vlak stříbra doprovázený po zuby ozbrojenou ostrahou na podporu hamburského bankovního systému. V této době byla Rakousko ještě mimo svět. Ale v roce 1873, když přišla další deprese, bylo Rakousko již tak silně zapojeno, že se Vídeň stala centrem krize.

Ekonomové začali vznášet otázky o tom, co zaviňuje krize. Sayův zákon jen demonstroval to, co by nemohlo být považováno za příčinu — nadvýrobu.

O trochu později skupina anglických ekonomů a bankéřů začala zjišťovat, že problémem byl cyklus boomu a úpadku, a že příčinou úpadku, deprese byl předcházející boom. Pro eliminaci úpadku musí být eliminován předcházející boom a úvěrové expanze bank. Ale to nebylo kompletní vysvětlení. Bylo to vysvětlení podmínek Velké Británie a několika zemí již v té době vyba-vených bankovním systémem. Bylo to vysvětlení za předpokladu, že zbytek světa neprošel takovou úvěro-ovou expanzí.

Pro příklad Měnová škola (Currency School) argu-mentovala, že pokud je expanze v Anglii, která vyústí v boom a vyšší ceny ve Velké Británii, zatímco podmínky drží ceny v jiných částech světa stabilní, vývozy zmi-zí a platební bilance se stane takovou, že zlatý mincov- ní kov začne odplývat z Anglie do jiných částí světa. Držitelé bankovek požádají o proplacení svých banko-vek. Rezervy britských bank poklesnou tak, že banky musí omezit vydávání bankovek ve snaze ochránit svoji solventnost. To přinese depresi. To je až potud sprá- vé, ale nebere to v úvahu ten fakt, že všechny země mohou rozšiřovat svoji měnovou zásobu tak, že svět by neměl vysvětlení pro odliv peněz.

Teorie Měnové školy udělala jednu velkou chybu — selhala ve zjištění toho, že není žádný rozdíl mezi in- flací vyvolanou bankovkami nebo šekovými (deposit- ními) penězi. Legislativa z roku 1844, Peelův akt, učini- la nemožným rozšiřování peněžní zásoby prostřednic- tvím bankovek v Anglii a jiné země přijaly podobnou legislativu. Ale legislativa omezující bankovky neříkala nic o šekových penězích (depositech). Následkem toho zákon z roku 1844 nezastavil boomy. Jiný boom zalo-

žený na depositních peněžích se objevil již následující rok, což vedlo lidi k pocitu, že celá teorie je bezcenná.

Tato teorie Měnové školy byla základem pro kvantitativní teorii Bankovní školy. Tato britská Bankovní škola rozvinula teorii, že zde je jistá poptávka byznysu po peněžích. Pokud banky omezují svou tvorbu bankovních peněz, depositních peněz a bankovek dle „potřeb byznysu“ říkají její zastánci, že nikdy nemůže dojít k inflaci.

Předpokládejme, že banky vydávají slevy jen na směnné účty, které jsou výsledkem aktuálních obchodních transakcí. Obchodník s bavlnou prodá množství bavlny přadláku bavlny a přadlák potřebuje peníze, aby za bavlnu zaplatil. Vydá směnku, která je bankou zlevněna, a která vytvoří dodatečné peníze. Po třech měsících, když byla surová bavlna přeměněna na bavlněnou nit a prodána, je půjčka splacena zpět a peníze zmizí. Za tohoto systému se věřilo, že „potřeby byznysu“ automaticky produkují množství peněz, které byznys potřebuje. Tato teorie byla populární v druhé polovině 19. století tak, jak byla mylná. Myšlenka, že „potřeby byznysu“ by automaticky omezovaly tvorbu dodatečných peněz, je chybná. Když byla aplikována v praxi, vyústila v periodické inflační boomy. Proti boomům neměl nikdo námitek. Ale boomy byly vystřídány depresiemi, které lidé nemají rádi.

Po 50 let zde nebyl v tomto studiu vůbec žádný pokrok. Potom na konci 19. století byla vydána kniha švédského ekonoma Knuta Wicksella [1851–1926], *Geldzins un Güterpreise* [1898, anglický překlad *Interest and Prices* z roku 1936]. Wicksell zjistil, že množství takových obchodních transakcí není nezávislé na chování banky. Pokud bankéř sníží úroveň úroků

(diskontuje méně), množství, které musí kupující zaplatit za surovinu je menší a transakce se jeví jako více zisková, než by se jinak jevila. Tak banky mohou zvýšit „potřeby byznysu“ snížením úrokových měr. A když je úroková míra menší, banky expandují, což je inflační. Tak tuto teorii zbořil Wicksell. Potom v roce 1912 přišla moje kniha „The Theory of Money and Credit“. Základ této teorie může být stopován k teorii úroku — W. Stanley Jevonse a Böhm-Bawerka. To je peněžní teorie, teorie oběhu, neboli Rakouská teorie hospodářského cyklu (ABCT).

Peelův akt byl přijat roku 1844. Následující boom se konal v roce 1845 a 1846. Deprese následovala v roce 1847. V roce 1848 přišel „Komunistický manifest“, který prohlásil, že kapitalistický systém vede k periodickým krizím. Každá krize, říká manifest, bude s rostoucí měrou horší, až to povede nakonec k rozbití kapitalistického systému. V roce 1857, 1866, 1873 a opět v roce 1929 marxisté očekávají den „Der Tag.“

A dnes v Moskvě Stalin čeká na konečnou krizi kapitalistického systému ve víře, že je právě za rohem. Co je horší, je to, že tak mnoho ekonomů tímto způsobem myslí také. To je filosofie Spojených národů. Oni nevěří, že vznik deprese nemá co dělat s úvěrovou expanzí; věří, že obchodní cyklus je vrozený kapitalistickému systému, a že musí být vytvořena speciální komise k boji s hospodářským cyklem.

Na začátku byla úvěrová expanze populární kvůli myšlence, že je blahodárné pro každou zemi a pro celý svět mít nízké úrokové míry. Úvěrová expanze byla považována za prostředek snížení úrokové míry. Politik chtěl prosperitu pro svoji zemi a pro lidi. Vláda chtěla držet úrokové míry nízko; i president Coolidge v roce

1924 chtěl nižší úrokové míry. Jeví se mi jako udivující, že byly činěny pokusy o zvýšení anebo snížení mezd, o zvýšení anebo snížení cen, ale nikdy nenajdete příklad, kdy vláda nebo politik dávali přednost zvyšování úrokových měř. Nemíním tím říci, že dávám přednost vyšším úrokovým mírám — jsem pro tržní míru.

Když vlády poprvé vytvořily centrální banky, cílem bylo vytvoření prosperity snižováním úrokové míry. Ale později vlády dávaly přednost centrálním bankám se speciálními privilegii, protože si chtěly půjčovat samy peníze a považovaly centrální banky za zdroj levných peněz. To byl od vlád zázračný objev. Prvně ze všeho, vláda garantovala centrální bance status legálního platidla pro její bankovky a osvobodila ji od povinnosti dodržovat její smlouvy o splatitelnosti jejich bankovek za zlato nebo stříbro, bankovek, které lidé přijali dobrovolně. (Jak rozdílný by byl osud anglického krále Karla I. — popraveného roku 1649 — jestliže by byl schopen financovat svá vojenská dobrodružství bez starosti o parlament a daňové poplatníky).

Nyní chci diskutovat následky uměle levné úrokové míry. Bývá bráno se souhlasem, že problémem je hospodářský cyklus, úvěrová expanze, že se musíme obávat boomu, který ústí v depresi. Liga národů vytvořila stran hospodářského cyklu zprávu připravenou profesorem Gottfriedem Haberlerem [1901–1995]. Na první stránce je jasně uvedeno, že boom, který zapříčiňuje následnou depresi, by nemohl nastat, jestliže by banky nerozšiřovaly úvěr. Tak by mohl jeden předpokládat, že řešení bude jednoduché — jenom bychom měli bránit bankám před rozšiřováním úvěru nebo přinejmenším bránit vládním institucím a politikám, které

vedou banky k rozšiřování úvěru. Ale ne — oni začali hledat jiné vysvětlení cyklu.

Marxisté zjistili, že se nedá vypořádat zcela s úrokovou mírou pomocí úvěrové expanze, ale popírali, že její umělé snižování bude mít zlé následky. Ignorovali ten fakt, že úroková míra je vyjádření rozdílu mezi tržní hodnotou současného zboží oproti hodnotě budoucího zboží.

Co se v realitě odehrává při úvěrové expanzi? Proč tvrdíme, že jisté věci nemohou být udělány, protože kapitálu je nedostatek? Jisté projekty neproveditelné dneska mohou být realizovány dostatečným omezením současné spotřeby, aby se umožnilo více výrobcům vyrobit trvanlivější investiční statky. Každý přispívá podílem k určení toho, jak mnoho je spotřebováno a jak mnoho je investováno. Jednotlivý podnikatel je si tohoto faktu vědom kvůli úrokové míře. Jestliže lidé jsou ochotni více spořit, úroková míra klesne. Naopak jestliže jsou připraveni utrácet, míra vzroste. Podnikatel při plánování odhaduje očekávané náklady a ceny, bere do uvažování náklady práce, materiálu a úrokovou míru. Pokud rozhodne, že jistý projekt nemůže být ziskový, potom ho neprovede. Jsou zde vždy projekty, které nejsou provedeny, protože peníze jsou použity pro spotřebu.

Úroková míra je uměle snížena úvěrovou expanzí, tak, že projekty, které se jevily včera jako neproveditelné, se můžou dnes jevit jako ziskové. Tak důsledkem úvěrové expanze a snižování úrokové míry je to, že jisté projekty, které by nemohly být provedeny, jsou nyní započaty. Pokud se nad tím zamyslíme, zjistíme, že to není dobré. Není zde žádný nárůst v množství materiálních statků. Jediným rozdílem je, že banka

vytvořila z ničeho dodatečné bankovky anebo dodatečné depositní peníze (např. elektronickým zápisem na účet).

Následkem je, že podnikatelské kalkulace jsou pomýlené. Zatímco předtím odrážely přesně podmínky dostupných výrobních faktorů a demonstrovaly, co by mohlo být uděláno, a co by nemohlo být uděláno, jsou nyní matoucí kvůli existujícím dodatečným peněžním substitutům a nekrytým prostředkům směny. Podnikatel je veden uměle sníženými úrokovými měrami, aby vstoupil do projektů, pro které je dostupná zásoba kapitálových statků nedostatečná. (Předpokládejme člověka, který vlastní omezené množství stavebního materiálu. Dodavatel udělá chybu v odhadu tak, že základy jsou příliš velké pro materiál, který je aktuálně k dispozici. Tento člověk měl v předstihu zjistit, že množství materiálu je nedostatečné. Pro stavitele tak nastává krize.)

V životě je to těžší. Dodatečná poptávka po projektech, které by nebyly za dřívějších okolností provedeny, zvýší ceny požadované za materiály. Pravda úroková míra je nižší. Ale ceny jsou vyšší. Celá věc se musí zastavit, jestliže bankovní expanze úvěrů směřuje ke svému konci. Ale bankovní úvěr je elastický a banky dodají více úvěru.

Jak jdou mzdové sazby nahoru, poptávka po spotřebním zboží stoupá také. Ale protože se boom zdá všeobecný, podnikatel se rozhodne pokračovat v projektu. Vyšší ceny za výrobní faktory včetně práce jsou pak výsledkem. A je zde další nárůst spotřeby. Důležitým je také ten fakt, že banky, když čelí této rostoucí poptávce, začínají zvedat úrokové míry. V každé krizi říkají obezřetní lidé bankéřům: „Je to

příliš velká expanze úvěrů. Expanze by měla být omezena a neměli byste dávat úvěry proti takovým malým požadavkům.“ Ale banka řekne „Podívejte, my máme vyšší úrokové míry a pořád je zde dodatečná poptávka i přes vyšší úrokové míry. Proto nemůžete tvrdit, že naše politika levných peněz je odpovědná za tento boom.“

Ke vztahu mezi cenovým pohybem a úrokovou mírou přispěl ekonom Irving Fischer. V době rostoucích cen mohou věřitelé udělat zisk tím, že nepůjčují, zdržením se půjčováním a nakoupením zboží a jeho prodejem. Na druhou stranu dlužníci získají dodatečný zisk, protože když splatí půjčku, tak ceny zboží, které vyrobili s půjčenými penězi, jsou vyšší. Tak, když je zde tendence k vzestupu cen, roste úroková míra více, než skutečná míra. Tento dodatečný vzestup v úrokové míře je „cenovou prémie.“ Tak, míra, která je považovaná za matematicky vyšší ve srovnání s dřívější mírou je pořád ještě příliš nízká pro to, jaká by měla být při zvažování jak úrokové míry, tak plus cenové prémie. (V roce 1923 německá Říšská banka zvýšila diskontní sazbu na neslýchanou míru 90 %, ale cenová prémie v ten čas byla taková, že diskontní sazba by měla být něco kolem 10 000 procent.)

Během období spekulací jdou ceny akcií nahoru. Každý se stává nadšencem a lidé, kteří o tom nic neví, vstupují na akciový trh. Úvěr je dáván každému. Všechny tyto symptomy jsou dobře známé. Také velmi známé je to, jak se takový boom zlomí a následky a rysy takového boomu. Problém je, jak to pokračuje, a co činí celou situaci nezdravou.

V roce 1929 byla v této zemi úvěrová expanze a peníze byly levné. Tak byly poskytovány půjčky jiným

zemím, aby byla bilance zahraničního obchodu aktivní. Bylo zde více vývozu z USA než dovozu, protože jiné země za to nemusely platit — mohly platit dluhopisy. „Zlý“ pan Schacht⁷ si byl více vědom toho, co se děje, než velká „Bank of New York.“ Každý, kdo si chtěl půjčit peníze, je mohl dostat. (Peníze bylo tak snadné dostat ze Spojených států, že jedno malé město ve Slezsku, pro příklad, postavilo vyhřívané venkovní jezírko pro tropické rostliny.)

Říká se, že charakteristikou boomu je obecně přeinvestování. To je nemožné. Množství dostupné pro investice jsou za (A) úspory minulých let a za (B) část produkce předchozích let odpovídající zařízením opotřebovaným v minulých letech a dostupným pro nahrazení opotřebovaných nástrojů. (Náhrada starých strojů může být uskutečněna jejich náhradou za lepší anebo rozdílné stroje. Tímto způsobem může mnoho výrobců kompletně změnit svoji produkci.) Nic jiného není dostupné pro investice tak, že zde nemůže být všeobecné přeinvestování.

Když dostupné minulé úspory (A) a kapitál dostupný pro náhradu (B) jsou investovány podle nějakého plánu, který přeceňuje množství dostupného investičního zboží, výsledkem pro celou národní ekonomiku jsou špatné investice (malinvestice). Započatá výstavba volá po více materiálu, než je ho dostupného. Říkalo se, že krize ve Velké Británii v roce 1857 byla kvůli tomu faktu, že se postavilo příliš mnoho železnic. V čase, kdy tyto železnice nebyly ziskové, a kapitál chyběl pro jiné použití. Příliš mnoho oběžného kapitálu

---

⁷ Hjalmar Horace Schacht (1877–1970) německý finančník, který zastával pozice v německé vládě v letech 1923–1943, včetně presidenta Říšské banky a ministra hospodářství.

bylo převedeno do fixního kapitálu. V krizi jsou statky pro spotřebu dostupné za velmi nízkou cenu, protože je zde přebytek spotřebních statků.

Jednotlivec se může rozmáchnout příliš. Člověk může říci: „Moje osobní finanční situace je velmi špatná. Utratil jsem příliš mnoho peněz za své podnikání při výstavbě mé nové továrny.“ Idea přeinvestování se objevila, když tato situace aplikovatelná na jednotlivce, je přenesena na národ. Ale nemůže být pravdou pro celý ekonomický systém, protože jen ty statky, které jsou dostupné pro investice, mohou být použity pro takovýto účel. Peníze mohou být investovány do špatných plánů a příliš mnoho projektů může být započato tak, že některé z nich nemůžou být ukončeny nebo pokud jsou ukončeny, mohou být ukončeny jen s nějakou ztrátou.

Je zřejmé, co se stane. Otázka je, proč je tato situace náhle objevena v jen několika dnech, tak že krize přichází přes noc. Kde byla důvěra a optimismus, je deprese a zoufalství. Samozřejmě je to jen na oko, že krize přišla přes noc, reálně krize vzniká delší dobu.

Protože zde nebyla v minulosti žádná jednotnost v rozšiřování úvěrů v různých zemích, rozsah úvěru se v různých zemích lišil. S poptávkou po zahraniční měně a úvěru zde byl z některých zemí odliv peněz. Bankéři se začali strachovat. Vládní představitelé oznamovali: „Může být, že budeme nuceni omezit úvěr.“ Podnikatelé se začali strachovat: „Potřebujeme úvěr. Nechte nás dostávat úvěry tak dlouho jak jen možno.“ Poptávka po úvěru se zvýšila přes noc a banky musely úvěr omezit. Jestliže jedna banka začne, všechny ostatní jej musely také omezit. Jakmile toto nastane v jedné ze-

mi, všechny ostatní země musely udělat to samé, tak že restrikce se rozšíří po celém světě.

Pokud banky neomezí úvěr, mohla by taková prosperita trvat věčně? Faktem je, že v každé době prosperity podnikatelé prohlašovali: „Toto není dočasný boom — to je konečná velká prosperita lidstva. Nikdy nebude následována nějakou krizí. Ale není možné učinit, aby boom trval věčně, protože boom je postaven na papíru, na bankovkách a depositních penězích. Je založen na předpokladu, že zde je mnoho zboží dostupného, než ve skutečnosti je. Jestliže banky nepřestanou v poslední minutě, potom úvěrová expanze bude postupovat mnohem a mnohem rychleji dokud nenastane kompletní pád měny, jak se stalo v Německu v roce 1923. Inflační pohyb musí přijít ke svému konci buď kompletním pádem, nebo dobrovolnou restrikcí na straně zúčastněných bank.

Jestliže by lidé nebyli tak optimističtí, krize by nebyla tak špatná, lidé by se na ni připravili. Důvody, které způsobí, že boom zkolabuje, jsou jednotlivými historickými fakty. Problém toho, když boom přichází ke svému konci, je rozhodnut náhodnými faktory. Ale nedá se mu vyhnout. A čím později přichází krize, tím více kapitálu bude prohýřeno, tím horší jsou následky.

Chtěl by říci něco ke vztahu mezi inflací a úvěrovou expanzí. Obě jsou velmi podobné, fakticky téměř stejné. Rozdíl je tento. V případě úvěrové expanze celkové dodatečné množství nově vytvořených peněz jde prvně na trh půjček. Není to utráceno za spotřebu, ale půjčeno podnikání. Tak prvním následkem úvěrové expanze je to, že přinese expanzi podnikání. A všechny další efekty pocházejí od této stimulace podnikání. V případě inflace jdou nově vytvořené peníze prvně do

rukou toho, co utrácí — pro příklad vláda utrácí za zbraně anebo za jiné věci. Tak je směr inflace jiný. V zásadě tyto dvě věci jsou stejné, ale jejich sled je rozdílný a charakteristiky obou boomů jsou rozdílné. Ale dříve nebo později utracené peníze pocházející z inflace dosáhnou také investičního trhu, stejně jako peníze z úvěrové expanze konečně dosáhnou spotřebního trhu.

Idea kvalitativní kontroly úvěru byla populární. Chceme dát dodatečný úvěr na dobré věci, pro dodatečné průmyslové podniky a pro zemědělství, ale ne špatným lidem a špatným účelům, ne pro frivolní věci. Při konečné analýze nezáleží na tom, co to započne. Jestliže dodatečné peníze jdou prvně do farem, po ptávka po úvěru mezi farmáři poklesne a množství, které by absorbovali bez úvěrové expanze, je dostupné pro vytvoření boomu někde jinde. Boom nemůže být řízen. Žádný segment ekonomiky není separován.

IX. Hospodářský cyklus a dále

Na konci 19. věku, když lidé začali zjišťovat, že zde bylo něco podivného na úvěrové expanzi, našli obránci této politiky novou výmluvu. Prohlásili, že úvěrová expanze může fungovat v izolované zemi, která není propojena se zbytkem světa skrze prostředek směny, jakým je zlatý standard. Zrušením zlatého standardu a ustavením měny oproštěné od zlata nebo ustavením systému neplnohodnotných peněz by bylo možné rozšiřovat úvěr, snížit úrokovou míru a učinit zemi natrvalo prosperující. Tento postoj byl patrný mezi německými junkery, kteří trpěli v 80. a 90. letech 19. století dovozy amerického obilí. Nicméně ti připsali svoje neštěstí zlatému standardu, nikoliv své chudé půdě a nízkému výnosu na akr. Říkali, že pokud by zde nebyl zlatý standard, mohli by si užívat nízkou úroveň úroků a prosperity.

Vliv těchto idejí byl patrný, když italský ministr financí prohlásil, že je potřebná konference bank. Směrem ke konci druhé světové války tato idea vedla k ustavení Mezinárodního měnového fondu (MMF). Britská vláda navrhla mezinárodní banku a ve snaze vytvořit příznivé veřejné mínění pro „mezinárodní clearingovou unii“ vydala pamflet napsaný lordem Keynesem. Tento pamflet distribuovaný v této zemi (USA) britskou propagandistickou kanceláří prohlašoval, že úvěrová expanze byla nejvýhodnější.

Keynesovými vlastními slovy úvěrová expanze přinese v rámci národů zázrak „proměny kamení na chleba“ a bylo nyní nutné učinit to v mezinárodním měřítku. Chtěli mezinárodní peněžní jednotku. Brettonwo-

odská konference vyprodukovala dokument a také nějakou instituci s členstvím, radu a podobně. Ale bylo dobře známo, že jinak nevytvořila nic. Od počátku byla nepodařená a neužitečná.

Proč nemůže být úvěr rozšiřován na mezinárodním základě? Selhání úvěrové expanze se neděje kvůli tomu faktu, že tato expanze byla provedena jen na národním základě, ale kvůli faktu, že je nemožné nahradit papír neexistujícími kapitálovými statky. Nebylo odhaleno, že to, co je potřebné pro ekonomickou expanzi, je vícero kapitálových statků, vícero předcházejících úspor. Je pravdou, že minulá úvěrová expanze v jednotlivé zemi přišla ke svému konci, protože chod expanze nebyl stejný jako v jiných zemích. Ale stejně i tak by přišla ke svému konci.

Reálným důvodem, proč taková mezinárodní banka nemůže uspět je nemožnost odpovědět na tuto otázku: „Kdo by měl na této úvěrové expanzi vydělávat v krátkém období?“ Předpokládejme, že zde bude jedna centrální banka — předpokládejme, že všechny politické rivality jsou zapomenuty. Taková mezinárodní banka by mohla zvýšit množství dostupných úvěrů buď tiskem dodatečných bankovek anebo poskytnutím úvěrů bankám pomocí depositních peněz. Ale potom se objeví problém, pro který není možné řešení — komu bude nový úvěr, „levné peníze“ nabídnuty?

Předpokládejme, že celé dodatečné množství je půjčeno jedné zemi. Tato země si bude užívat prvního boomu. Její obyvatelé budou mít více peněz a budou poptávat věci, které chtějí koupit. Majíce ve své držbě více peněz, budou ve výhodné pozici nakupovat od jiných zemí, které se ještě nepřizpůsobily úvěrové expanzi. První země bude vítězem a další země budou

poraženými. Další země budou pořád prodávat za staré ceny, ale budou nakupovat za nové, vyšší ceny.

Otázky, které mají být položeny, jsou: „Kdo dostane půjčku? Jak budou dodatečné peníze rozdělovány?“ Každá skupina zemí navrhne systém rozdělení. Dálný východ bude dávat přednost rozdělení podle počtu obyvatel. Vyspělé země pro příklad navrhnou rozdělení podle celkového množství roční produkce nebo podle národního důchodu. Tak takové plány jsou více nebo méně bezcenné. Jedinou hodnotou MMF, který je jednou z nejviditelnějších selhání světové politiky posledních 20 let, je to, že okupuje kanceláře ve Washingtonu.

Jak se všechny tyto věci ukázaly být neužitečnými, obhájcí úvěrové expanze, tj. ti, co s Marxem a teoretiky Bankovní školy nevěří, že zdrojem deprese je úvěrová expanze, která depresi předchází, navrhli propracovanou proticyklickou metodu pro minimalizaci depresí. Považující deprese za nevyhnutelné, chtějí je učinit, co nejhladšími a mírnými jak jen možno pomocí vládních intervencí. Jejich představou je to, že cyklus povstává od podnikání nebo z laissez-faire a vláda by měla zasáhnout proticyklickým programem, aby ho zmírnila. Ale to je přímo opak tohoto případu.

Idejí proticyklických opatření je to, že když je zde nějaká krize, podnikání jde špatně a je tak nezaměstnanost. Vláda by potom měla zakročit pomocí veřejných prací. Členové výborů Společnosti národů a OSN věřili a věří, že objevili něco nového, ale na tom není nic nového. Boomy přichází ke svému konci, protože výrobní faktory byly špatně investovány. Existence nevyužitých kapacit v čase deprese je znamením špatných investic (malinvestic), protože v minulosti byly

učiněny chyby v úsudku. Řešením by bylo nechat mzdy a ceny klesnout, dokud se vědi neuvedou v chod.

Ale potom někdo navrhl, že by vláda měla zakročit s veřejnými pracemi. Ale proč by měla vláda vzít výrobní faktory ze soukromých prací, když zde jsou potřebné? Nabízená odpověď je, že vláda by měla omezit vládní výdaje, pokud je zde boom, a potom když přichází deprese, by měla vstoupit do velkých projektů. V dosti dětinském stylu tyto reporty vždy říkají, že by zde mělo být množství projektů „na poličky“, které jsou již vypracovány technology. Jakmile se objeví krize, vláda by měla vzít projekty z poličky a začít pracovat.

Tato idea je chybná, protože je založena na srovnání situace individua k situaci celého národu. Jednotlivec je obezřetný; spoří pro deštivý den; může zjistit, že nyní se mu daří, ale uvědomuje si, že jeho podnikání nemusí být vždy úspěšné. Když přijde deštivý den a on chce spotřebovat, musí prvně prodat svoje úspory jiným lidem, kteří je chtějí použít.

Co by měla vláda dělat s daněmi, které vybírá, když předpokládá takové veřejné práce? Měla by hromadit peníze dopředu? Měla by stáhnout peníze ze systému pomocí daní, a tak neutralizovat úvěrovou expanzi? Obhájci veřejných prací cítí, že vláda by se měla zdržet utrácení během expanze, hromadit peníze, a když přijde deprese tak peníze utrácet, a tak vytvořit novou inflaci. Pravděpodobně to zdůvodní tím, že bude možné tímto způsobem prodloužit boom po několik týdnů. Ale je také možné, že ekonomický systém nebude spolupracovat a pumpování selže ve své funkci tak, jak selhalo při raném Novém údělu.

Dalším návrhem je, že vláda má hromadit, ne peníze, ale výrobní faktory — stroje, nástroje a suroviny. To by znamenalo, že během boomu by vláda měla dělat boom ještě více „boomovitější“ tím, že se zjeví na trhu jako kupec strojů, nástrojů a surovin. Švédsko se vychlouvalo, že vyřešilo problém deprese následující proticyklickou politikou. Ve 30. letech 20. století byla jeho pozice docela zvláštní. Švédové vyváželi ty věci, které Němci spotřebovávali pro znovuvybrojení — železo, stavební dřevo, stroje apod.

Švédská situace v tomto znovu-vybrojovacím boomu byla podobná té, které se by Pittsburgh nebo zábavní sekce Broadway byly těšily, pokud by byly během války nezávislými zeměmi. Prodávaly by ocel a poskytovaly zábavu vojákům a muničním dělníkům; využívaly by výhody a neměly by žádné z nevýhod boomu. Byly by nejvíce se rozvíjející částí západní hemisféry. Taková byla situace Švédska. Říci, že to byla jeho zázračná politika, je jinou věcí. Potom, když válka skončila, švédské vedoucí postavení v celém světě bylo kvůli jeho neutralitě. Víme, že by to byl jiný příběh, pokud by šel Hitler do Švédska. Jeden ze švédských ekonomů byl ustanoven šéfem rekonstrukce Evropy, která se ukázala být dosti slabým experimentem.

Žádný boom není možný bez úvěrové expanze a úvěrová expanze musí vyústit v katastrofu. Když přichází konec boomu a začíná deprese, může ušnit psychologie lidí depresi déle trvající, než by mohla být. (Deprese z roku 1929 pro příklad trvala tak dlouho, dokud odbory neakceptovaly nějaké podstatnější snížení mzdových sazeb. Tento důležitý nákladový faktor boomu přetrvával po mnoho let a mohl být napraven jen novou inflací.)

Boom je iluzorní; je založen na předpokladu, že jsme bohatší, než opravdu jsme. Boom začal projekty, které by nemohly být provedeny. Deprese znamená přizpůsobení podmínek reálnému stavu záležitostí. V depresi se hlavní aktivita byznysu sestává ze záchran toho, co může být zachráněno z boomeru. Deprese trvá tak dlouho, jak je nutné pro akumulaci nových úspor, kapitálu potřebného pro přetrvání tak mnoha podnikání, jak je jen možno z těch, které byly započaty během boomeru. Deprese neznamená zchudnutí země. Ve skutečnosti odráží přesnější obrázek, než předchozí boom. Ale kvůli psychologickým důvodům a politické situaci zaviněné depresí, poklesem cen a úpadkem produkce, postoupí deprese mnohem dále, než by bylo nutné pro znovu ustavení předcházejících podmínek.

Literatura o hospodářském cyklu, zvláště ranější materiály, se držela surové radosti při detailním zobrazování všech fenoménů deprese. Někdy se objevily paradoxní fenomény. Ale my nesmíme selhat v tom, abychom odhalili, že deprese je návratem k realitě a pokusem o nápravu nedostatků vytvořených předchozím boomerem, jak je to jen možné. Během 19. věku zde byl téměř pravidelný návrat boomerů a depresí. To je to, co bylo nazýváno „hospodářským cyklem.“ Jakmile se podmínky staly opět normálními, lidé a vláda začali volat po nové úvěrové expanzi a boom započal znovu.

Lidé začali považovat hospodářský cyklus za nevyhnutelný tržní jev a začali studovat délky cyklu. Všechna úsilí o odhadnutí délky hospodářského cyklu jsou více anebo méně fantastická. Protože někteří ekonomové prohlašovali, že délka cyklu je 11 let, vznikla idea, že cyklus není zaviněn společenskými nebo lidskými událostmi, ale kosmickými událostmi. Vznikla

teorie slunečních skvrn. Takové teorie jsou jen dohady. Za prvé: cyklus není jedenáctiletý. Také, pokud by to byla pravda, proč podnikání, které se přizpůsobuje přírodě, klimatu, úrodnosti a jiným podmínkám, na to nikdy nepřišlo a nepřizpůsobilo svoje aktivity slunečním skvrnám? Není zde ani nejmenší kousek empirického ověření, že cykly a sluneční skvrny spolu souvisí.

Ale pravidelnosti určitého druhu byly rozpoznány. Je zde povědomí, že hospodářské cykly jsou novou věcí, která přišla s bankovníctvím a monetárním systémem moderní doby. Ale je hospodářský cyklus nevyhnutelný? Jestliže bude kapitalismus pokračovat, bude tento jev v budoucnosti převládat tak, jako převládal v minulosti? Věda o lidském jednání by neměla být zaměňována s přírodními vědami. Hospodářský cyklus má původ jako výsledek lidského jednání — úvěrové expanze. Zůstane hospodářský cyklus, pokud se stanou znalosti o něm obecné? Jistěže ne! Pokud každý zjistí, že úvěrová expanze je příčinou následné deprese, vlády a lidé se pravděpodobně naučí, že úvěrová expanze není výhodou a zbaví se jich.

Na druhou stranu předpokládejme, že vlády a veřejný názor i přes tento náhled na situaci tvrdohlavě lpí na politice úvěrové expanze z času na čas. Nebylo by pravděpodobné, že reakce jednotlivého podnikatele na úvěrovou expanzi by byla jiná? Nemohl by samotný podnikatel i přes vládní pobídky učinit přizpůsobení tak, že podnikání by bylo stabilnější?

Předpokládejme, že vláda se angažuje v úvěrové expanzi a podnikatelé cítí, že je to problematické. Místo aby rozšířili své operace, protože to expanze umožňuje, mohou se stát opatrnějšími a neexpandovat až do možného rozsahu. To není tak nemožná idea.

Vzpomeňme pumpování za Nového údělu. Nový úděl chtěl boom, ale ne depresi. Chtěli mít jen úvodní boom, a potom zastavit rozšiřující se úvěr. Ale podnikatelé zjistili, že vláda chce vše zastavit, jak podnikatelé započnou svoji expanzi a nespádli do této pasti.

To mne přivádí k myšlence, že hospodářské cykly, které nastaly v kapitalistických zemích od roku 1780 a dále, můžou eventuálně zmizet. Bylo by chybou tak říci, že hospodářský cyklus patří k tržní ekonomice a nezmizí, dokud tu je tržní ekonomika. Především hospodářský cyklus není tržním fenoménem, ale fenoménem úvěrové expanze, která je vložena do tržní ekonomiky, protože vlády a veřejné mínění věří, že normální fungování tržní ekonomiky neprodukuje dosti mostů a bohatství. Věří, že objevili metodu „proměny kamenů v chléb.“ Řekl bych, že hospodářský cyklus může být jen přechodným jevem, jeden z příkladů rozdílu mezi vědou o lidském jednání a přírodními vědami.

Co je špatného na boomu, může být popsáno jako disproporcionalita mezi různými obory produkce, mezi výrobními statky a spotřebními statky. Ti kdož se snaží vysvětlit obecný boom nebo obecné po celém národě rozšířené ztráty kvůli této disproporcionalitě v podnikatelské produkci zjistí, že zde jsou trvanlivé spotřební statky a výrobní statky. Když nový vynález jako je dejme tomu lednička přichází na trh, každý jej chce koupit. Tento specifický průmysl prochází bohem a rozšiřuje se. Ale bývá pokládána otázka, že když si každý koupí nějakou novou ledničku, jak může pokračovat tento průmysl ve svém rozšiřování?

Stejná situace platí, říká se, pro ostatní podnikání — stavbu domů a podobně. Poté, co každý chce tyto

trvanlivé a výrobní statky, si je koupí, poptávka spadne a máme tu depresi. Tato myšlenka je opravdu fantaskní, protože ekonomická expanze takovýmto způsobem neprobíhá.

Peněžní teorie hospodářského cyklu vysvětluje disproporcionality následujícím způsobem. Prvně jen hrstka lidí koupí nový přístroj, a potom jich je více a více. Když ho koupí poslední lidé, ti co koupili ranou produkci, potřebují náhradu. Podnikatelé nejsou tak stupidní, aby si řekli, že byznys, který byl dobrý včera, bude nutně dobrý také zítra. Člověk, který se pouští do nového podnikání se sám sebe ptá, zda zde není již dost provozů. Lidé nevstupují do byznysu jako imbecilové.

To vysvětluje proporční velikost různých oborů a důvod proč počet bochníků chleba vyrobených a prodaných na trhu je větší než množství rakví. To je to, proč je velikost průmyslu přizpůsobena životu jeho výrobků. Není nutné, aby vláda říkala lidem, co by bylo nadbytečnou produkcí. Kalkulace jednotlivého byznessmena může být chybná a tento člověk může zkrachovat. Pravděpodobně pro příklad zvýšil výrobu v produkci automobilů, když ji měl zvýšit v průmyslu výroby ledniček. Vytvořil přebytek automobilů a nedostatek ledniček. Každý den je tu ztráta pro některé podnikání a zisk pro jiné. To znamená, že některé podnikání bude mít nadměrný počet zaměstnanců a jiné podměrečný počet. Ale to neznamená obecný boom anebo obecné ztráty celého národa. Obecný boom může být navozen jen iluzí, která je vlastní úvěrové expanzi.

Všechny pokusy vysvětlit krize odkazováním na chyby a nedostatečnost podnikání jsou chybné; selhá-

vají ve zvažování toho, že takové chyby se navzájem vyrušují. Jestliže jedno odvětví byznysu dělá chybu přílišné expanze, je zde nutně podvýroba a dobrý byznys v jiných odvětvích. Jen obecná úvěrová expanze může přinést boom.

Myšlenka, že to, co je špatně s podnikáním, je to, že podnikatel nevidí celé pole, ale jen malý segment, a tak je nucen dělat chyby, je Marxovou myšlenkou anarchie výroby. Adam Smith a jiní již toto zodpověděli ve svých knihách. Marx selhal v tom, že nechal v potaz ten fakt, že jestliže žádný diktátor neříká lidem, co dělat, je zde tendence v ekonomickém systému, dát každému odvětví průmyslu přesně takové množství kapitálu, práce a výrobků, které spotřebitelé poptávají. Ti, kdož mají pravdu, vydělají zisk; ti, jež se mýlí, utrpí ztráty. Výsledkem je pak nakonec to, že se kontrola výrobních faktorů dostane do rukou těch, kteří nejlépe uspokojují potřeby spotřebitelů.

Jestliže se vláda prostřednictvím daní uvalených na produkci pokouší eliminovat zisk, zkonfiskovat jej, a tak zabránit následkům toho, co by následovalo bez těchto daní, je fungování trhu pozoruhodně oslabeno. Výsledkem je, že ekonomický pokrok a tendence směrem k vylepšování, které jsou vrozené kapitalistickému systému, jsou eliminovány a do systému vstupují rigidity.

Jako příklad zvažujeme obchodní dům vytvořený před lety ambiciózním mladým mužem, který začal podnikání s „dvěma tkaničkami.“ Tržní ekonomika zabránila tomu, aby se starý obchodní dům stal rigidním, konzervativním a byrokratickým. Jestliže se tak stane, a jestliže zakladatelovi vnuci řídí obchod neefektivně, jiné malé obchody za rohem budou mít zisk, spotřebují

jen část svého zisku a zbytek zůstatků investují. V čase se bude podnikání starého obchodu zmenšovat, až může být absorbováno nově příchozím nebo pravděpodobněji prodáno novému managementu. Potom bude jeden z malých obchodů velkým obchodním domem.

Ale dnes jsou věci jiné. Moderní zdanění brání nově příchozímu v reinvestování větší části jeho fondů. Vláda legálně a oficiálně nediskriminuje nově příchozí; jestliže vydělá 250 tisíc dolarů, je zdaněn stejně jako starý byznys, který vydělal 250 tisíc dolarů. Ale budoucí podnikový kapitál je zdaněn předtím, než může nově příchozí vybudovat velký obchod. Tak starý obchodní dům je něco chráněného; nemusí soutěžit tak aktivně s nadaným nově příchozím a může se stát ledabylým. Tyto podmínky činí nově příchozím těžší to, aby vyzvali již zavedené podnikání, „nezadatelné zájmy.“ Lidé si myslí, že daňové právo je extrémně progresivní, ale v realitě je extrémně konzervativní, dává přednost existujícím strukturám před nově příchozími. Výsledkem jsou rigidity.

Ale to nemá, co dělat s naším předmětem, úvěrovou expanzí. Nicméně pokud je zde úvěrová expanze, banky preferují půjčky raději starým než novým firmám. To také znamená, že stávající struktura má tendenci k petrifikaci.

Chci říci něco o bankách a jejich propojení s úvěrovou expanzí. Nikdy si nesmíme plést dvě velmi rozdílné věci, které nemají nic společného vyjma toho faktu, že toto podnikání je děláno stejnou osobou. V jednom případě bankéř může půjčit své vlastní peníze; ten, kdo půjčuje své vlastní peníze je pak půjčovatelem peněz. V tom případě zde nemůže být řeč

o úvěrovou expanzi. V druhém případě bankéř může půjčovat peníze druhých lidí. Bankéř, který obdrží vklad od zákazníka a půjčí tyto peníze, peníze jiných lidí, je úspomou bankou, je prostředníkem. Bankéř může také vytvořit nekryté prostředky směny, bankovky a půjčit je také, obvykle pomocí otevření šekového účtu zákazníkovi. Když jsou tyto dvě bankovní funkce — půjčování vkladů zákazníka a půjčování nekrytých peněz — obecně spojeny ve stejném podnikání, vláda, která kontroluje podnikání s nekrytými penězi, získává kontrolu nad celým půjčovatelským podnikáním. To dává vládě ohromnou moc. Pokud by zde nebyly vládní zásahy do bank, celý problém by se nebyl objevil.

Obhájci vládních zásahů při vydávání bankovek a depositních peněz obhajující tuto politiku prohlášením, že „svobodný trh v bankovníctví je svobodným trhem ve švindlování.“ Chudí, ignorantští lidé musí být chráněni, říkají tito, před špatnými bankovkami. Ale nikdo by nebyl nucen přijímat bankovky, pokud by nebyly prohlášeny za legální platidlo vládou.

Německá literatura poloviny 19. století považovala za opravdu nutné chránit chudé lidi v Německu před bankami. Ale Německá centrální banka Reichsbank znehodnotila měnu od roku 1914, když byl jeden americký dolar za 4,2 marky, do roku 1923, když bylo nutné k nákupu jednoho dolaru 4,2 miliardy marek. Situace dnes v této zemi (USA) tak špatná není, ale je špatná celkem dosti. Zásahy vlády do peněz a bankovníctví učinily vládu svrchovanou nad znehodnocováním peněz. Výsledky jsou dnes podivné ve srovnání se sliby a důvody pro nadání vlády takovouto mocí. Může být něco horšího než mít peníze, které v rukách lidu oslabují ze dne na den?

Lord Keynes nazval zlatý standard „barbarským reliktem.“ Mnoho knih tvrdí, že vláda musela zakročit, protože zlatý standard selhal. Ale zlatý standard nesehlal! Vláda zrušila zlatý standard tím, že zakázala držbu zlata. Ale i dnes je všechen mezinárodní obchod kalkulován ve zlatě. To není tím, protože zlato je žluté a těžké, ale tím, že zlato samo určuje kupní sílu peněžní jednotky nezávisle na změnách idejí vlád a politických stran.

Základem tržní ekonomiky je, že ekonomická jednání jednotlivců nejsou prováděny příkazem vlády, ale spontánně jednotlivci. To vyžaduje také peníze, prostředek směny nezávislý na politickém vlivu. Jestliže tomu tak není, nebudou následující roky ničím jiným než sérií selhání různých vládních monetárních a úvěrových politik. K zabránění tomuto je nutné, aby každý zjistil, že žádné Keynesiánské zázraky nejsou možné, a že nemůžete vylepšit situaci lidí úvěrovou expanzí.

Kdo byl Ludwig von Mises?

[Autor Murray N. Rothbard]

Ludwig von Mises (1881–1973) byl ekonomem a společenským filosofem 20. století. Během svého dlouhého a vysoce produktivního života vyvinul integrovanou, deduktivní vědu ekonomie založenou na základním axiomu, že jednotliví lidé jednají účelově, aby dosáhli požadovaných cílů. Ačkoliv jeho ekonomická analýza samotná byla hodnotově neutrální, Mises usoudil, že jedinou životaschopnou ekonomickou politikou pro lidskou rasu byla politika neomezovaného laissez-faire, svobodného trhu a neomezovaného provozování práva na soukromé vlastnictví s vládou striktně omezenou na obranu osob a majetku v rámci její teritoriální oblasti.

Mises byl schopen demonstrovat, že za (A) rozšíření svobodného trhu, dělby práce a soukromých kapitálových investic je jedinou možnou cestou k prosperitě a rozkvětu lidské rasy, za (B), že socialismus bude kvůli absenci soukromého vlastnictví půdy a kapitálových statků pro moderní ekonomiku katastrofou, brání jakémukoliv druhu racionálního oceňování a za (C), že vládní intervence vedle toho, že narušují a poškozují trh, se ukazují být kontraproduktivními a na sebe se nabalujícími a vedou nevyhnutelně k socialismu, pokud tedy není celé předivo intervencí zrušeno.

Tím, že zastával tyto názory a nezdolně se držel pravdy tváří v tvář sto let rostoucí oddanosti etatismu a kolektivismu, se Mises stal známým pro svoji „nesmlouvavost“ při svém tvání na neinflačním zlatém standardu a na laissez-faire. Efektivně mu bylo zame-

zeno v získání placeného místa na universitě v Rakousku a později ve Spojených státech, Mises i tak sledoval svůj kurs statečně. Jako hlavní ekonomický poradce rakouské vlády ve 20. letech 20. věku byl Mises schopen bez pomoci zpomalit rakouskou inflaci a rozvinout svůj vlastní soukromý seminář, který přitahoval vynikající mladé ekonomy, společenské vědce a filosofy z celé Evropy. Jako zakladatel neorakouské školy ekonomie, jeho teorie hospodářského cyklu, která připisuje inflaci a deprese inflačnímu bankovnímu úvěru povzbuzovanému centrálními bankami, byla přijata většinou mladých ekonomů v Anglii v raných 30. letech 20. století jako nejlepší vysvětlení Velké deprese z roku 1929.

Poté co uprchl před nacionálními socialisty do Spojených států, Mises zde vytvořil některé ze svých důležitých děl. Vyučoval přes dvě dekády a inspiroval tak vynořující se Rakouskou ekonomickou školu v USA. Rok po Misesově smrti v roce 1973 byl jeho nejslavnější žák Friedrich A. von Hayek oceněn Nobelovou cenou za ekonomii pro svou práci rozpracovávající Misesovu teorii hospodářského cyklu během 20. a 30. let 20. věku.

Ve své první velké knize „The Theory of Money and Credit“ (1912) vykonal to, co se považovalo za nemožný úkol: integrovat teorii peněz do obecné teorie mezního užitku a ceny (co by dnes bylo nazváno zapojením „makroekonomie“ do „mikroekonomie“). Mises a jeho žák Hayek vyvinuli teorii hospodářského cyklu během 20. let 20. věku, na jejíchž základech byl Mises schopen varovat nevšimavý svět, že široce vytrubovaná „Nová éra“ trvalé prosperity 20. let byla klamem, a že nevyhnutelně vyústí do bankovní paniky a deprese.

Politické recepty pro hospodářský cyklus Misesa a Hayeka byly diametrálně odlišné od Keynesových. Během periody boomu Mises radil ukončit ihned všechnu bankovní úvěrovou a peněžní expanzi; a během recese radil striktní laissez-faire dovolující přizpůsobení sil recese tak, aby se bylo možné dostat se z recese tak rychle jak je jen možno.

Návdavkem vedle svého postoje proti všem politickým trendům 20. století, Mises bojoval s podobnou horlivostí a výřečností proti katastrofálním dominantním filosofickým a metodologickým trendům v ekonomii a jiných disciplínách. To zahrnovalo pozitivismus, relativismus, historismus, polylogismus (idea, že každá rasa a pohlaví má svoji vlastní „logiku“, a tak nemůže komunikovat s jinými skupinami) a všem formám iracionalismu a popírání objektivní pravdy. Mises také vyvinul to, co považoval za řádnou metodologii ekonomické teorie — logickou dedukci ze zřejmých axiomů, kterou označil za „praxeologii“ a vedl břitkou kritiku proti narůstajícím tendencím v ekonomii a v jiných disciplínách snažícím se nahradit praxeologii a historické porozumění nerealistickými matematickými modely a statistickou manipulací.

Misesovým nejmonumentálnějším výkonem byla kniha *Human Action* (Lidské jednání, 1949), první komplexní ekonomické pojednání od doby 1. světové války. Zde Mises pozvedl výzvu své vlastní metodologie a výzkumného programu a vypracoval integrovanou a masivní strukturu ekonomické teorie na svých vlastních deduktivních „praxeologických“ principech. Konečně v roce 1957 Mises publikoval svoje poslední velké dílo „*Theory and History*“, které vyložilo, vedle vyvrácení Marxismu a historicismu, základní rozdíly a

funkce mezi teorií a historií v ekonomice stejně jako v jiných disciplínách lidského jednání.

Misesův vliv byl pozoruhodný, zvážíme-li nepopulárnost jeho epistemologického a politického názoru. Jeho studenti z 20. let 20. století i ti, kteří se později stali Keynesiánci, byli trvale poznamenáni viditelným Misesovým vlivem.

Od doby Misesovy smrti v New York City dne 10. října 1973 ve věku 92 let se Misesova doktrína a vliv zažily svoji renesanci. Pro převzetí vedoucí role v tomto obrození Misesa a studování a rozšiřování Misesovy doktríny byl v roce 1982 Llewellynem Rockwellem Jr. založen Ludwig von Mises Institute, který má hlavní sídlo v městě Auburn ve státě Alabama v USA. Misesův institut publikuje vědecké časopisy a knihy, nabízí kurzy základní, středně pokročilé a pokročilé Rakouské ekonomie, které přitahují rostoucí počty studentů a profesorů. Nepochybně kolaps socialismu a rostoucí atraktivita svobodného trhu velmi přispěly ke vzestupu jeho popularity.